

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU ÖRNEĞİNDE DİNDARLIK-SUÇ İLİŞKİSİ:
KURAMSAL VE AMPİRİK BİR DENEME

Kasım KARAMAN

Danışman
Doç. Dr. Bekir Zakir ÇOBAN

İZMİR 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Metni olarak sunduğum “Ordu Örneğinde Dindarlık-Suç İlişkisi: Kuramsal ve Ampirik Bir Deneme” adlı çalışmamın, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu doğrularım.

09/08/2019

Kasım KARAMAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ordu Örneğinde Dindarlık-Suç İlişkisi:

Kuramsal ve Ampirik Bir Deneme

Kasım KARAMAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Felsefe ve Din Bilimleri Programı

Bu tez Ordu ili örneğinde dindarlık-suç ilişkisi üzerine ampirik bir çalışmadır. Tezin giriş kısmında araştırmanın varsayımları, kapsam ve örneklem ile ilgili bilgi verilmiştir. Araştırmamızın temel varsayımı suç işlemiş ve hüküm giymiş bireylerin dindarlık düzeyleri ile suça bulaşmamış bireylerin dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir fark olacağıdır. Buna ek olarak suçun tekrarı ve çeşitliliği ile dindarlık düzeyi arasında ters bir orantı olduğu; suç işlemiş bireylerin çocukluk ve ilk gençlik yıllarında yeterli ve sağlıklı din eğitimi almadıkları düşüncesi de varsayımlarımız arasında yer almıştır.

Kuramsal ve uygulama şeklinde iki ana kısımdan oluşan çalışmanın ilk bölümünde din, dindarlık ve suç kavramları ele alınmıştır. İkinci bölümde örneklem ve kontrol grubu hakkında bilgi verilmiş kullanılan dindarlık ölçeği ve mülakat soruları açıklanmış, akabinde bulgular ifade edilerek bu bulguların değerlendirmelerine yer verilmiştir. Sonuç kısmında çalışmanın kuramsal kısmı ile ilgili genel bir özet verildikten sonra uygulamada elde edilen veriler yorumlanmıştır. Sonuç itibarıyla uygulama yaptığımız örnek özelinde çalışmanın başındaki varsayımlarımız önemli ölçüde doğrulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Dindarlık, Dindarlık-Suç İlişkisi.

ABSTRACT

Master's Thesis

Relationship Between Religiosity and Crime in The Case of Ordu: A Theoretical and Empiric Experiment

Kasım KARAMAN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences

Philosophy and Religious Sciences Program

This thesis is an empirical study on the relationship between religiosity and crime in the case of Ordu. In the introduction, information about the assumptions, scope and sample of the research is given. The basic assumption of our study is that there will be a significant difference between the level of religiosity of individuals who have committed crimes and convictions and the level of religiosity of individuals who are not involved in crime. In addition, it is also assumed that there is an inverse relationship between the repetition and diversity of crime and the level of religiosity, and the idea that individuals who commit crimes do not receive religious education in their childhood and early youth.

In the first part of the study, which consists of two main parts as theoretical and practical, the concepts of religion, religiosity and crime are discussed. In the second part, the information about the sample and the control group was given, the religiosity scale and the interview questions were explained. Then the findings were expressed and their findings were evaluated. In the conclusion part, after giving a general summary about the theoretical part of the study, the data obtained in the application are interpreted. As a result, our assumptions at the beginning of the study have been confirmed to a great extent in the case study.

Keywords: Religion, Religiosity, Relation of Religiosity and Crime.

**ORDU ÖRNEĞİNDE DİNDARLIK-SUÇ İLİŞKİSİ:
KURAMSAL VE AMPİRİK BİR DENEME**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMLAR VE KURAMLAR**

1.1. SUÇA İLİŞKİN KAVRAMLAR VE KURAMLAR	10
1.1.1. Anomi	10
1.1.2. Sapma	11
1.1.3. Suç	12
1.1.4. Sosyolojik Suç Kuramları	14
1.1.4.1. Sosyal Süreç Kuramları	14
1.1.4.1.1. Sosyal Öğrenme ve Davranış Kuramları	14
1.1.4.1.2. Kontrol Kuramları	15
1.1.4.1.3. Etiketleme Kuramı	19
1.1.4.2. Sosyal Yapı Kuramları	20
1.1.4.2.1. Fonksiyonalist Kuram	21
1.1.4.2.2. Alt Kültür Kuramı	23
1.1.4.2.3. Sosyal Ekoloji Kuramı	24
1.1.4.2.4. Sosyal Çatışma Kuramı	25

1.2. DİNE İLİŞKİ KAVRAMLAR VE KURAMLAR	28
1.2.1. Din	28
1.2.2. Dindarlık	31
1.2.2.1. Dindarlık Tipolojileri	31
1.2.2.2. Dindarlığın Ölçülmesi ve Boyutları	34
1.2.2.2.1. İnanç (Akide/Doktrin) Boyutu	38
1.2.2.2.2. Duygu (Tecrübe) Boyutu	39
1.2.2.2.3. Davranış (Uygulama) Boyutu	39
1.2.2.2.4. Bilgi Boyutu	40
1.2.2.2.5. Ekti Boyutu	40

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

2.1. ÖRNEKLEM VE KONTROL GRUPLARININ DEMOGRAFİK BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	41
2.2. “DİNİ HAYAT ÖLÇEĞİ” BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	49
2.2.1. İnanç Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi	49
2.2.2. Duygu Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi	53
2.2.3. Davranış Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi	58
2.2.4. Bilgi Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi	64
2.2.5. Örneklem Grubu ile Kontrol Grubunun Karşılaştırılması	69
2.3. MÜLAKAT BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	70
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	92
EKLER	

KISALTMALAR

- ev.** eviren
s. Sayfa
s.s. Sayfalar, Sayfa Aralığı
S.B.E. Sosyal Bilimler Enstitüsü
TCK. Türk Ceza Kanunu
Ünv. Üniversitesi
vb. Ve benzeri
vd. Ve devamı
vs. Vesaire
yy. Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Örneklem Grubunun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	s. 42
Tablo 2: Kontrol Grubunun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	s. 43
Tablo 3: Örneklem Grubunun Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı	s. 44
Tablo 4: Kontrol Gruplarının Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı	s. 44
Tablo 5: Örneklem Grubunun Medeni Hallerine Göre Dağılımı	s. 45
Tablo 6: Kontrol Grubunun Medeni Hallerine Göre Dağılımı	s. 45
Tablo 7: Örneklem Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	s. 46
Tablo 8: Kontrol Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	s. 46
Tablo 9: Örneklem Grubunun Mesleklerine Göre Dağılımı	s. 47
Tablo 10: Kontrol Grubunun Mesleklerine Göre Dağılımı	s. 47
Tablo 11: Örneklem Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı	s. 48
Tablo 12: Kontrol Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı	s. 48
Tablo 13: Örneklem Grubunun Suç Türlerine Göre Dağılımı	s. 48
Tablo 14: Örneklem Grubunun Suç Çeşitliliğine Ve Mükerrerliğine Göre Dağılımı	s. 49
Tablo 15: 1- “Allah Vardır”	s. 50
Tablo 16: 2- “Hz.Muhammed Allah’ın Peygamberidir”	s. 50
Tablo 17: 3- “Öldükten Sonra Ahiret Denen Sonsuz Bir Hayat Olacaktır”	s. 51
Tablo 18: 4- “Kur’an Allah’ın Gönderdiği Kutsal Kitaptır”	s. 51
Tablo 19: Örneklem Grubu İnanç Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması Ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması	s. 52
Tablo 20: 1-“İbadet Ederken Allah’ın Huzurunda Bulunduğumu Düşünerek Duygulanırım”	s. 53
Tablo 21: 2- “Dua Ettiğimde, Allah’ın Duamı Kabul Edeceğini Ümit Derek Ferahlık Duyarım”	s. 53
Tablo 22: 3- “Büyük Bir Camiye Girdiğimde Her Zaman Yaşamadığım Bir Biçimde Duygulanırım”	s. 54
Tablo 23: 4- “Bir Kimseye Yardım Ettiğimde, İçimde Bir Sevinç Ve Huzur Duyarım”	s. 54

Tablo 24: 5- “Günah İşlediğimi Düşündüğümde Pişmanlık Ve Huzursuzluk Duyarım”	s. 55
Tablo 25: 6- “Ölümü Hatırlatan Bir Durumla Karşılaştığımda, Ahirette Başıma Gelebilecek Şeyleri Düşünerek Bir Ürperti Ve Heyecan Duyarım”	s. 55
Tablo 26: 7- “Tabiattaki Her Şeyin Son Derece Düzenli Olması Karşısında Allah’ın Gücüne Hayranlık Duyarım”	s. 56
Tablo 27: Örneklem Grubu Duygu Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması Ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması	s. 56
Tablo 28: 1- “İnancım Gereği Olan İbadetleri Yerine Getiriyorum”	s. 58
Tablo 29: 2- “Dinde Yasak Edildiği İçin İçki İçmemeye Özen Gösteriyorum”	s. 58
Tablo 30: 3- “Kumar Oynamak Günah Olduğu İçin Kumar Oynamaktan Kaçınıyorum”	s. 59
Tablo 31: 4- “Evlilik Dışı Cinsel İlişki (Zina) Dinde Yasaklandığı İçin Bu Tür İlişkilerden Kaçınıyorum”	S. 59
Tablo 32: 5- “Rüşvet Alıp Vermek Günah Olduğu İçin Rüşvet Alıp Vermekten Kaçınıyorum”	s.60
Tablo 33: 6- “İnsanları Aldatmak Dini İnancıma Aykırı Olduğu İçin Kimseyi Aldatmamaya Özen Gösteriyorum”	s. 60
Tablo 34: 7- “Dini İnancıma Göre Doğru Sözlü Olmak Gerektiğinden, Doğru Söylemeye Gayret Ediyorum”	s. 61
Tablo 35: 8- “Ana-Babaya İyi Davranmayı Allah Emrettiği İçin Anne-Babama İyi Davranıyorum”	s. 61
Tablo 36: 9- “Söz Verildiği Zaman Sözünde Durmak Dini Bir Kural Olduğundan, Verdiğim Sözü Tutuyorum”	s. 62
Tablo 37: 10- “Komşulara İyi Davranmak Dini Bir Kural Olduğundan Komşularıma İyi Davranıyorum”	s. 62
Tablo 38: Örneklem Grubu Davranış Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması Ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması	s. 63
Tablo 39: 1- “Cuma Namazını Tek Başına Kılmak Mümkündür”	s. 64
Tablo 40: 2- “Oruçlu Kimse Yalan Söylerse Orucu Bozulur”	s. 64
Tablo 41: 3- “Kâbe, Hz. Muhammed’in Kabrinin Olduğu Yerdir”	s. 65
Tablo 42: 4- “Kur’an 114 Sûreden Meydana Gelmiştir”	s. 65

Tablo 43: 5- “Hz.Ali, Hz.Muhammed’in Hz.Hatice’den Doğan Oğludur”	s. 65
Tablo 44: 6- “Akşam Namazının Farzı Üç Rekattır”	s. 66
Tablo 45: 7- “Kur’ân’ı Arapça Metninden Okumak Her Müslüman İçin Farzdır”	s. 66
Tablo 46: 8- “Cinlerin Varlığı Kur’ân’da Belirtilmiştir”	s. 66
Tablo 47: 9- “Dini Bilgiler Diğer Bilgilerden Daha Değerlidir”	s. 67
Tablo 48: 10- “Zengin Olsun Fakir Olsun Her Müslümanın Ömründe Bir Defa Hacca Gitmesi Farzdır”	s. 67
Tablo 49: Örneklem Grubu Bilgi Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması Ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması	s. 68
Tablo 50: Örneklem Grubunun “Dini Hayat Ölçeği” Puan Ortalaması Ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması	s. 66
Tablo 51: Mülakat Grubunun Örneklem Grubunun Sayı Ve Suç Türlerine Oranı	s. 69
Tablo 52: Dindarlık Tanımlamaları İle Suç Türleri Arasındaki Dağılım	s. 75

EKLER LİSTESİ

Ek 1: “Dini Hayat Ölçeği”

ek s.1

GİRİŞ

i. Tezin Konusu, Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın konusu, Ordu ili özelinde dindarlık ve suç olgularının karşılıklı olarak nasıl bir ilişki ve etkileşim içerisinde olduğunun tespit edilmesidir. Çalışmanın ilk bölümünde din, dindarlık ve suç kavramlarına ilişkin kuramsal çerçeve çizilmeye çalışılacak, ikinci bölümde ise hükümlüler ve suç işlememiş bireylerden oluşturulan kontrol grubu ile uygulanan anket ve hükümlülerle yapılan yarı yapılandırılmış mülakat formları değerlendirilecektir.

Din, birey ve toplum üzerinde etkileri bulunan sosyo-kültürel bir olgudur¹. İnsanların tutum ve davranışlarını doğrudan ve dolaylı olarak yönlendiren dini inanışlar ve kabuller, bir arada yaşanan diğer bireylerle olan münasebetlerinin yoğunluğunu kişiden kişiye değişmekle birlikte şekillendirirler². Peker'in ifadesiyle "din, insanın düşünce, duygu, irade, vicdan ve davranış gibi bütün kabiliyet ve eğilimlerine hitap etmektedir"³.

Mademki din bireyin duygu ve davranışlarına doğrudan etki etmektedir, o halde suç niteliği taşıyan davranışların ve suçluluk olgusunun tahlilinde din veya dindarlık değişkeninin ne denli önemli olduğu gerçeği açıktır. Çoğunlukla, yüksek dindarlık düzeylerine sahip olmayan, güçlü bir inancı olmayan veya inancı zayıflayıp dindarlık düzeyleri azalan kişilerin buna mukabil suç ve sapma eğilimlerinin arttığı varsayılmaktadır. Bu varsayımların gerçekliğinin doğrulanması, suç ve dindarlık ilişkisinin sosyolojik açıdan ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın ana problemi dindarlık ile suç sayılan eylem ve fiillerin gerçekleştirilmesi arasındaki ilişkidir.

Çalışmada ayrıca toplumsal düzeni sürdürmede, toplumun norm ve değerlerinin içselleştirilmesinde, bireyin yaşamından gelen acı durumları anlamlandırmasında hükümlülerin dine yüklediği anlam ve fonksiyonların tespitine

¹ Neda Armaner, **Din Psikolojisine Giriş**, Ankara, 1980, Cilt:1, s. 25.

² Belma Özbaydar, **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, Baha Matbaası, İstanbul, 1970, s. 5.

³ Hüseyin Peker, "Suçlularda Dini Davranışlar," **O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, 1990, s. 94.

gayret edilecektir.

Tespit edilmek istenen bir başka husus, hükümlülerin suç öncesi ve sonrası dönem ile cezaevi yaşamında dini inanç ve ibadetlere bağlılıkları ve bu konuda anlamlı bir değişimin meydana gelip gelmediğidir.

Ceza İnfaz kurumlarında yaşamlarını devam ettiren bireylerin din ve dini yaşama hususunda problemlerinin ve beklentilerinin tespiti, cezaevi hayatının ve koşullarının dini yaşamı nasıl etkilediği hususu da çalışmamızda değinmek istediğimiz hususlar içerisinde yer almaktadır.

Çalışmamızda dinin sosyal hayatımıza etkileri üzerinde durulmaya çalışılacak, dini tutum ve davranışların sosyal davranışlarımız üzerinde belirleyici etkisi olup olmadığı tartışılacak, toplumsal düzeni sağlama ve sürdürmede ve bu bağlamda suç ve suçluluk ile mücadele de dinin rolü üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Hükümlülerin suç işledikleri yani cezaevinden önceki döneme ait dine bakışları ve dindarlık durumlarının tespitine yönelik sağlıklı veri toplanmasına dair yaşanacak zorluk en başta hesaba katılmış, dolayısıyla anket uygulanan hükümlülerden gönüllü olanlarla yapılan birebir mülakatlar ile geçmişe ait durumlarının tespitinde olabildiğince objektiflik sağlanmaya çalışılmıştır. Dindarlığa ilişkin sorulara verilen cevaplar dünü ve bugünü kapsayacak şekilde alınmaya çalışılmış, cevapların çoğunlukla bugünün koşullarından ve süreçten etkilendiği, geçmişin bu gözle değerlendirildiği görülmüş, mülakatlarla bu açık kapatılmaya çalışılmıştır.

Bugüne kadar sosyoloji, kriminoloji, psikoloji ve hatta biyoloji gibi birçok bilim dalında araştırmacılar bireyi suça iten sebepleri ve suçu kontrol eden farklı birçok değişkeni incelemişlerdir. Son zamanlarda evvel emirde ve özellikle batıda, akabinde ise ülkemizde araştırmacıların en çok dikkatini çeken değişkenlerden birinin din olduğu söylenebilir. Kriminolojide, suçluluk üzerinde dinin etkisi özellikle batı toplumlarında uzun bir süredir araştırmalara konu edilirken, ülkemizde ilgili literatür yeni yeni gelişmektedir.

Din/dindarlık ve suç/sapma davranışı araştırmalarında cevaplandırılmak istenen soruların başında bu iki olgu arasında ilişki olup olmadığı, varsa ne tür bir ilişkinin olduğu konusu gelmektedir. Bu bağlamda birincil soru dini inançların veya

dindarlık düzeyinin su teşkil eden davranış üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olup olmadığı veya ne düzeyde/boyutta etkili olduğu sorusudur. Yine, suçlu bireyin dindarlık açısından nasıl bir görünüm sergilediği merak edilmiştir.

Çalışmamızı din ve suç kavramları etrafında şekillendirip sınırlandırmaya gayret ettik. Zira modernleşme sürecinin tüm etkilerine rağmen din olgusu yaşadığımız toplumun en önemli kurumlarından biri olmaya devam etmektedir. Bundan dolayı araştırmamızın birinci bölümünde dinin sosyal fonksiyonları üzerinde durmaya, ikinci bölümde ise hükümlülerin dine bakış açılarını, suçlu bireylerin nezdinde dinin önemini ve taşıdığı anlamı ve bu bağlamda suçu önlemede dinin sunduğu imkanları değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamızda din-suç olguları arasında ilişki olup olmadığı, varsa ne yönde olduğu, cezaevi yaşamının dine bakışı ve dindarlık durumunu nasıl etkilediğine dair pratik ve kullanışlı sonuçlar elde edilmeye çalışılarak literatüre mütevazı bir katkı sunmak amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında dindarlık düzeylerinin tespiti suç ayrımı gözetilerek yapılmamış, yaş, cinsiyet, eğitim durumu vb. farklı demografik özellikler merkezinde tespit yoluna gidilmemiştir. Söz konusu değişkenler örneklem grubunun evreni temsil kabiliyetini arttırmak ve kontrol grubunu benzer özelliklere sahip bireylerden oluşturabilmek üzere göz önünde bulundurulmuş ve örneklem ve kontrol gruplarının tanıtılması için kategorize edilerek çalışmaya eklenmiştir. Çalışmanın önemli bir özelliği suç işlediği mahkemelerce sabit görülen bireylerin dindarlık düzeylerinin herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerden elde edilen bulgularla karşılaştırma yapmaya olanak sağlamasıdır. Özetle araştırmamızda suç ve suçlu davranış bir sapma davranışı olarak görülmüş ve demografik değişkenlerden bağımsız olarak “suç işleme” ve “dindarlık” arasındaki ilişki örneklem ve kontrol grupları verileri üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda suç, sapma, ceza, din ve dindarlık kavramları ağırlıklı olarak ele alınacaktır. Suçun tanımı, kaynağı, suçun oluşumuna etki eden sebepler, başlıca suç teorilerinin yanı sıra özellikle sosyolojik suç teorileri, suç ve ceza ilişkisi, din ve dindarlık kavramları, dindarlık tipolojileri ve dinin sosyal fonksiyonları kuramsal çerçevenin odağında yer alacaktır.

ii. Araştırmanın Varsayımları

Çalışmamızın temel varsayımı suç işlemiş bireylerin dindarlık düzeylerinin herhangi bir suçtan hüküm giymemiş bireylere göre düşük olacağı, bir başka ifade ile dindarlık düzeyleri ile suça yatkınlık düzeyleri arasındaki korelasyonun negatif yönde seyredeceği düşüncesidir. Bu varsayımın doğrulanması halinde dindarlık düzeyi yüksek bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlama konusunda daha az sorun yaşayacağı ve bunun sonucu olarak suçtan uzak kalacakları öngörülmektedir.

Bir diğer varsayımımız, suçun tekrarının ve çeşitliliğinin artışına ters orantılı olarak dindarlık düzeyinin azalacağı, suçu yaşam tarzı haline getirmiş bireylerin din ve dine dair unsurlara daha az önem vereceği şeklindedir. Kanaatimizce bireyin yaşamında suça dair unsurlar arttıkça dinden uzaklaşmakta, dini yaşam ve dindarlık tecrübesi arttığında ise suçtan uzaklaşmaktadır.

Bir üçüncü varsayımımız suç işlemiş bireylerin çocukluk ve ilk gençlik yıllarında yeterli ve sağlıklı din eğitimi almadıkları düşüncesidir.

Bu varsayımlar doğrulandığı takdirde din olgusunun, daha spesifik bir ifadeyle İslam dininin güçlü bir ahlak duygusu geliştirdiği, toplumsal normlara ve değerlere uyumu pozitif yönde motive ettiği ve bunun da suçta caydırıcı bir işlev gördüğü savunulabilecektir.

iii. Kapsam ve Örneklem

Çalışmamızın örneklem grubunun kapsamını Ordu E Tipi Ceza İnfaz Kurumunda kalan yetişkin adli hükümlüler, kontrol grubunun kapsamını ise Ordu ilinde yaşana Ordu ve ilçelerinde doğmuş herhangi bir suçtan ceza almamış bireyler oluşturmaktadır.

Cezaevlerinde üç sınıf insan bulunmaktadır; tutuklular, hükmen tutuklular (hüküm özlü), hükümlüler. Bunlardan ilki haklarında tutukluluk kararı verilmiş olup yargılaması devam eden ve haklarındaki suç isnadı kesinleşmemiş olanlardır. Hükmen tutuklu olanlar ise yerel mahkemelerce suçu sabit bulunmuş, haklarında cezaya hükmedilmiş ve cezaevine konulmuş, ancak verilen karara itiraz hakkı bulunan yahut itiraz etmiş olup üst mahkemelerce dava dosyaları incelemeye devam

edilen bireylerdir. Bu sınıfa dahil bulunanlar için suçluluğunun bir üst mahkeme tarafından reddedilmesi ya da suçun niteliğinin ve cezanın miktarının değişmesi ihtimali vardır. Araştırmamıza konu olan hükümlüler ise suçları ve haklarında yerel mahkemece verilmiş olan cezalar kesinleşmiş, üst mahkemelerce onanmış ya da itiraz yolu kapalı olanlardır. Birinci ve ikinci kategoride bulunan tutuklu ve hükmen tutuklular yargılama süreçleri devam ettiği, suçları sabit görülüp cezaları kesinleşmediği için araştırmamıza konu edilmemiştir, araştırmamızın örneklem grubunun kapsamını cezaevinde kalan hükümlüler oluşturmaktadır.

Kurumda bir kadın koğuşı bulunmakta ve araştırmanın örneklem grubunun oluşturulduğu dönemde burada kalan kadın mahkumların sayısı araştırmamızda kadınların temsil kabiliyetini sağlayamadığı için kadın mahkumlar örnekleme dahil edilmemiştir.

Cezaevlerinin mevcudu yeni gelenler ve tahliyeler dolayısıyla günlük değişmektedir. Bundan dolayı evreni sayısal olarak uzun dönemli olarak sabitlemek mümkün değildir. Bu sebeple anket ve mülakatların gerçekleştirildiği dönem itibariyle mevcut sayı tespit edilmiş ve evren buna göre belirlenmiştir.

2019 yılı Ocak ayı ile Mayıs ayları arasında Ordu E Tipi Ceza İnfaz Kurumunda bulunan adli hükümlüler araştırmanın evreni olarak belirlenmiştir. Anket ve mülakatların uygulanacağı hükümlülerin tespit edilme aşamasında kurumda toplam 769 tutuklu ve hükümlü bulunduğu, bunların 196 kişinin terör örgütü mensubu olduğu, 228'inin de henüz yargılama süreci devam eden tutuklu ve hükmen tutuklulardan olduğu görülmüştür. Bu süreçte cezaevinde bulunan sağ ve sol siyasi suçlardan (Fetö, Daeş, Hizbullah, Pkk, Dhkpc ve diğerleri) hüküm giymiş olanlar ile yargılama süreçleri devam eden bireyler bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 345 adli hükümlünün 120'si Ordu ili sınırları dışında doğduğu için örneklem grubuna dahil edilmemiştir. Dolayısıyla araştırma evrenimizi araştırmanın uygulanacağı bireylerin tespit edildiği gün itibariyle kurumda bulunan Ordu doğumlu 225 adli hükümlü oluşturmaktadır. Örneklem gurubu tespit edilirken 225 hükümlünün yaş aralıkları ve doğum yerleri ile işledikleri suç türleri hesaplanmış, orantısız azaltma yapılarak toplam kümeyi temsil etme kabiliyeti yüksek 100 kişi belirlenmiştir. Anket formları değerlendirilirken yeterli görülmeyenlerin yerine aynı suç türü ve yaş aralığından bir başka hükümlü ile çalışılmıştır. Evrenin %44'üne

denk gelen ve gerek suç türleri ve gerekse yaş aralıkları ile doğum yerleri itibariyle evrenin oranlarını barındıran örneklem grubunun evreni temsil kabiliyetinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Örneklem grubunun oluşturulmasında basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma yapılan kurum aynı zamanda araştırmacının Cezaevi Vaizi olarak görev yaptığı yer olması itibariyle, ilk bir aylık süre zarfında tüm koşullarda yapılan çalışma ve anket formu tanıtılmış, çalışmaya katılmak isteyenlere anket formları dağıtılmıştır. Bilahare toplanan formlar araştırmada kullanılmaya elverişli olmayanların yerine yenileri yapılarak 100 anket formu örneklem grubu olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ankete katılan ve görüşme davetimizi kabul eden 50 hükümlü ile birebir mülakat yapılmıştır.

Örneklem grubundan elde edilen dindarlık düzeyi puanlarının karşılaştırılabilmesi için ayrıca bir kontrol grubu oluşturulmuştur. Her hangi bir suçtan ceza almamış bireylerden oluşturulan kontrol grubunun teşekkülünde, örneklem grubunun yaş, cinsiyet ve doğum yerleri gibi demografik özelliklerinde benzerlik sağlanmaya çalışılmıştır. Kontrol grubu oluşturulurken yine basit tesadüfî yöntem kullanılmıştır. Grup üyeleri şehir merkezinden seçilmiş, yapılan anket çalışmaları neticesinde örneklem grubunun demografik özellikleriyle benzeşen yüz formdan elde edilen veriler kontrol grubu verileri olmak üzere hesaplanmıştır.

iv. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamız, dindarlık ve suç ilişkisini Ordu ili örneğinde araştırmaya yönelik olduğundan, Ordu E Tipi Ceza İnfaz Kurumunda bulunan Ordu ve ilçelerinde doğmuş adli hükümlüler ile Ordu il ve ilçelerinde doğmuş ve herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerden oluşturulan kontrol grubu ile sınırlı tutulmuştur.

Araştırma evreninde kadın hükümlü sayısının çok az olması da (2 kişi) çalışmamıza önemli bir sınırlılık getirmiştir. Örneklem içinde kadın hükümlü bulunmayışı bu çalışma özelinde cinsiyet üzerinden dindarlık ve suç ilişkisine dair söz söylemeyi imkansız kılmıştır. Dolayısıyla değerlendirilen bulgulardan elde edilen sonuçlar erkek hükümlülerin durumlarını ortaya koyar niteliktedir.

Terör suçlarından (sağ ve sol siyasi suçlara) hükümlü bulunanların araştırma dışında bırakılması, araştırmamız için göz önünde bulundurulması gereken önemli bir sınırlılıktır. Sağ-sol terör örgütlerine mensup hükümlü bireylerin dini tutum ve davranışlarının işledikleri terör suçlarına etkileri, yukarıda ifade edildiği üzere bu araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarını aşmakla birlikte, yapılacak önemli çalışmalara konu olacak niteliktedir.

Aşağıdaki hususlar çalışmamızın kapsam ve sınırlılıklarını özetlemektedir:

- Araştırma bulgularının sonuçları çalışmanın yapıldığı Ordu E Ceza İnfaz Kurumu ile sınırlıdır.
- Kontrol grubundan elde edilen veriler Ordu ili ile sınırlıdır.
- Araştırmada elde edilen bulguların geçerliliği, anket formuna ve mülakatta yöneltilen sorulara verilen cevapların doğru ve samimi olduğu varsayımına dayanmaktadır.
- Uygulanan ankete ve mülakat sorularına cevap veren kişilerin değişen zamana göre tutum ve inançlarında oluşabilecek değişiklikler dolayısıyla elde edilen bulguların geçerliliği araştırmanın yapıldığı 2019 yılı Ocak ve Mayıs ayları zaman aralığı ile sınırlıdır.

v. Yöntem ve Teknikler

Çalışmamız saha araştırması niteliğinde tasviri bir çalışmadır. Kuramsal ve uygulamalı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ve teorik tartışmalar bu konudaki literatürün taranmasına ve ulaşılabilen ilgili eserlerin okunmasıyla oluşturulmuştur. Uygulamalı çalışmalar ise hükümlüler ve suç işlememiş bireyler tarafından doldurulan anket formlarının ve yine hükümlüler ile gerçekleştirilen mülakat bulguların yorumlanmasına ve yirmi yıla yaklaşan cezaevi vaizliği mesleki tecrübe ve gözlemine dayanmaktadır.

Aile yapıları bakımından ne çekirdek ne geleneksel, inanç bakımından ne dindar ne inançsız, dayanışma biçimi bakımından ne köylü ne şehirli olmayan birçok bireyin varlığı sebebiyle içerisinde yaşadığımız toplum, yapı itibarıyla dini algıların bir standarda bağlanmasının gerçekten zor olduğu bir karakteristiğe sahiptir. Bu aynı zamanda geçiş sürecindeki bir toplum oluşumuzun da doğal sonuçlarından biridir.

Toplumumuzu oluşturan bireyler dini algıları bakımından geleneksel ve modern arasında gidip gelmektedir. Kitle iletişim araçları ve gelişen iletişim teknolojileri toplumumuzun değer yargıları üzerinde farklılıklara sebep olmakta, bir baskı unsuru haline gelmektedir. Dolayısıyla toplumsal olarak dindarlığın çeşitli boyutlara ayrıldığı ve dini algılar bakımından oldukça farklı kanatların oluşmasına zemin hazırlayan bir süreç yaşanmaktadır⁴.

Din sosyolojisi, dini tutum ve davranışların tespiti için tanımlayıcı yaklaşımı kullanmaktadır; normatif olmaktan kaçınarak, olabildiğince objektif bir tutum ile, çok sebepli olarak görülen dini davranışlar ile ilgili somut ve genellenebilir bilgilere ulaşmaya çalışır⁵.

Aynı çok sebeplilik ilişkisinin suç olgusu için de geçerli olduğu aşıkardır. Bu çalışmada, araştırmaya konu edilen dindarlık ve suç olguları arasında somut, genellenebilir ilişkiler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Din sosyolojisi alanında geliştirilen ve uygulanan dindarlık ölçekleri, bireylerin hayatlarında dinin etkisini tespit etmek için kullanılmaktadır⁶. Bu sebeple dindarlığın ölçülmesi çalışmamız için büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, hükümlülerin dindarlık seviyelerini tespit etmek için Recep Yaparel ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Dini Hayat Ölçeği”ni kullanılmıştır. Ölçekte toplam 97 soru maddesi bulunmaktadır. Bunların 31 tanesi ölçeğin asıl sorularıdır. Kalan 66 soru maddesi dolgu olması amacıyla ölçeğe eklenmiştir. Ölçek, sosyolog Charles Y. Glock’un din ve dindarlık araştırmalarında kullanılmak üzere teklif ettiği din/dindarlığın beş boyutundan “etki” boyutu dışında kalan “inanç”, “duygu”, “davranış” ile “bilgi” boyutlarını içermektedir. Boyutların işlemselleştirilmesi çalışmaları sonucunda etki boyutunun diğer boyutlarla olan korelasyonlarının düşük bulunması sebebiyle hazırlanan ölçekte “etki” boyutuna yer verilmemiştir⁷.

Araştırmamızda anket formu olarak kullanılan Dini Hayat Ölçeği dışında yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Yapılan mülakatlarda hükümlülere

⁴ Kemaleddin Taş, **Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri**, Alter Yayınları, Ankara, 2005, s.45-53.

⁵ Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, s.238,239.

⁶ M. Emin Köktaş, **Türkiye’de Dini Hayat İzmir Örneği**, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s.50.

⁷ Murat Yıldız, **Ölüm Kaygısı ve Dindarlık**, 2. Baskı, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, İzmir 2014, s. 126,127.

aşağıdaki sorular yöneltilerek serbest şekilde cevap vermeleri sağlanmış, alınan cevaplar doğrultusunda yeni sorular sorulmuş, açık uçlu sorulara verilen yanıtlar not edilerek değerlendirilmiştir.

1- Çocukluğunuzda yeterli ve sağlıklı din eğitimi aldığınızı düşünüyor musunuz, şayet almadı iseniz, yeterli dini bilginiz olsa hüküm giydığınız suçu yine de işleyip işlemeyeceğiniz hakkındaki kanaatiniz nedir?

2- Dindar bir Müslüman dendiğinde aklınıza nasıl bir insan gelmektedir?

3- Hüküm giydığınız suçu işlemekten önce veya işlediğiniz süreçte, din, dine bağlılık, dindarlık söz konusu olduğunda kendinizi nasıl tanımlarsınız?

4- Cezaevi hayatı mahkumların dine karşı tutum ve davranışlarına, dindarlık düzeylerine nasıl etki etmektedir?

5- Ceza İnfaz kurumlarında verilen din eğitimi, din hizmeti, manevi rehberlik ve danışmalık hizmetleri hakkındaki kanaatiniz nedir?

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.1. SUÇA İLİŞKİN KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.1.1. Anomi

Anomi, toplumsal kuralların bireyin davranışlarını düzenleme ve kontrol etme gücünün azalması veya ortadan kalkması, sosyal normların olmaması yahut çelişkili olması neticesinde bireyin tavır ve hareketlerini nasıl yönlendireceğini bilemediği durum demektir. Bu durumda anomiy insanların kural dışı davranışlarının sebebi olmaktadır⁸.

Bireylerin toplum içerisindeki davranışlarını düzenleyen geleneksel kuralların ve değerlerin etkilerinin azalmasıyla kişilerin karşılıklı ilişkilerinin zayıflaması, bazı durumlarda tamamen yok olması durumunu ifade eden bu kavram, ilk kez Emile Durkheim tarafından “toplumsal düzen eksikliği” anlamında kullanılmıştır⁹. Durkheim tarafından kullanılan bu kavramla kastedilen, normlara ve değerlere uymanın normal ve doğal, karşı gelmenin ve direnmenin ise patolojik olduğudur.

Durkheim’a göre sanayileşme süreci, toplumsal yapıda geleneksel kuralların ve değerlerin zayıflamasına yol açmış, kuralsızlık baş göstermiş, bu da bireyler arası ilişkilerde bir çözülme süreci başlatmıştır. Toplumsal ilişkileri zayıflayan bireylerin yabancılaşma hissetmekte, hatta intiharı düşünebilmektedirler. Öyle görünmektedir ki, anomiy daha ziyade kültürel temas, hızlı toplumsal ve kültürel değişme, göç ve benzeri olgulardan beslenmektedir. Robert Merton anomiy kavramını daha dar bir çerçevede ele almıştır. Ona göre anomiy, “bir toplumda var olan kültürel değer ve hedefler ile bireylerin amaç, değer ve kurallara uygun davranma ve yasama istekleri arasında ortaya çıkan belirgin farklılaşmadır”¹⁰. Modern toplumlarda konfor ve üst sınıfa yapılan aşırı vurgu, statü arzusunun körüklenmektedir. Bu ise toplumun alt sınıflarına mensup, imkan yoksunu birey ve grupların normal olmayan veya kanun

⁸ Sulhi Dönmezer, **Kriminoloji**, 8. Basım, Beta Yayınları, İstanbul,1994, s.236.

⁹ M. Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004, 23.

¹⁰ Kirman, s. 23.

dışı yöntemlere başvurarak anomiyeye sebep olmaları sonucunu doğurmaktadır.¹¹.

1.1.2. Sapma

Sapma kavramı genelde normal dışı, alışlagelenin haricinde olağan olmayan davranışlar için kullanılır. Toplumun beklentilerinden, ya da toplumun genel kabullerinden farklı olan davranışlara sapma ya da sapıcı davranışlar denilir. Sapma olarak tanımlanan davranışa toplumsal yapının diğer fertleri tepkide bulunurlar. Dolayısıyla sosyal yapıda sapma davranışı sergileyenler ile tepkide bulunanlar arasında bir etkileşim gerçekleşir.¹²

Sosyologlar sapmayı “standartlara ve beklentilere uygun olmayan davranışlar” olarak tanımlamaktadırlar. Burada ki problem alanı standart ve beklentilerin ne olduğu yahut kimlere göre belirleneceğidir. Bir grubun standartları ve beklentileri diğerinden farklı olabilir. Bunlar hem bireylerin kişisel özelliklerine ve hem de bölgesel niteliklere göre farklı olabilir¹³.

Her toplum bir kültüre, kültür tarafından oluşturulmuş örf ve ananelerin yanı sıra hukuk kurallarına sahiptir. Söz konusu bu değer ve normlara aykırı davranışlara sapmış davranışlar denilir.¹⁴ Bir başka deyişle sapma kavramı, belirli bir toplumsal yapıda, belirli bir zaman diliminde kural ve değerlerden ayrılık sergileyen davranışa ilişkin kullanılan bir kavramdır. Kriminolojik açıdan ise, ceza hukuku kurallarına aykırı eylemler anlamında kullanılmaktadır¹⁵. Burada bahsedilen Ceza Hukuku yasalarıdır. Zira yalnızca kurallardan sapma suç da dahil olmak üzere pek çok aykırılık içermektedir. Norm denildiğinde buna Ceza Hukuku kuralları gibi görgü ve davranış normları, ahlak normları, örf ve adet, geleneksel değerler de girmektedir. Bu değerlere aykırılıkların tümü sapmadır, ama hepsi suç değildir.

¹¹ Kirman, s. 24.

¹² H. İbrahim Bahar, **Sosyoloji**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.139.

¹³ R. Füsün Sokullu Akıncı, **Kriminoloji**, 5. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s. 35-37.

¹⁴ Tülin İçli, **Kriminoloji**, Ankara, 1998, (Kriminoloji) s.1.

¹⁵ Mustafa T. Yücel, **Kriminoloji**, Afşar Matbaacılık, Ankara, 2008, s. 26.

1.1.3. Suç

Suç, çok boyutlu genel bir kavramdır. Suç davranışının hukuki, kriminolojik, sosyolojik, psikolojik, dini ve ahlaki birçok yönü vardır. Suç, ihlal edilen kanunlar açısından hukuki, suç davranışının tespiti dolayısıyla hangi davranışların suç olduğunun belirlenmesi açısından kriminolojik, sosyal yapıya verdiği zarar itibarıyla sosyolojik, bireysel bir davranış olması açısından psikolojik, din ve ahlak kurallarına, toplumun değer yargılarına ters düşmesi açısından da dini ve ahlaki özelliği olan bir kavramdır. Bundan dolayı suç kavramının tanımı yapılırken tüm bu hususlar göz önünde bulundurulmaktadır.

Suç, kanun koyucu tarafından zararlı yahut tehlikeli olduğu tespit edilen fiillerin tümünün ortak tanımıdır. Bu türden tavır ve davranışları gerçekleştirenler için yine kanun koyucu tarafından cezai yaptırım uygulanır.

Bir takım eylemler vardır ki, onların suç sayılmaları toplum için gerçekte zararlı oluşlarından değil, kanun koyucular yahut kanunları yorumlayanlar tarafından tehlikeli ve zarar verici bulunduklarından suç sayılırlar¹⁶.

Tarihin her döneminde, insanların bir arada yaşadıkları topluluklarda mutlaka belirli fiiller yasaklanmış ve karşılığında yaptırımlar uygulanmıştır, dolayısıyla suç olgusu devlet kurumu gibi yüksek toplumsal yapıların teşekkülünden çok daha önce insanoğlunun önemli gündemlerinden biri olarak tezahür etmiştir.¹⁷ Göreli bir olgu olan suçun ya da suçlu eylemin karakteristiğini belirleyen referanslar da tarihsel süreç içerisinde sürekli değişmiştir. Neyin suç olduğu neyin olmadığı toplumdan topluma veya aynı toplumda farklı zaman dilimlerine göre değişmektedir. Kural olarak yasalar, insanların barış ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak için konmuştur ve suç olarak tanımlanacak eylem içerisinde yaşanan zaman dilimine ve toplumun yapısına göre farklılık gösterir¹⁸.

Bir davranışın, eylemin cezai yaptırım ile mukabele gömesi, her durumda mezkur eylemin kanunlar tarafından suç sayılması ile mümkündür. Ülkemizde, bir eylemin suç sayılabilmesi, Türk Ceza Kanunu'nun bu eyleme dair cezai yaptırım içermesini gerektirmektedir, zira kanunsuz suç olmaz. Adı geçen kanunun 1.

¹⁶ Dönmezer, s. 48.

¹⁷ Dönmezer, s. 55,56

¹⁸ Tülin İçli **Türkiye'de Suçlular, Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri**, 3. Basım, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1993, s.7.

maddesinde, “Kanunun açık olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemeyeceği” hükme bağlanmıştır.

Suç, en basit şekliyle kişilerin toplum tarafından benimsenen sosyal normları ve kuralları ihlal ettiği zaman ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanabilir.

Sosyolojik açıdan ise suç, toplum hayatının düzeni ve devamı için gerekli olan bir arada yaşama idealine zarar veren, dolayısıyla toplumsal yaşamı tehlikeye sokan sosyal bir problem olarak tanımlanır¹⁹.

Suçun pek çok tanımı mevcuttur. Dikkat çekici olan hangi tür fiillerin suç olduğuna dair açıklamalar yapılsa da, bazı davranışlara suç denmesinin sebebinin açıklanmamaktadır. İçli’ye göre “tüm kriminologların hem fikir olduğu husus suçun bilimsel değil, politik süreçlere dayanan yasal bir kavram olduğudur”²⁰.

Suç olgusu söz konusu olunca üzerinde durulması gereken en temel husus toplumsal düzenin korunmasını ve sürdürülebilirliğini temin eden bağlayıcı kural ve değerlerin varlığıdır, zira bir davranışın suç olarak belirlenmesinde söz konusu norm ve değerler temel ölçüt kabul edilirler. Norm ve değerler seçilerek tespit edilip uygulanabil olmakla birlikte kahir ekseriyetle bireylerin içine doğdukları ve kendilerini çerisinde buldukları bir görünüm arz ederler. Bireyler içerisinde yaşadıkları toplumda var olan ve kendilerini aşan bu normlar ile sosyalleşip yaşama katılırlar, bu haliyle norm ve değerler bireyler üzerinde belirleyici, bağlayıcı niteliktedir.

Bu bağlamda suç “bireysel alanı aşip kamusal alana giren ve toplum düzenini bozan, toplumsal değerleri çiğneyen her türlü eylem”²¹ olarak tanımlanmaktadır.

Suç olgusuna sosyolojik açıdan bakıldığında suçun oluşumunda sosyal çevrenin etkisi ön plana çıkarılır, suçlu birey bu davranışı içerisinde yaşadığı sosyal çevrenin etkisi ile yapmıştır. Dolayısıyla toplumsal yapıda yapılacak iyileştirmeler, eğitim, sosyal kontrol gibi faktörlerle suçluluğun önüne geçilebilir. Sosyolojik yaklaşım suçluları cezalandırmadan önce ıslah etmenin, topluma yeniden kazandırmanın yollarını aramayı anlamlı kılar.

¹⁹ Kirman, s.214.

²⁰ Tülin İçli, “Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet”, **Sosyolojiye Giriş**, (Ed. İhsan Sezal), Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2002, s.630.

²¹ Kemalettin Taş, Adem Gürlü, “Din ve Suç İlişkisi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, **İslami Araştırmalar**, 2011, Cilt:22, Sayı:1 s.14 (12-25).

1.1.4. Sosyolojik Suç Kuramları

Sosyolojik yaklaşım, suçu toplumun yapısından, içerisinde yaşanan sosyal çevrenin sahip olduğu çelişki, çatışma ve değişimlerden kaynaklanan bir olgu olarak ele alır²². Sosyologlar suç olgusu ile ilgili olarak da sosyal yapı ve süreçleri merkeze alan bir anlama faaliyetinde bulunmuş, teoriler geliştirmiştir.

Çalışmanın bu kısmında başlıca sosyolojik suç teorileri ana hatlarıyla ele alınacak, teoriler özellikle din olgusu ile ilişkilendirilecek, böylelikle kuramsal çerçeve daha anlaşılır kılınmaya çalışılacaktır.

1.1.4.1.Sosyal Süreç Kuramları

1.1.4.1.1.Sosyal Öğrenme ve Davranış Kuramları

Bu teoriye göre suçluluk “öğrenme” sürecinin bir sonucudur, bireyler sapkın ve suç davranışı sergileyen kişi ve gruplarla bir araya geldiklerinde, onlardan görüp öğrendikleri ile suç işlemeye daha meyilli hale gelirler. Başka bir deyişle öğrenme teorisi, suçlu davranışı, bu davranışın öğrenilmesi süreci ile ilişkilendirerek açıklama çalışır. Söz konusu teori suç işlemenin makulleştirilmesi ile suç işleme tekniklerin öğrenilmesini birlikte ele alır. Sosyal öğrenme ve davranış kuramları üç ayrı bakış açısı geliştirmiştir: ayırıcı birleşenler, ayırıcı pekiştirme ve nötrleştirme teorileri.²³ Sosyal öğrenme teorisi, suçluların normal kişiler olduklarını, suçu öğrendiklerini söyleyen Gabriel Tarde’ın ‘taklit teorisi’ne dayanır²⁴.

Tarde’a göre suç istatistiklerinin ve suçluların oranlarının gittikçe artmasının sebebi taklittir. Artan haberleşme ve ulaşım olanakları ile suçluların etkileşimini artmış, hapisaneler, suçluların başkalarını değil birbirlerini taklit etmelerine neden olan bir ortama dönüşmüştür. Suçlu bireyler şehrin farklı yerleşim birimlerinde veya kurumlarında bir araya geldiklerinde yahut getirildiklerinde, birbirlerini yeniden suç işlemeye yönlendirirler. Suç işlemiş bireyler bir nevi “anti-sosyal birlik” oluştururlar. Dışarıya karşı kapalı bir görünüm arz eden söz konusu birlikte “taklitçi salgın” bir

²² Serkan Gölbaşı, **Kentleşme ve Suç**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 62.

²³ Zahir Kızmaz, “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 29, 2005, (Suç Kuramları), ss. 161-162

²⁴ İçli, Kriminoloji, s. 99.

anlayış oluşmakta ve birliği oluşturan sınıf olan “düşkünler ve aylaklar” arasında da yayılmaktadır²⁵.

Sosyal öğrenme teorilerine göre suçlu davranışın ortaya çıkmasında içerisinde yaşanılan sosyal çevre bireye ait psikolojik veya biyolojik tecrübelerden daha fazla etkilidir²⁶. Dolayısıyla göre suçu öğrenmede sosyalleşme süreci oldukça önemlidir. Toplumun bireyden beklediği norm ve değerlere uygun davranışların birey tarafından yerine getirilmesinde özellikle çocukluk devresinde edinilen kanaatlerin, yetiştirme sürecinde çevresinden gördükleri ve öğrendiklerinin etkisi büyüktür.

Suçun öğrenilebilir bir davranış olarak görülmesi, suçlu bireyin yeni bir öğrenim süreci ile değişebileceğini varsayması ve toplum dışı bireyleri yeniden topluma kazandırmaya dair projeler geliştirmeye teşvik etmesi bakımından faydalı görülmüştür.

Sosyal öğrenme teorileri dinin etkisi açısından değerlendirildiğinde, dinin birey üzerinde tesirli olması, onun tutum ve davranışlarında belirleyici olması, öğrenilebilir olması, benimsetilebilir olması hususları göze çarpmaktadır. Aile, okul veya dini kurumca verilen din eğitimi bireye bir dine mensubiyetin gerektirdiği inanç ve ahlak sistemini benimsetmeyi amaçlamanın yanı sıra ibadet ve ritüellerin yerine getirmesi de sağlanmaya çalışılır. Bunlarla birlikte verilen din eğitimi, içerisinde yaşanılan sosyal yapıyı bir arada tutan kural ve değerlerin benimsenmesini mümkün kılan sosyalleşme sürecinin de bir parçası durumundadır.

1.1.4.1.2. Kontrol Kuramları

Kontrol teorileri, bireylerin davranışlarının denetim altına alınması ve bu denetimle ilgili yapı ve süreçler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Suç teorilerinin genel olarak din ile ilişkisinin kurulduğu temel teori sosyal kontrol kuramıdır. Sosyal kontrol teorisine göre suç sosyal bağların zayıflaması ile ortaya çıkar. Aile, okul ve akran grupları kişilerin sosyal kontrolün temini için

²⁵ Gabriel De Tarde, **Karşılaştırmalı Kriminoloji**, çev. Yusuf Vehbi Dalda, EGM/APK, Ankara, 2004, s. 51

²⁶ Rahşan Balamir, **Suç Teorileri İçinde Chicago Okulunun Yeri ve Önemi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999, s.42.

gerekli temel kurumsal yapılardır²⁷. Sosyal kontrol kuramının inceleme konusu, insanların davranışları üzerinde etkili olan, davranışları iyi veya kötü olarak belirleyen ve benimsetmeye çalışan aile, okul, arkadaş çevresi, normlar ve değerler gibi kurumlar ve süreçlerdir.

Her sosyal yapıda kişiler ve kurumlar değerler ve kurallara aykırı anormal tutum ve davranışlar karşısında refleksler ortaya koymuşlardır. Norm ve kural dışı sapkın eylemlerde bulunanlara ceza verilir, uyumlu davranışlar sergileyenler ise saygı görürü ve takdir edilir. Gerek ceza ve gerekse takdir yaptırımları sosyal kontrol örnekleridir. Tipolojik olarak sosyal kontrol kimi zaman formel kimi zaman se informal biçimde tezahür eder. Söz konusu kanuni ve hukuki anlamda biçimsel olmayan kurallar örf, adet, gelenek, görenekler olarak tanımlanır.²⁸.

Teorinin ortaya çıkışında Durkheim'ın görüşleriyle oluşan fonksiyonalist yaklaşımın etkisi önemli bir yere sahiptir. Kontrol teorileri özellikle toplumsal uyum sorununa odaklanır. Fonksiyonalist yönelim “toplumsal bütünleşme” kavramı etrafında teorisini geliştirmektedir. Durkheim'a göre din olgusu toplumu bütünleştirmektedir ve bireylerin sapkın davranışlar sergilemesinin büyük oranda önüne geçmektedir, bir başka ifadeyle insanların dinle olan hukukları arttıkça uyumsuz davranışlar sergileme oranı o nispetle azalmaktadır.²⁹.

Kontrol teorileri içinde en çok bilinen kuram Travis Hirschi'in ‘sosyal bağlantı’ kuramıdır. Toplumdaki tüm bireyler Hirschi'e göre potansiyel yasa ihlalcileridir ve açıklanması gereken, suç işleyen bireylerin neden suç işledikleri değil, suç işlemede başarısız olanların bu başarısızlığının sebebidir, yani suç işlemeyen insanlar neden suç işlememektedirler. Hirschi bu sorunun yanıtını bireyin sosyal ilişkilerinde arar. Okul ve çalışma yeri gibi önemli sosyal kurumlar, ebeveynler ve akranlarla ilişkiler hususunda bağlar güçlü olduğunda, bireyler suç davranışlarının toplumdaki konumlarına zarar vereceğini düşünüp korkar ve illegal bir davranışta bulunmayı reddeder. Zira normlara ve değerlere aykırı davranış bireyin söz konusu çevreyle kurduğu anlamlı sosyal ilişkilerini, mesleklerini ve

²⁷ Adem Gürler, **Din ve Suç**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010, s.103.

²⁸ Ratıp Üresinler, **Sosyo-Kültürel Yapı Ve Suç Kırıkkale Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2005, s.66.'dan aktaran Muhammet Çevik, **Dindarlık Ve Suç İlişkisi Adıyaman Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2010, s.13.

²⁹ Durkheim, **İntihar**, ss. 187, 275,281, 281,291.'den aktaran Gürler s.104.

güvenilirliklerini kaybetme riskini beraberinde taşımaktadır. Hirschi'ye göre suç davranışının ortaya çıkmasının sebebi bireyin zayıflayan sosyal ilişkileridir³⁰. Bireylerin diğerlerine bağlanma düzeyleri, toplumsal hedefleri benimseme düzeyleri, geleneksel ahlaki standartları kabullenme düzeyleri ve geleneksel aktivitelere katılma düzeyleri olarak özetlenebilecek sosyal bağlarının nitelikleri; onların suçlu davranışı gerçekleştirme düzeylerini belirlemektedir³¹.

Kurama göre sosyal bağlar dört unsur ile gerçekleşir. Bunlar; bağlılık, mutabakat, katılım ve inançtır. Hirschi bu bağlara bağlananların sosyal normlarını dışına çıkmayacağını belirtmektedir. Hirschi kuramında, bu bağlar içine dini sokmamaktadır. Din geleneksel bağlar içinde sosyal bağları kuvvetlendiren ve suçtan uzaklaştıran bir yapı olabilir. Marcos araştırmasında dini bağları yüksek olan kişilerin suçtan uzak durmasında temel rol oynadığını belirtmiştir. Ailevi bağlılık, eğitime bağlılık (okuldan kaçmamak) ve geleneksel değerlere bağlılık gibi dini bağlılık; uyuşturucu madde kullanımından bireyleri uzak tutan temel faktörler olarak bulunmuştur³².

Kontrol teorilerine göre kişisel ve psikolojik faktörlerin suçu teşvik edici olmasının yanı sıra bireyi suça iten asıl faktörler fakirlik, işsizlik, eşitsizlik sapkın ve suçlu alt kültürlerin, grupların ve arkadaşların varlığı gibi sosyal sebeplerdir.

Reckless'a göre hem iç hem de dış kontroller insanların suç işlemesini önler. Dış kontrollerle, bireyin suç davranışından uzak durmasını sağlayan sosyal kontrolün aracı olan güçlü sosyal bağlar kastedilmektedir. Öte yandan iç kontroller, toplumdaki çoğu sağlıklı bireysel kişiliğin gösterdiği 'iç güçlülüğün' işaretidir: iyi benlik kavramı, güçlü irade, hedefe odaklanma gibi. Dolayısıyla dış ve iç kontrolleri olan kişiler suçlu davranışa daha az yönelir. Bu tezi savunanlar iç kontrolün suçlu davranışa yönelmede dış kontrolden daha etkili olduğunu belirtir³³.

Suçun azaltılmasında sosyal kontrol kuramının işlevsel olduğunu düşündüğü kurumlardan biri dindir. Özellikle Durkheim'ın dini ve ahlaki yapılara önem vermesi kiliseye bağlılığın ve inancın suçlu davranışı engelleyen bir unsur olarak düşünülmesini sağlamıştır. Din ve suç arasındaki ilişki ikili bir yaklaşımla ele

³⁰ Balamir, s.43.

³¹ Gürler, s. 104.

³² Gürler, s.106.

³³ Balamir, s.44.

alınmıştır. Öncelikle bireyin üzerinde birincil derecede etkili olan aile ve akran gurupları gibi sosyal kontrol unsurları tarafından bireye aktarılan din, bireyi suça karşı korur, bu yaklaşımda din doğrudan değil sosyal kontrol kurumları üzerinden suçu engellemede dolaylı bir etkiye sahiptir. Bir diğer yönelimde din farklı katmanları olan toplumsal kontrol kaynaklarından biridir ve oldukça etkili bir kontrol unsurudur.³⁴.

Özetle kontrol teorileri bireyler ve kurumlar arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bir kişinin ailesine, arkadaşlarına, sosyal çevresine bağlılığı arttıkça toplumun beklentilerine uygun davranması kaçınılmazdır. Ayrıca kişi amaçlarına ulaşmak için yasal faaliyetleri keşfettikçe de uyum olasılığı artacaktır. Toplumsal normlara ve değerlere duyulan inanç da uyum olasılığını etkileyen bir diğer unsurdur.³⁵.

Kontrol teorilerine göre, suç işlemiş kişi ile işlememiş arasındaki belirgin farklılık, suç işlememiş bireylerin içlerindeki suç işleme arzusunu baskı altında tutabilmeleridir. Suç davranışı teşkil etmeyen eylemlere yönelmek suretiyle suç işleme arzusunun kontrol altında tutulabilmesi, bireylerin toplumsal norm ve değerlere uygun bir şekilde yetişmesi ve sosyalleşmesi ile doğrudan ilişkilidir.³⁶

Dinin iç kontrolü sağlamadaki rolü üzerinden bir değerlendirme yapıldığında sosyal kontrol teorileri bağlamında dinin sosyal fonksiyonun önemi ortaya çıkmaktadır. Din, yalnızca toplumda sebep olduğu dini referanslı kurumlar ile dış kontrolü sağlamaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda öteki kurumların yapamadığı asıl fonksiyonu yani bireylerin duyuş ve düşünüşünü etkileyerek, tutum ve davranışlarını belirleyici içsel bir denetim mekanizması oluşturmaya katkı sağlar. Gerek günah-sevap anlayışı, gerek kutsal varlığın sevgisini kazanma arzusu, gerek cezalandırılma korkusu bireyi sakın davranıştan alıkoymada önemli bir işlev görmektedir.

³⁴ Gürler, s.107.

³⁵ İçli, Kriminoloji, s.112.

³⁶ Haluk Yavuzer, **Çocuk ve Suç**, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s.22.

1.1.4.1.3. Etiketleme Kuramı

Etiketleme, damgalama yahut toplumsal reaksiyon teorisine göre bireyler sosyal çevrenin kendilerine dair adlandırmaları, sıfatlandırmaları, suçlamaları sebebiyle. Ebeveynler, komşular, arkadaşlar, öğretmenler, polisler ve nihayetinde kanunlar tarafından suçlu damgası ile damgalanan birey için suç işlemekten başka seçenek kalmamıştır.³⁷ Etiketleme kuramı suç işlemiş bireyin bağlı olduğu grup ve topluluk içerisinde “mimlenmesi” dolayısıyla oluşan yalıtılmışlık haline vurgu yapar³⁸. Bir kere suçlu olarak tanımlanan birey artık kendini dışlanmış hissetmekte ve hayatının kalanını suç dünyası içerisinde anlamlandırma eğilimi göstermektedir.³⁹

Kuramın savunucularından Lemert, teoriyi açıklamada sembolik etkileşimden yararlanarak birincil ve ikincil sapma kavramlarını kullanmıştır. Suçun ilk kez işlenmesi birincil sapmadır. Birey üzerindeki etkisi azdır ve çabuk unutulur. İlk kez suç işleyen birey için suçluluk henüz kriminal bir kimlik oluşumuna sebep olmayabilir. Toplumun rolleri tanımaya ve yaptırım uygulamaya başlamasıyla suçlu olarak etiketlenen kişi suç işlemeyi adet haline getirmiş alt-kültür grupları içerisinde kendine yeni bir yaşam alanı olanı oluşturur, yeni bir sosyalleşme sürecine girer ve ikincil sapma ortaya çıkar, sapma çoğalır. Lemert asıl suçlu kimliğinin bu süreçte oluştuğunu ifade etmektedir.⁴⁰ Suçlular kendilerini toplumdan izole olmuş hissederler. Bazı durumlarda ızalasyon ceza infaz kurumları gibi yapılar aracılığı ile gerçekleşir ve bu türden suçlu bireyleri bir araya getiren kurumlar suç davranışının kimlik olarak kazanılmasında motivasyon oluştururlar.⁴¹

Etiketleme kuramı bir başka açıdan bazı tutum ve davranışları suç olarak tanımlayan normlar ve hukuk anlayışı üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla teorinin odak noktasında suç tanımı yapan süreç ve kurumlar bulunmaktadır. Kızmaz’a göre etiketleme teorisi iki sorunsal üzerinde durmaktadır: “1.Toplumsal olarak sapma nasıl oluşmaktadır veya kuralları kim koymaktadır? 2. Bireyin etiketlenmesi, onun davranışları üzerinde nasıl bir sonuca yol açmaktadır?”⁴²

³⁷ Timur Demirbaş, **Kriminoloji**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2001, s.138.

³⁸ Gürler, s. 102.

³⁹ Kızmaz, Suç Kuramları, 167.

⁴⁰ İçli, Kriminoloji, 13.

⁴¹ Kızmaz, Suç Kuramları, s.168

⁴² Kızmaz, Suç Kuramları, ss.167-168

Özellikle ikinci sapma üzerinde odaklanan etiketleme kuramına göre toplum belli hareketleri yasaklayarak kuralların çiğnenmesine imkan sağlar, zira yasalar olmadan, hiç kimse suçlu gibi davranamayacaktır.⁴³

Kuramın savunucularından Howard S. Becker ‘toplumsal grupların ihlalinin sapkınlık/suç olarak görüldüğü kurallar belirleyip bu kuralları bazı insanlara yansıtarak ve onlara yabancılar etiketi yapıştırarak sapkınlık yaratması’ anlamında sapkınlığı toplumun yarattığını vurgular⁴⁴.

Becker suçun davranışsal olmaktan çok hakim sınıfın çıkarsal öngörülerini doğrultusunda inşa edilen hukuksal bir tanımlamayla ilgili olduğunu söylemektedir. Hangi davranışın suç kapsamına gireceğini bu imtiyazlı sınıflar belirlemekte ve uymayanları etiketlemektedirler. Becker’e göre, “suçlu ile suçlu olmayan arasındaki fark, suçlunun sadece etiketlenmiş olmasıdır.” Suç tanımı yapılan davranışların zamana ve topluma göre farklılaşması suçun görece bir tanıma sahip bir olgu olduğunu doğrular niteliktedir. Becker’e göre toplumun alt sınıflarına mensup bir bireyin yapması halinde suç olarak tanımlanabilecek ve sahibinin suçlu olarak etiketlenmesine sebep olabilecek bir davranış, üst sınıftan biri tarafından yapıldığında pekala suç olmaktan çıkabilir, bu durum ise suçun sınıfsal farklılıklara dayalı bir olgu olmasıyla ilgilidir.⁴⁵

1.1.4.2. Sosyal Yapı Kuramları

Sosyal yapı teorileri suçun sebebi olarak içerisinde yaşanılan toplumu görür. Suçu ortaya çıkaran, bireyler değil toplumdur yaklaşımı ile suç olgusunu toplumun özelliklerine bağlayan bu teori, yapı ve süreçler değiştikçe suç oranının değişip değişmediğini, suçun sosyal sisteme nasıl bağlı olduğunu, yapının özelliklerinin neler olduğunu araştırma konusu yapmaktadır.

Teknolojik buluşlar, ekonomik sıkıntılar, toplumsal hareketlilik, şehirleşme, savaş ve doğal afetler ile toplum sürekli değişmekte, bu değişim ilişkileri bozmakta ve toplumsal yapıyı etkilemektedir. Bireylerin bu değişime ayak uyduramaması,

⁴³ Balamir, s.46.

⁴⁴ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.212.

⁴⁵ Sezgin Kızılcıkelik. (1996), **Sosyoloji Teorileri-3**, Saray Kitapevleri, İzmir, 1996, , s.153’ten aktaran, Kızmaz, Suç Kuramları, s.168

toplumsal yapıların, kurum ve süreçlerin insan davranışlarını düzenleyemez hale gelmesine sebep olur. Bunun sonucunda birey toplumsal yapı tarafından belirlenmiş davranış örüntüsüne uygun davranmadığında ise suç ortaya çıkmaktadır^{46, 25}

Sosyal yapı teorileri toplumun üç özelliğini öne çıkarır; toplum bir statüler dizisidir, bireyin içerisinde bulunduğu çevre ile ilişki içerisinde ve toplum kural koyucu bir yapılanmaya sahiptir. Toplumun birbirine bağlı pozisyonlar seti olduğunu ifade eden ilk özellik hem toplumsal yapılanmayı hem de sosyal ilişkileri açıklamaktadır. Toplumsal yapı üzerine odaklanan kuramlar, özellikle sanayi devrimi sonrasında batılı toplumlarda ortaya çıkan ve son derece etkin olan kentleşme, iç göçler ve işsizlik gibi büyük boy sorunları çözmeye veya en azından açıklamaya yönelik çabalardır.⁴⁷

1.1.4.2.1. Fonksiyonalist Kuram

Sosyal davranış anlamada makro teorilerden biri olan fonksiyonalizme göre toplumsal kurumların tümü bütünsel bir sistem oluşturmak için birbirleriyle ilişkili ve bağlantı içerisinde. Fonksiyonalist sosyoloji kuramcılarına göre sosyal kurumlardan herhangi biri incelenmek istendiğinde, sözelimi aile veya din, bütün olarak toplumla ilişkisi ve sosyal sistemin devamlılığına yaptığı katkı bakımından ele alınmalıdır⁴⁸.

Fonksiyonalist teoriye göre suç olgusu tabiatın gereğidir ve normal bir davranıştır. Suçlu davranış toplumdaki mevcut normların bir parçasıdır ve aynı zamanda fonksiyoneldir, toplumların değişmesinde etkili olmaktadır bir bakıma toplumsal ilişkilerin, toplumsal düzenin sürekliliği için olumlu bir işleve sahiptir. Bu teorinin önde gelen teorisye Emile Durkheim'a göre suç bazı dönemlerde toplu duyguların yeni bir biçim almasının da öncülüğünü yapmaktadır⁴⁹.

Suç oranlarının yükselmesi toplumun sosyal değişme ihtiyacının göstergesi olarak tanımlanabilir. Suçun toplumun değişmesine olan etkisi olumlu olabileceği gibi

⁴⁶ Balamir, s. 47.

⁴⁷ Kirman, s.43.

⁴⁸ H. Ezber Bodur, **Sosyal Bilimler Metodolojisi** (Basılmamış Ders Notları), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kahramanmaraş, 2001. s.4 44s.'den aktaran Mesut Yıldız, Kenar Semt Gençliğinde Suç ve Din (Gaziantep Örneği), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2010, s.19.

⁴⁹ Gölbaşı, s. 68.

olumsuz da olabilir, sosyal kopmalar, maddi zararlar, mülke verilen zararlar suçun disfonksiyonel olduğu durumlardır⁵⁰

Durkheim' a göre suç doğal ve normal bir olaydır. Suçun patolojik bir toplumsal olgu olduğu konusunda birleşen kriminologların aksine Durkheim, bütün toplumlar da gözlemlenebilir oluşu, en ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara değin sosyal yapının geçirdiği tüm değişikliklere rağmen azalmayan yapısı itibariyle normallığın bütün belirtilerine suç kadar bariz bir şekilde sahip olan başka bir toplumsal olgu olmadığını iddia etmektedir⁵¹.

Durkheim'e göre toplumun genel kabullerine, kolektif duygular ve inançlara aykırılık arz eden, bu hali ile kamu vicdanını inciten eylem ve davranışlar suç olarak tanımlanır. Tarihin her döneminde toplumlar değer ve normlara aykırı davranışları cezalandırmışlardır ve madem ki suç evrensel bir olgudur o halde suçluluk toplumsal kültürün bir parçasıdır ve normal bir olgudur. Şayet boyutları kabul edilebilir sınırları aşarsa patolojik bir durumdan söz edilebilir ve hastalık halini alır. Bununla beraber suçluluk, her sağlıklı toplumun bütünleşmiş kısmıdır ve kamusal sağlığın bir unsurudur⁵².

Durkheim'a göre "suç, toplumsal yaşamın temel koşulları ile irtibatlı ve yaralı olması gerçeği ve bu koşulların bir parçası olarak ahlak ve hukukun normal gelişimi için vazgeçilmez olduğundan gereklidir."⁵³

Suç olgusunu normal kabul eden Durkheim telafi edici cezalandırma kavramının özel biçimini geliştirmiştir. Ceza Durkheim'a göre suçlu bireyin ileride yeniden suç işlemesinin önüne geçmesi itibariyle değil, toplumun ahlak duygularını dile getirdiği için son derece önemlidir. Ceza örnek verme yoluyla caydırmaya yaramak yerine kamu vicdanının rahatlatılması, toplumun ahlak kodunun doğrulanması ve adalet duygusunun tatmini işlevi görmektedir⁵⁴.

⁵⁰ Balamir, s. 48.

⁵¹ Gölbaşı, s. 67

⁵² Nurettin Şazi Kösemihal, **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971

⁵³ Yücel, s. 46.

⁵⁴ Wilbert E. Moore, "İşlevselcilik" **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (Ed. Tom B. Bottomore, R. Nisbet). çev. Şirin Tekeli, Verso Yayıncılık, Ankara,1990, s.344

1.1.4.2.2. Alt Kültür Kuramı

Alt kültür kuramı iş bölümünün gelişmiş olduğu toplumlarda, farklı kültürel özellikleri barındıran alt kültür gruplarını konu etmektedir.

Sosyal norm ve değerler toplumun tüm bireyleri tarafından eşit şekilde kabullenilmemekte, dolayısıyla farklı değer ve davranış biçimleri etrafında bir araya gelen guruplar oluşmaktadır. Toplum içinde yer alan daha küçük grupların sahip olduğu farklı değerler için alt kültür kavramı kullanılmaktadır. Alt kültür suç teorisi de, toplumda belli gruplara ait mevcut alt kültürlerin suçu onayladığı veya suça neden olan değerlere sahip olduğunu iddia eder. Alt kültür teorisi özellikle alt sınıftan gelen ergen ve çocuk suçluluğunu açıklamak üzere geliştirilmiştir. Ayrıca, suçun neden ortaya çıktığı, neden özel bir şekil aldığı ve kuşakta kuşağa nasıl aktarıldığı ile ilgilenir⁵⁵

Alt kültür grupları ile açıklanmak istenen nokta herhangi bir şekilde toplumdan izole edilmiş belli bölgelerde yaşamak zorunda kalan insanlar olarak tanımlanabilirler. Bunların bir arada bulunma nedenleri ise topluma karşı bir savunma mekanizması oluşturmaktır. Bu bireylerin fikir yapıları ve zihinleri birbirlerine benzer bir nitelik arz etmektedir⁵⁶.

Toplumun heterojen alt toplumların birleşiminden oluştuğunu kabul eden bu yaklaşım, toplumun bütünü ile toplumu oluşturan alt-grupların norm ve değer anlayışlarının farklılaşabileceği, böylelikle “alt kültürler” ortaya çıkacağını ifade ederek suçun sebebi olarak toplumun genel kabul göre norm ve değerlerinden ayrılan bu alt kültür oluşumlarını görmektedir. Zira böyle bir mensubiyet, grubun amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak norm ve değerlere aykırı davranışlara sebep olabilmektedir.

Bu teorileri, “çocuk veya genç çeteler içerisinde yer alan alt sınıfa mensup bireylerin, sapma ve suçluluk durumları üzerine odaklanmış kuramlar olarak görmek mümkündür”⁵⁷

Kültürel suç teorileri, “toplumda belli grupların veya alt-kültürlerin suçu onayladığını veya en azından suça neden olan değerlere sahip olduklarını ileri

⁵⁵ Tülin G. İçli, **Kadın Suçluluğu**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, ss.106-107.

⁵⁶ Hüseyin Bal, **Çocuk Suçluluğu**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2004, s.11.

⁵⁷ Kızmaz, Suç Kuramları, s.157.

sürerler”⁵⁸.

Alt kültür, genel kültür içinde yer alan ama yaşanan toplum olarak kendilerine özgü kültürel öğelerin var olduğu bir kültür çeşididir. Gelişmiş toplumlarda küçük yaş gruplarınca oluşturulan çeteler yetişkinlikte yapılacak organize suçlar için staj niteliği taşımaktadır, suçlu alt kültüründe kâr getiren faaliyetler öne çıkar, kaba kuvvet yok denecek kadar azdır. Bütünleşmemiş ve uyum sorunu yaşaya toplumlarda ise organizasyon eksikliği gençlerin üzerindeki toplumsal baskıyı zayıflatır ve suç işlemek için bir araya gelmiş bireylerin oluşturduğu alt kültürde marjinal eylemler ön plana çıkar. Toplum nezdinde itibar görmek için kişiye ve mala karşı şiddete başvurmaktan kaçınılmazlar.⁵⁹

Aynı dine mensup bireyler zaman içerisinde görüş ve yorum farklılıkları sebebi ile kendi aralarında bölünmeler yaşayarak grup ve cemaatler oluşturabilirler. Bu ayrışma bazen merkeze yakın pozisyonlarda konumlandırılabilirken, bazı durumlarda inanç ve ritüeller bağlamında ayrışmanın aşırılaştığı durumlarda daha mikro ölçekli gruplar, topluluklar meydana çıkabilir Bu topluluklar zaman zaman ciddi problemlere de yol açabilirler. Bu bağlamda Müslüman toplumlar söz konusu olduğunda Karmatilik, Batınlık, İsmaililik vb. hareketler⁶⁰ alt kültürün suça etkisi açısından değerlendirilebilir.

1.1.4.2.3. Sosyal Ekoloji Kuramı

Bu teori, suç olgusunu toplumun bozulan yapısı, özellikle yaşanan çevrede görülen değer çatışması ile açıklamaya çalışır⁶¹.

Bu teoriye göre çevrede yaşanan değişimler, söz gelimi hızlı sanayileşme süreci, buna bağlı olarak yaşanan göç, artan nüfus, gelir dağılımındaki eşitsizlik suçluluk oranlarını arttıran başlıca sebeplerdir⁶².

Sosyal ekoloji teorilerinin en önemli temsilcileri Chicago Okulu sosyologları şehrin problemlerini çözme endişesi ile suç ile ilgili araştırmalar yapmaya

⁵⁸ İçli, Kriminoloji, s. 89.

⁵⁹ Akıncı, s. ss.184-185.

⁶⁰ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 250 vd

⁶¹ İsmail Güllü, “Suç Olgusuna Teorik ve Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** 16 (Özel Sayı I) Kahramanmaraş, 2014, s.105.

⁶² Bal, Hüseyin; **Çocuk Suçluluğu**, Fakülte Kitabevi, Isparta-2004, s. 14

yönelmişler, teorilerini ekoloji kavramının etrafında şekillendirmişler, suç olgusunu ortaya çıktığı çevrenin fonksiyonu olarak değerlendirmişlerdir. Suçun yoğun olarak görüldüğü çevrede yer alan sosyal değişme ve hareketlilik benzeri değişkenler ile suç olgusunu açıklamışlardır.⁶³.

Chicago Okulu, araştırmalarında ilki suç istatistikleri, nüfus sayımları gibi resmi sayılardan yararlanma ve ikincisi yaşam öyküsü, olay incelemesi metotlarının kullanılması olmak üzere ikili bir yöntem kullanmışlardır. Araştırmacılar suçlu bireyler ile birlikte yaşamış ve onları kendi çevrelerinde tanımaya çalışmışlardır. Bu yaklaşım ile “insan ekolojisi” terminolojik olarak literatüre girmiş, bu teori etrafında araştırma yapan sosyologların ekolüne “Ekolojik Okul” denmiştir.⁶⁴.

Bu ekole bağlı araştırmacılar, kent konusunda ilki, şehir merkezini çevreleyen semt ve mahallelerin dağılımının esas alındığı, ikinci olarak ise bir yaşam biçimi olarak kentleşmeyi merkeze alan, şehir yaşamı ile ilgili ilişkilerin bölük pörçük, kısa temashlı oluşu, hedefe odaklı ve çıkarlara yönelik araçlar olarak tanımlandığı genellemelere sahip iki farklı ekolojik teori geliştirmişlerdir. Kent yaşamı merkezli yaklaşıma göre birey organizasyonunu tamamlamış bir çevrede yaşamaktadır ve bundan dolayı manevi değerler ve yardımlaşma duygusu gibi özelliklerinden soyutlanmıştır⁶⁵.

1.1.4.2.4. Sosyal Çatışma Kuramı

Bu teoriyi geliştiren sosyologlar, sosyal davranışların anlaşılabilmesinin en isabetli yolunun birbirleriyle rekabet eden birey ve grupların aralarındaki çatışmalar üzerinde yapılacak çalışmalarla mümkün olacağını savunurlar⁶⁶.

Çatışma teorileri toplumsal değişimin genel olarak toplumun birbirleriyle çatışan birim ve öğeleri aralarında oluşan itici güçle gerçekleştiğini ifade ederler. Toplumsal bütünlük; çatışma neticesinde oluşan birbirine zıt güçlerin dengelenmesi ile ortaya çıkar. Bu kurama göre çatışma bireysel ve toplumsal olmak üzere iki farklı

⁶³ Balamir, s. 55.

⁶⁴ Aziz Yıldırım, **Kentleşme Ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s.178.

⁶⁵ Balamir, s.59.

⁶⁶ İçli, Kriminoloji, s.135.

sebebe dayanır. Bireysel sebep insanın doğası ile alakalıdır, tarihin tüm dönemlerinde, zaman ve mekan ayrımı olmaksızın insanın olduğu her yerde çatışma vardır ve olmaya devam edecektir. Toplumsal sebep ise bireyler ve oluşturdıkları sosyal birlikler aralarındaki menfaat çatışmasıdır, bu çatışma da evrensel ve kaçınılmazdır⁶⁷.

Suç ve sapma özelliği taşıyan fiil ve davranışların çoğunlukla iktidar, güç, sınıf, çıkar, eşitsizlik ve kapitalizm gibi kavramlar aracılığıyla anlaşılmalı ve çözümlenmeye çalışıldığı çatışmacı kuram, suçu materyalizm prensibi ile açıklamaktadır.⁶⁸

Bu alanda çalışan araştırmacılar güç dağılımındaki ve toplumsal yapıdaki eşitsizliklerin çatışmaya sebep olduğu hususunda hemfikir olsalar da çatışmanın kaynağı konusunda farklı kanaatlere sahiptirler.

Marks ve Engels, suça sebep olarak toplum yapısındaki eşitsizlikleri ve kapitalizmin yaratmış olduğu ahlaki yozlaşmayı göstermişlerdir.⁶⁹

Marks'a göre, kapitalist ekonomide görülen özel mülkiyet ve bu hususta gösterilen aşırı rekabet proletaryanın burjuvazi, tarafından sömürülmesi ile sonuçlanır⁷⁰.

Engels'e göre adalet ve eşitlikten yoksun kapitalist toplumsal düzene karşı çıkmak kendisini en açık biçimde suç işlemek şeklinde açığa vurur. Bozuk sosyal düzenin emekçinin üzerindeki ahlak bozucu etkileri belli bir yoğunluğa ulaşınca, emekçi suçlu haline gelir⁷¹.

Bu teori çerçevesinde çalışan sosyologlar, suçluluğu kapitalist sınıfın çıkarlarını kollayan kriminal hukukla ilintili olarak ele alırlar ve suçlu davranışı kapitalizmin bir sonucu olarak görürler. Çatışmacılar, suç olgusunu kapitalizmin bireyde yarattığı veya tetiklediği tüketme arzusu ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan tüketim alanındaki eşitsizlik ile açıklamaktadırlar⁷². Sanayi toplumunun ortaya çıkardığı sınıfsal farklılıklar neticesinde, kapitalizmin dayattığı eşitsizliğe bir başkaldırı olmak üzere bireylerin suç davranışını bile isteye gerçekleştirdikleri dahi

⁶⁷ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1995, ss.185-186

⁶⁸ Dönmezer, ss. 288-289.

⁶⁹ Gölbaşı, s. 67.

⁷⁰ İçli, *Kriminoloji*, s.132.

⁷¹ Gölbaşı, s. 64.

⁷² Zahir Kızmaz, **Cezaevi Müdavimleri - İnatçı Suçlular**, Orion Yayınları, Ankara, 2006, s.27.

iddia edilmiştir.⁷³ Teoriyi geliştiren araştırmacılar, suçu kapitalizm-sınıf çatışması ve egemen sınıfın çıkarlarını koruyan ceza hukuku ile ilinti olarak açıklamaktadırlar.

Toplumun birbiriyle rekabet eden gruplara ayrıldığını, bu grupların her birinin kendine özgü çıkarları olduğunu ve toplumun bütününe kontrolleri altına almak üzere bu grupların birbiriyle mücadele ettiğini savunan çatışma kuramcılarına karşı Marksist suç bilimciler çatışmanın zemininde ekonomik çıkarlar olduğunu ve toplumda temelde iki sınıf bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Marksist görüşe göre toplumda refah içinde yaşayan küçük burjuva kesimi ve bu refahtan yoksun büyük çoğunluk olmak üzere iki sınıf vardır ve çatışma esas bu iki sınıf arasında yaşanmaktadır⁷⁴.

Marksist çatışma kuramcılarına göre din sermaye ve emek denkleminde oluşan sınıfsal ayrımı ve çatışmayı örtbas eden, özellikle halkın sınıf bilincine ulaşmasını engelleyen ve dolayısıyla sınıfsal mücadeleyi mecrasından çıkaran yabancılaşmaya sebep olmaktadır. Marks'a göre din insanların yaşanan toplumsal sorunlar karşısında kendilerini iyi hissetmek için kullandıkları bir kendini kandırmadır.⁷⁵ Marks din için afyon tabirini kullanmıştır. Burada kullanılan "afyon" tabiri halkı uyutmak için acımasız üst sınıfın kullandığı bir unsur olmaktan ziyade, insanların yaşadıkları gerilim ve çatışmalar karşısında yaşamlarını problemsiz sürdürebilmek bağlandıkları bir kandırmacayı ifade etmektedir.⁷⁶

Din olgusu, her ne kadar Marx tarafından insanların kendilerini kandırmaları olarak görülüp sosyal fonksiyonları bakımından ele alınmamış ise de, kendisinden sonra gelen ve onun yolunu takip eden araştırmacılar dinin sosyal fonksiyonu üzerinde de durmuşlardır. Neticede Marx'ın teorisini oluştururken görmezden geldiği fonksiyon kavramı din toplum ilişkisi irdelenirken kullanılan anahtar kavramlardan biri haline gelmiştir.⁷⁷

⁷³ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, çev. : Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, İstanbul, 2005, s.211.

⁷⁴ Balamir, s.73.

⁷⁵ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss.42-45.

⁷⁶ Sevinç Güçlü, **Kurumlara Sosyolojik Bir Bakış**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss.250-253.

⁷⁷ Mardin, ss. 42-45.

1.2. DİNE İLİŞKİ KAVRAMLAR VE KURAMLAR

1.2.1. Din

Din olgusu insanın tarih sahnesine çıktığı ilk günden bu güne her çağda varlığını hissettirmiştir. Sadece insanın anlam arayışına katkı sunmakla kalmamış, toplumsal yaşamın oluşması ve düzenin sağlanmasında da etkili olmuştur.

İslam kültüründe din; “Akıl sahibi insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak amacıyla Allah’ın peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği ilahi kurallar bütünü.”⁷⁸ şeklinde tanımlanmıştır.

Sosyal bir olgu olarak din, uyumun olduğu kadar zaman zaman çatışmaya da zemin hazırlamıştır. Fertleri içerisinde kutsal kabulü olmayan toplumlar bulunmakla birlikte fertlerinin tümünün inançtan uzak olduğu bir toplum görülmemiştir.⁷⁹ Yunan filozof Plutargue’un meşhur “dünyayı dolaşınız, duvarsız, edebiyatsız, kanunsuz, servetsiz şehirler bulacaksınız; fakat mabetsiz ve mabutsuz bir şehir bulamayacaksınız”⁸⁰ sözü bu gerçeği dile getirmektedir. Sosyoloji biliminin kurucularından Comte’un “Üç Hal Kanunu”na göre insana dair ilk düşünce biçimi teolojiktir ve birey kendisine yahut çevresine dair her şeyi dinle açıklar⁸¹. M.Eliade ilk insan için “dindar adam” tabirini kullanmış, “anamlı bir dünyanın inşasını kutsalın keşfine bağlamıştır”⁸². Zira insanın yaratılışı, kendi doğal yapısı yani fıtratında vahiy sezgisi yahut tanrı sezgisi de denilebilecek “kutsal bir varlığı tanıma, ona inanma ve sığınma eğilimi vardır”⁸³. Ontolojik açıdan kutsala bağlanmaya yatkın olan insanı diğer varlıklardan ayıran belki de en temel faktör inanç ve din olgusudur⁸⁴.

Hangi şekilde tanımlanırsa tanımlansın, hangi fonksiyon yüklenirse yüklensin din toplumsal bir olgudur ve bütünüyle dinsiz bir toplum yoktur. Dinin toplumsal etkileri din bilimcilerinin daima gündeminde olmuş önemli araştırma konularından

⁷⁸ Ahmet H. Akseki, **İslam Dini**, Nur Yayınları, İstanbul, 1996, s. 53.

⁷⁹ Osman Cilacı, **Günümüz Dünya Dinleri**, Ankara, 1995, s.24.

⁸⁰ Ahmet Kahraman, **Dinler Tarihi**, İstanbul, 1984, s.14.

⁸¹ Münir Koştaş, Auguste Comte’un Din Sosyolojisi, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 34, Sayı 1, Ankara 1995, ss.67-70.

⁸² Mircae Eliade, **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu**, çev. Mehmet Aydın, Konya, 1995, ss.VI-1.

⁸³ Baki Adam, “İnsan Zihninin Ortak Doğası ve Din”, **Din Bilimleri-2**, Ankara, 2009, ss.205-206.

⁸⁴ A. Kurtkan Bilgiseven, **Din Sosyolojisi**, İst., 1985, s.1

birisidir.⁸⁵

Batılı din bilimciler dini genellikle ya özü itibariye yahut da işlevi itibariye öne çıkararak tanımlama ve açıklamaya çalışırlar. Üstlendiği role ilişkin tanımlamalar dinin fert ve toplum bazında ortaya çıkardığı sonuçlara odaklanırken, öze ilişkin tanımlamalar din olgusunun mahiyetine dair duygularla algılanamayan fakat zihnin idrak ettiği olağan üstü fenomenlere ilişkin inancı ön plana çıkarır ve dinin ne olduğu üzerine yoğunlaşır. Her iki tanım da tek yönlü ve bir diğerini dışlayıcıdır. Dinin özsel tanımlamaları manevi güçleri yahut bir diğer deyişle ‘kutsal’ fikrini merkeze alırken, işlevsel tanımlamalar dine dışarıdan bakmayı tercih eder, bu bakış açısında din fonksiyonları itibariyle öne çıkartılmış, toplumu bir arada tutan, çatışmaları önleyen, fertlerin topluma katılımını sağlayan bir olgu olarak görülmüştür. Günümüzde hala dinin tanımı tartışılmaktadır. Bir üçüncü yaklaşım ile, dinin mahiyetini ve üstlendiği rolleri bir araya getirmek sureti ile yapılan kapsayıcı tanımlar, dini olan ile olmayanların ayrımını yaparak kriterler ortaya koymaya, bu suretle incelenen yapının din olup olmadığını tespit etmek üzere kurgulanmaktadır⁸⁶

“Kavram olarak aşkın bir varlığa bağlanma ve bu inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünü şeklinde ifade edilen din, bir inanç, ibadet ve ahlak sistemidir”⁸⁷. Din, kutsal tasavvuru ve buna bağlı oluşan inançlar, sembol ve pratikler etrafında bağlılarını bir araya getirerek dinsel sosyolojik bir yapı oluşturur. Toplum bilim araştırmacıları din tanımlarında aşkın varlık veya varlıklara inanmayı dışarıda bırakıp sadece kutsala gönderme yaparak toplumsal bir karşılaştırmayı olanaklı hale getirmeye çalışmışlardır. Kutsal ve dindışı ayrımı yapan Durkheim’a göre kutsal şeyler, (dini) yasaklarla korunan ve tecrit edilen şeylerdir; dindışı olanlar ise, bu yasakların hedef aldığı ve kutsal olandan ayrı tutulması gerekenlerdir. Dolayısıyla kutsal şeyler olağanüstü sınıfına sokulur ve diğer her şeyden ayrı bir yere konulurlar⁸⁸.

Durkheim’e göre dinler varlıkları ve davranışları dini veya din dışı olarak ikiye ayırırlar. Din düşüncesi kutsal tasavvuru etrafında şekillenir. Durkheim’ın

⁸⁵Celil Abuzar, “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerine Etkisi”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 26, Temmuz–Aralık 2011, s.144

⁸⁶ Abdurrahman Kurt, “Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Cilt: 17, Sayı: 2, 2008 ss. 90-91. ss. 73-93.

⁸⁷ Bilgiseven, s.19.

⁸⁸ Marshall, s.156.

tanımı ile din, “kutsal olarak kabul edilen varlıklara yönelik geliştirilen ve sonuçta ahlaki bir topluluğun oluşmasını sağlayan inançlardan ve uygulamalardan oluşan bir sistemdir”⁸⁹. Durkheim’ın bu tanımı dinin genel toplumsal fonksiyonunu öne çıkarması ve onun “toplumsal bir olgu” olarak algılanması bakımından önemlidir⁹⁰.

Dini toplumsal işlevselliğini ön plana çıkaran Thomas Luckmann’a göre din, insanın biyolojik tabiatını sınırlayıcı ahlak ve kuşatıcı maneviyat ile aşkınlaştırma yeteneğinin bir ürünüdür. Din modern toplumlar için dahi önemlidir, dar kapsamıyla kilise veya ibadet mekanlarına katılım ile sınırlandırılmaz, zira dinin kültürle benzer şekilde anlam yaratıcı bir misyonu vardır⁹¹.

Sosyolojik olarak en kısa ve geniş anlamıyla Otto’nun ‘kutsalın tecrübesi’ olarak tanımladığı din olgusunu yine O’nun karakterize ettiği ‘korkutucu ve büyüleyici sır’ ifadesiyle tanımlamak dinin toplumsal düzeni korumaya yönelik işlevsel yönünü ön plana çıkarmaktadır.⁹² Şöyle ki; Otto kutsal tecrübeyi dini tecrübenin ana unsuru kabul edilebilecek ‘güc’ kavramı karşısında duyulan korku, büyülenme ve kendini fedaya hazır oluş şeklinde tasvir eder. Kutsal olan mutlak güce sahiptir ve titretir, insanlar düzen içerisinde olmayı arzu ederler ve düzenin devamı için bu mutlak güce boyun eğler⁹³.

Bütün dinleri kapsayıcı nitelikte dinin tanımını insanın kutsalla ilişkisi üzerinden yapan Otto’ya göre, “kutsala dair bilinen ya da kabul edilen şeyler dini alanda ortaya çıkan özel değerlendirmelerdir⁹⁴”. Köktaş’a göre bu tanım, “bireyin kutsal olanı yaşayabilme kabiliyetinin varlığını ve bu tecrübenin onun varlığı icabı bulunduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir”⁹⁵. Böylece dinin, günlük yaşamın ötesine geçen ve bireyi aşan, bağlayıcılığının kaynağına da işaret edilmiş olacaktır. Berger ise dini “kutsal kozmos’un kendisiyle tesis edildiği beşeri bir girişim” olarak tanımlar.⁹⁶

⁸⁹ Günay, s. 158

⁹⁰ Peter L. Berger, **Kutsal Semsie Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları**, çev. Ali Coskun, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2000, s.254.

⁹¹ Berger, s. 255.

⁹² Günay, s. 213.

⁹³ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, çev. Adil Çiftçi, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı IX, İzmir, 1995, s. 438-439

⁹⁴ Mehmet E. Köktaş, **Türkiye’de Dini Hayat İzmir Örneği**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993, s.25.

⁹⁵ Köktaş, s.25

⁹⁶ Peter L. Berger, “Dini ve Toplumsal Kurumların Değişimi”, çev. Adil Çiftçi, **Din ve Modernlik: Toplumbilim Yazıları I**, (ed.Adil Çiftçi), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s.123.

1.2.2. Dindarlık

Din kavramı için ortaya çıkan farklılıklar ve belirsizlikler dindarlık kavramı için de geçerlidir⁹⁷. İnanmış birey için din aynı zamanda bir eylem aracıdır ve bu durum toplumsal zeminde dindarlığın çeşitli şekillerde tezahürüne imkan sağlamaktadır⁹⁸. Dolayısıyla din olgusunun tanımında yaşanan zorluk dindarlık kavramında da kendini göstermekte, tek tip bir dindarlıktan söz etmek mümkün görünmemektedir. Dinin temel unsurlarla ilgileniyor oluşu dinî inancın genellikle en önemli inanç olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır⁹⁹ Dindarlık her şeyden önce inanç ve buna uygun davranışları içerir. İnanç ve eylemin uyumu varsayımını içeren dindarlık terimi, ilahi bir hakikate karşı inanç, hürmet, itaat ve teslim olunmuşluğun duygu ve pratik karşılığını yansıtır. Düzenli yapılan dini pratikleri kapsar ve gündelik hayatı şekillendirir. Dindarlık, inancın/imanın gündelik hayatı şekillendirmesi olarak da tanımlanabilir¹⁰⁰. Bir başka ifadeyle dindarlık; “bireyin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi olarak tanımlanabilir”.¹⁰¹

Dindar birey sayısınca farklı dindarlık anlayışı vardır. Bu farklılığın oluşmasında bireylerin ve kültürlerin farklılıkları kadar dinlerin ilkelerindeki farklılıkla da önemli rol oynamaktadır. Sadece farklı dinlerde değil, aynı dinin müntesipleri arasında da dindarlığın tezahürleri farklı görüntüler oluşturmaktadır. İnsanların dindarlıklarında gösterdikleri farklılıklardan ötürü çeşitli dindarlık tipolojileri ortaya konmuştur¹⁰².

1.2.2.1. Dindarlık Tipolojileri

Din sosyolojisi araştırmalarında incelenen konunun analizi ve ortak nitelikler etrafında tasnifini mümkün kılması açısından tipolojiler oluşturmak önemlidir.

⁹⁷ Necdet Subaşı, “Türk(İye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, **İslâmiyât V**, Sayı 4, Ankara, 2002, s.19.

⁹⁸ Mardin, s.52

⁹⁹ Gordon W. Allport, **Birey ve Dini**, çev. Bilal Sambur, Elis Yayınları, Ankara, 2004, s.96.

¹⁰⁰ Ludwig Mödl, “Din”, **İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü**, (ed. Mualla Selçuk ve diğerleri), Halis Albayrak, Richard Heinzmann, Peter Antess, Martin Thurner, Cilt:1, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 2013, ss.169-170.

¹⁰¹ Abdurrahman Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 2009 s.2. 1-26.

¹⁰² Fatma Kenevir, **Kadın Mahkumlarda Din ve Suç Anlayışı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü, Ankara, 2015, s.74

Weber'e göre de sosyolojinin ilk görevi tipisel olanı anlamaktır¹⁰³. Weber'in sosyoloji bilimine kazandırdığı en can alıcı metodolojik terimlerden biri "ideal-tip" terimidir. Burada "ideal" kelimesi ile "iyi", "güzel", "örnek alınması gereken", "mükemmel" gibi anlamlar değil, tikel tarihsel fenomenlerden hareketle ortaya konan soyutlamalar kastedilmektedir. Bu soyutlama ve "tip"leştirme sayesinde "bir fenomenin ayrıntıları kenarda bırakılmak suretiyle en genel özellikler öne çıkarılır"¹⁰⁴. Dolayısıyla oldukça çeşitli görünümlere sahip olsalar da ayrıntılar dışarıda bırakılıp benzer özellikleri bir araya getirmek sureti ile insanların dindarlık anlayışlarını belirli tiplere ayırmak mümkündür¹⁰⁵.

Weber dindarlığı öncelikle halk dindarlığı ve seçkinlerin dindarlığı şeklinde ikili bir tipolojik tasnife tabi tutmuş şehir dindarlığı, köy dindarlığı, entektüellerin veya aydınların dindarlığı, büyüsel dindarlık, ayinci dindarlık tiplerinden bahsetmiştir. Yine Weber'e göre dünyevi dindarlık ve uhrevi zahitlik dindarlığı dindarlık tipolojileri arasında yer almaktadır¹⁰⁶.

G. Mensching toplumsal sınıflar üzerinden yaptığı ayırmada göç hayatı yaşayanların dindarlığı, soyluların dindarlığı, köylü dindarlığı ve burjuvazi dindarlığı şeklinde dörtlü tipolojik ayırmada bulunmuştur¹⁰⁷.

Gabriel Le Bras'a göre bireyin dine ilişkin tutum ve davranışları dört tip dindar profili ortaya çıkarmaktadır; birinci olarak dinden uzak, dini hayata yabancılaşmış olanlar, ikinci grup dine belirli bir mesafede durup, dini önemli gün ve olaylara ilişkin yaşayanlar, üçüncü olarak mensubu bulundukları dine saygılı, dini pratikleri düzenli yerine getirenler, dördüncü ve son olarak da dini yaşamada gayretli koyu dindarlar¹⁰⁸.

Gordon Allport ve J. Michael Ross'un geliştirmiş oldukları teoriye göre dindarlık içsel ve dışsal olmak üzere iki zıt kategoriye ayrılmaktadır. Dışsal (dış güdümlü, dışa yönelik) dindarlık, bireyin, dini faydacı bir anlayışla şahsi menfaatleri için araç olarak görmesi ve kullanması halini ifade eder. İçsel (iç güdümlü, iç

¹⁰³ Doğan Özlem, **Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001, s.171

¹⁰⁴ Adil Çiftçi, **Nasıl Bir Sosyal Bilim: Temel Sorunlar ve Yaklaşımlar**, Kitabiyat, Ankara, 2003, ss. 37-38.

¹⁰⁵ Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s.145.

¹⁰⁶ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, çev. Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, ss.339-382.

¹⁰⁷ Gustav Mensching, **Dini Sosyoloji**, çev. Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2004, ss.247-252

¹⁰⁸ Ünver Günay, "Modern Sanayi Toplumunda Din I", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi III**, Kayseri, 1986, s. 58.

yönelik) dindarlıkta ise din birey için bir yaşam biçimi halini almıştır, birey hayatı dinle anlamlandırır, dinin norm ve değerleri her şeyden daha öncelikli ve önemlidir¹⁰⁹.

Ünver Günay, dindarlığı dini yaşayışta şiddetin azlık-çokluğuna göre “ateşli dindarlar, alaca dindarlar, mevsimine göre dindarlar, beynamazlar ve ilgisiz dindarlar” olmak üzere beş tipe ayırmıştır. Yine Günay dini hayatın biçimine göre “geleneksel halk dindarlığı, seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık ve tranzisyonel dindarlık tipleri olmak üzere dördü bir dindarlık tipolojisi ayırımı yapmaktadır”¹¹⁰.

İslam âlimi Gazali avamın dindarlığı ve havasın dindarlığı şeklinde ikili bir tipolojik ayırım yaparak, bu iki kesimin sosyolojik özelliklerini dikkate alarak inanç yapılarındaki farklılıklar üzerinde durmuştur¹¹¹. İlhan Topuz tarafından Gazali’nin avam-havas ayırımı üzerinden geliştirilen ölçekte beş tip dindarlık formüle edilmiştir. Bunlar sırasıyla “inançsızlık, gösterişçi/aldatıcı dindarlık, taklidi dindarlık, tahkiki (ilmi) dindarlık ve zevk alınan dindarlıktır.”¹¹²

Ejder Okumuş “Gösterişçi Dindarlık” isimli eserinde, aktif dindarlık, pasif dindarlık; sufi dindarlık, fıkhi dindarlık; şehir dindarlığı ve köy dindarlığı; radikal dindarlık, ılımlı dindarlık; tutucu dindarlık ve serbest dindarlık; samimi dindarlık ve gösterişçi dindarlık şeklinde yapılan dindarlık tipolojilerinden bahseder¹¹³.

Kemaleddin Taş kendisi tarafından geliştirilen Dindarlık Kriterleri Ölçeği çalışmaları esnasında yapmış olduğu analizler neticesinde “geleneksel/ilmihalci dindarlık”, “modernist/hümanist dindarlık” ve “popüler/ hurafeci dindarlık” olmak üzere üçlü bir tipolojik tasnifte bulunmuştur¹¹⁴.

Asım Yapıcı dine dair duygu, düşünce ve davranışlar arasındaki tutarlılık ile bireylerin dinden kaynaklanan tutum ve davranışları ile diğer elemleri arasındaki benzeşme ve ayrışmada bireyin özellikle hangi tutum ve davranışlarının ön planda oluşunu vurgulayan, hassaten dinî tutum ve davranışların “sosyo-kognitif” özelliği merkezinde bir tasnif yaparak dindarlığı “liberal dindarlık, muhafazakar dindarlık,

¹⁰⁹ İsa Öztürk, **Gordon Allport’un Din Anlayışı** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ün. S.B.E. İstanbul 2015, s. 13.

¹¹⁰ Ünver Günay, **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**. Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.259-264.

¹¹¹ Gazali **İhyâu Ulûmi’-d-Dîn**, çev. Ahmet Serdaroglu, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1975, Cilt1, s.237.

¹¹² İlhan Topuz, “Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması –Gazali’nin Anlayışına Göre-”, **Marife**, Kış 2011, s. 175-189.

¹¹³ Ejder Okumuş, **Gösterişçi Dindarlık**, Ark Kitapları, İstanbul, 2005, s.40-43.

¹¹⁴ Taş, s. 27-34.

dogmatik dindarlık ve fanatik dindarlık” şeklinde dörtlü bir tipolojik ayrıma tabi tutmuştur¹¹⁵.

1.2.2.2. Dindarlığın llmesi ve Boyutları

“Dindarlık, yaşama ve hissetme yönüyle bireysel, tezahürleri yönüyle de toplumsal bir olgudur”¹¹⁶. Farklı disiplinlerce yapılan farklı din tanımları din olgusunun farklı boyutlarına işaret etmekteyken dini tecrübenin canlı ve diyalektik yapısı dindarlığın toplumsal hayatta farklı şekillerde görünmesine sebep olmaktadır. Dini hayat ve dindarlık, tarihi ve sosyolojik anlamda içerisinde bulundukları toplumların ve kültür ortamının yapısal unsurlarının dinamiğine göre şekillenmekte, hatta değişime uğramakta, yeni formlar kazanmaktadır¹¹⁷.

İnsan deneyimlerinin hayati öğelerinden biri olan dinin anlaşılmaması ve dindarlık hakkında yapılan çalışmalar öncelikle günümüz çoğulcu kültürünün değer ve anlam dünyasının anlaşılmasına, ikinci olarak büyük kültür ve medeniyetlerin düşünce ve uygulamalarının anlaşılması suretiyle bireysel ahenk ve duygusal doyuma ulaşılabilmesine kapı aralayabilecek olması bakımından oldukça nemlidir¹¹⁸.

“Dindarlık lme”, birtakım kendine has usul ve tekniklerle bireyin dindarlık düzeyinin belirlenmesi, ulaşılan sonucun rakamsal değerlerle ifade edilmesidir. “Dindarlık düzeyi” ise, kullanılan ölçeğin yaptığı tanım çerçevesinde, kişinin ne kadar dindar olup olmadığını ortaya çıkaran bir anlatıdır ve ölçek sahibinin yapmış olduğu puanlama ile dile getirilir. Neticede ortaya çıkan düşük puanlar dindarlık düzeyinin düşük olduğuna, yüksek puanlar ise dindarlık düzeyinin yüksek oluşuna işaret etmektedir.¹¹⁹

Her hangi bir dine mensup bireylerin dindarlık düzeylerinin lmleri ile ilgili çalışmalara yirminci yüzyılın ilk yarısında başlanmıştır. Takip eden yıllarda

¹¹⁵ Asım Yapıcı, “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Liberal Dindarlık”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Adana, 2002 s.100.

¹¹⁶ Ahmet Onay, **Dindarlık, Etkileşim ve Değişim**, Dem Yayınları, İstanbul, 2004, (Etkileşim) s.197.

¹¹⁷ nver Günay, “Dindarlığın Sosyolojisi”, **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, (ed. nver Günay-Celalettin elik), Karahan Kitabevi, Adana, 2006, (Dindarlığın Sosyolojisi) s.30.

¹¹⁸ Hasan Kayıklık, Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi, **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 3, 2006, ss. 491-492 : 491,2-499

¹¹⁹ Ahmet Onay, “Dindarlık lme Çalışmaları: Dindarlık lmnde üç Farklı Yaklaşım ve lmenin Esasları”, **İslami Araştırmalar Dergisi** Cilt: 14, Sayı: 3-4, 2001, s.439.

alan araştırmaları için gelişmiş ölçme ve değerlendirme yöntemleri kullanılmıştır. Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalara 1980’li yıllarda başlandığı görölmektedir¹²⁰.

İleride ayrıntıları ile göröleceği üzere dindarlığın ölçümü çalışmalarında zaman içerisinde farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur. Dindarlığın boyutları tartişılmış, tek boyutlu olduğunu savunanların yanı sıra çift boyutlu olduğunu ileri sürenler olmuş, akabinde dindarlığın bir çok boyuttan müteşekkil bir olgu fikri ortaya atılmış, her bir yaklaşım, kendine göre ölçek geliřtirilmiřtir¹²¹.

Dindarlığın boyutları üzerinde yapılan tartişma, “bir dine mensup bireyin yaşadığı toplum içerisinde dindarlığının nasıl tespit edileceği yahut dinin insan hayatının hangi yönlerine etkide bulunduğu ve bu etkinin ne derece olduğu meselesi etrafında cereyan etmektedir”¹²². Bu boyutlar temelde dinin insan yaşamındaki tezahürlerinin incelenmesinden elde edilmektedir.

İşlam dini özelinde oluşan gelenek dindarlığı iman, ibadet ve muamelat (sosyal ilişkiler) ayırımına tabi tutarak üç boyutlu bir olgu olarak ele alınmıřtır¹²³. Gazali’ye göre dindarlık, dinin temel prensiplerine iman anlamında “itikat”, dinin vazettiği normlara (emirler-yasaklar) yerine getirme bakımından “ibadet” ve kulun bizzat Allah ve diğer insanlara karşısındaki tutum ve davranışları bağlamında “ahlak” olmak üzere üç boyuta sahip bir fenomendir. İnanç esaslarını içeren ve itikat olarak adlandırılan kategori ayrıca üçlü bir ayırma tabi tutulmuş, taklit, ilim ve zevk olmak üzere boyutlandırılmıştır. Taklitten kasıt taklidi iman, zevkten kasıt tahkiki imandır¹²⁴. Akseki’ye göre itikat boyutu kendi içerisinde dinin inanılmasını istediği hususların tümüne birden inanmayı ifade eden “icmalî iman” ve ayrı ayrı inanmayı ifade eden “tafsilî iman” olmak üzere iki alt boyuta ayrılmaktadır¹²⁵.

Batılı din bilimcileri ise başlarda dindarlığı sadece dini inanç ve kiliseye karşı sergilenen tutum gibi tek boyutlu bir fenomen olarak ele almaktaydılar¹²⁶. Dindarlık, bireyin dini pratiklere bağlılığı ile tasvir edilmiş, belirli bir dini sisteme inanan bireylerin, inançlara ve ibadetlere bağlılık sıklığına, göre dindarlık tanımına

¹²⁰ Ahmet Onay, Etkileşim, s 43

¹²¹ Yıldız, s.89-107

¹²² Köktaş, s.50.

¹²³ Köktaş, s.58.

¹²⁴ Gazali.s.229.

¹²⁵ Akseki, s.51

¹²⁶ Yıldız, ss.91-93.

gidilmiştir. Özelde ise ayrıştırmalar kiliseye devam sıklığına göre yapılmıştır¹²⁷. Ancak bireyin ritüellere katılım sıklığına bağlı bu yaklaşım, gerçek dindarlığı ölçmede yetersiz kaldığı, bireyin eylemlerine yüklediği anlamı ve duygularını ölçmediği gerekçesiyle eleştiriye uğramıştır¹²⁸.

Sonraları Durkheim'ın dini inançlarla dini kurumları birbirinden ayırıp dinin toplumsal ve kurumsal yönüne yaptığı vurgu fark edildiğinde dine çok boyutlu yaklaşıma başlamışlardır. Durkheimcı anlayıştan hareketle dine tek boyutlu yaklaşımın yeterli olmadığı savunulmuş Allport'tun içsel ve dışsal dindarlık tipleştirmesinde örneğini bulduğu üzere iki kutuplu yaklaşımlar teklif edilmiştir¹²⁹.

Dini hayatın analiz edilmesinde çok boyutlu bir yaklaşım din bilimcisi Hügel tarafından ileri sürülmüştür. Hügel'in sınıflandırmasında dinin geleneksel/tarihsel, rasyonel/sistematik ve sevgi/irade boyutları öne çıkartılmıştır. Hügel'in çalışmasını Pratt, Wach, Lenski, Fukuyama gibi bilim adamlarının çalışmaları takip etmiştir¹³⁰.

Wach dindarlığı “akide” (teori veya doktrin), “ibadet” (kült) yahut “uygulama” (pratik) ve “dini grup” veya “cemaat” yani “dini toplum” olarak üç boyutlu bir fenomen olarak tasvir etmiştir¹³¹.

Smart'a göre dini hayatın görünen ve görünmeyen yönleri vardır. Din yalnızca merasimler, ibadethaneler ve sanat eserlerinden ibaret değildir ve bunların anlaşılması için dini yayan kimselerin deruni hayatlarının incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Din ve dindarlığın boyutlarını birbirinden ayırmayan Smart altı maddelik bir boyutlandırma yapmıştır: ‘Tecrübe ve Duygu boyutu’, ‘Hikaye ve Mitsel Boyut’, ‘Öğretisel ve Felsefi Boyut’, ‘Etik ve Hukuki Boyut’, ‘Toplumsal ve Kurumsal Boyut’, ‘Maddi Boyut’¹³².

Watch, dindarlığın “akide” (teori/doktrin), “ibadet” (kült) ve “dini toplum” (communion) olmak üzere üç boyutundan bahsetmektedir. Ancak buna H. Freyer'e göre din inanç, ibadet, cemaat ve ahlak olmak üzere dört boyutlu bir fenomendir.¹³³

¹²⁷ Hakkı Karasahin, “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Arastırma”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:XLVIII, Sayı: I, 2008 s. 194.

¹²⁸ Karasahin, s.194

¹²⁹ Yıldız, s.91-93

¹³⁰ Yıldız, s.95,96

¹³¹, Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, çev. Ünver Günay, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s.43-61

¹³² Kayıklı, s.492,3

¹³³ Günay, Dindarlığın Sosyolojisi s.30.

Hackney ve Sanders'e göre dindarlık, ideolojik dindarlık, kurumsal dindarlık ve kişisel bağlılık şeklinde üç genel kategoriye ayrılır. Bunlarla birlikte "dinî bağlanma, kurumsal dindarlık, dinî motivasyon, dinî başa çıkma" hususları da genel kategori altında farklı boyutlar olarak değerlendirmişlerdir¹³⁴.

Dindarlığın çok boyutlu bir feomen olarak kavramsallaştırılması ilk defa Glock tarafından yapılmıştır¹³⁵. Glock'a göre, dinler arasında farklılıklar olmakla beraber dindarlık fenomeni tezahürleri bakımından önemli ölçüde benzerlikler gösterir.¹³⁶ Glock, bu tespiti dayanarak dindarlığı inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki şeklinde bir tasnife tabi tutarak beş boyuttan bahsetmiş ve her türlü dini tezahürün bu beş boyuttan biri ile eşleştirilebileceğini söylemiştir. Glock'a göre dindarlığın bu beş boyutu hem din araştırmalarında ve hem de dindarlığın değerlendirilmesinde kullanılabilir niteliktedir¹³⁷. Etki boyutu dışında kalan boyutlar bireyin tutum ve davranışlarının dini kaynağını tepsi açısından yeterli ölçümleme yapmaya olanak sağlayıcı görünmektedir. Boyutlar üzerinden dindarlığın ölçülmesi çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereken husus, her bir boyutun kendi içerisinde anlam taşıması, bir boyutta yüksek puan alan bireyin diğer bir boyutun ölçülmesi sonucu düşük puan alabileceği gerçeğidir. Kutsala dair inanışları içeren inanç boyutu bireyi dine bağlaması itibarıyla önemlidir fakat tek başına dindarlık düzeyinin tespiti yeterli referans olma özeliğine sahip değildir. Toplumlara bakıldığında her bir boyutun farklı bir değeri vardır ve her bir boyut farklı bir seviyede gözlemlenebilir. Bu tespitler ışığında denilebilir ki, dindarlık düzeyi ölçümlerinde sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için dinin ölçülen her bir boyutu birlikte değerlendirilmelidir¹³⁸.

Glock'un yaptığı ve bizim de dindarlık ve suç ilişkisini çalıştığımız bu araştırmamızda kullandığımız dindarlığın boyutlarına ilişkin tasnifi açıklamaya geçmeden önce belirtmeliyiz ki; dindarlığın çok boyutlu ölçümü ile ilgili başta ABD ve Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere çok sayıda ampirik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Gerek geleneksel ve kurumlaşmış din ve dindarlıkların

¹³⁴ J. M Salsman, & C. R Carlson, "Dini Yönelim, Olgun İman Ve Psikolojik Rahatsızlıklar", çev. Ali Ayten)", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:1, 2004, s. 119-131.

¹³⁵ Yıldız, s. 97

¹³⁶ Charles Y. Glock, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", çev. M. Emin Köktaş, **Din Sosyoloji**, (ed. Yasin Aktay-M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, İstanbul, 1998, s.252

¹³⁷ Glock, s.257

¹³⁸ Kayıklı, s.493-494

gerilemesi ve gerekse Kilise'nin temsil ettiği dine karşı artan ilgisizlik din sosyologlarını yeni dindarlık arayışları ve yönelimlerinin ve yeni dini formların gizli anlatımlarını araştırmaya yöneltmiştir. Dindarlık araştırmalarında Luckmann'ın “görünmeyen din” ve Bellah'ın “sivil din” konseptine, özellikle dinin toplumdaki bütünleştirici fonksiyonunu anlamak bakımından önemli araçsal işlev yüklenmiştir. Makro sosyolojik araştırmalarda karşılığı olan “sivil din” kavramının, bireysel ve mikro-sosyolojik düzeydeki dindarlık araştırmalarına uygulanabilmesi ve bu yolla bireylerin yaşam devreleri içerisinde açık bir dini anlamı olmasa da zımnen dinsel bir işlev gören pratikler ve sembollerin bilimsel incelenmesi için Bailey'nin “örtülü din” kavramı devreye sokulmuştur. Bütün bu durum ve olguları ölçmek için teknikler geliştirilmeye gayret edilmiş ve bunları operasyonel bir biçimde uygulama olanakları araştırılmıştır. İfade etmek gerekir ki, henüz bütün din bilimcilerin üzerinde uzlaşa sağladığı bir boyutlandırma yapılamamış, ölçek geliştirilememiştir¹³⁹.

Önemli olan bir diğer husus ise dindarlığın boyutları hangi kategorilerde tasnif edilirse edilsin kendilerini bir dine mensup sayan bireylerin yaş ve cinsiyete bağlı olarak dinî inanç, tecrübe ve ibadet alanlarında aynı puan aralıklarında olmadıkları gözlenmektedir. İleri yaşlara mensup bireylerin dindarlık düzeylerine ilişkin almış oldukları puanların arttığı gözlemlenmiştir.¹⁴⁰ Fukuyama tarafından yapılan bir araştırmaya göre cinsiyet açısından dindarlığın boyutlarına baktığımızda kadınların gerek inanç ve gerekse ibadet ve tecrübe boyutlarında yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir. Dini bilgi boyutunda kadınlardan daha yüksek puanlar almalarına rağmen erkeklerin dinin inanç, ibadet ve tecrübe boyutları itibarıyla kadınların gerisinde kaldıkları belirlenmiştir¹⁴¹.

1.2.2.2.1. İnanç (Akide/Doktrin) Boyutu

Bu boyut, bireyin kutsala dair inanma veya inanmama hali, inancın içeriği, güçlülüğü, türü gibi hususları ihtiva eder¹⁴². Dinler inanç esaslarından inşa edilmiş

¹³⁹ Günay, Dindarlığın Sosyolojisi, s.39.

¹⁴⁰ Celaleddin Çelik, “Değişkenler Ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın İncelenmesi”, **Bilimname**, Sayı:1, 2003, s.71.

¹⁴¹ Recep Yaparel, (1987). **Yirmili ve kırklı yaşlar arası kişilerde dini hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987, s.40

¹⁴² Yıldız, s.98

sistemlere sahiptirler. Herhangi bir dine bağlı olduğunu belirten bireyin mensubu olduğu dinin inanç esaslarını bilmesi ve kabul etmesi beklenir. Dinin inanç boyutunun ölçülenmesine ilişkin hazırlanan sorular bireylerin akideye ilişkin ilkeleri kabul edip etmedikleri yahut ne kadar benimsediklerinin tespiti doğrultusunda hazırlanmaktadır. İnanma eyleminin inanan birey için ne derece değer ifade ettiği de yine bu boyut içerisinde ölçümlenebilmektedir.¹⁴³ Bu boyut yapılacak araştırma aynı zamanda dine dair bir “doktrin” sorgulamasıdır.¹⁴⁴ İnanç boyutunda hazırlanan sorularla bireye “neye inandığı” sorulmaktadır.

1.2.2.2.2. Duygu (Tecrübe) Boyutu

Dini duygu boyutu, inanmış bireyin kutsala ilişkin tecrübeleri esnasında neler hissettiğini ve düzeyini içerir.¹⁴⁵ Neredeyse bütün dinler müntesibi olan dindar bireyin kutsal ile ilgili veya dini bir etkinlik esnasında nihai gerçekliğe doğrudan katılımını veya din kaynaklı bir duyguyu tecrübe etmesini bekler. Tecrübe edilen duygu, farklı dinlerde ve bu dinlerin inananları arasında birbirinde farklı şekilde tezahür edebilir¹⁴⁶.

Dini tecrübe Glock ve Stark tarafından dörtlü bir tasnife tabi tutulmuştur. Bunlar “tasdik edici tecrübe, ilahi cevap tecrübesi, vecd halinin tecrübesi, iham (vahiy) tecrübesi”dir¹⁴⁷. Bu boyutta dindar bireye “ne hissettiği” sorulmaktadır.

1.2.2.2.3. Davranış (Uygulama) Boyutu

Dindar bireyden yerine getirmesi beklenen bütün özel ritüelleri/dini uygulamaları içeren boyuttur. Bunlar “her çeşit ayin, dua, özel sakramental davranışlara katılma, perhiz ve benzeri ibadetler gibi dinî pratiklerdir”¹⁴⁸. Bu boyutta elde edilen veriler dinler arasındaki farklılıkların belirginleşmesini sağlar¹⁴⁹. Bu boyutta da dindar bireye “ne yaptığı” sorulmaktadır.

¹⁴³ Köktaş, s.53

¹⁴⁴ Ali Ulvi Mehmedoğlu, **Kişilik ve Din**, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 27

¹⁴⁵ Yıldız, s.98

¹⁴⁶ Köktaş, s.54

¹⁴⁷ Antoine Vergote, **Din, İnanç ve İnançsızlık**, çev, Veyel Uysal, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1999, .s.108.

¹⁴⁸ Köktaş, s.53

¹⁴⁹ Yıldız, s.98

1.2.2.2.4. Bilgi Boyutu

Bu boyutun temel varsayımı, dinlerin müntesiplerinden, “inancın temel öğretilerini veya kutsal metinleri bilmeleri ve onlara güvenmelerini istemeleri”dir. İnanmak için önce kutsala dair bilginin olması gerektiği düşünüldüğünde dindarlığın bilgi boyutu ile inanç boyutu karşılıklı ilişkiye sahip iki boyut olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁰ Bundan dolayı kimi ölçeklerdeki bilgi boyutunun inanç boyutunu da içine aldığı ileri sürülmüştür¹⁵¹. Şurası unutulmamalıdır ki, her hangi bir konuda bilgi sahibi olmak, o hususa iman etmeyi zorunlu kılmaz. Kutsala dair bilgi sahibi olmak ile bu bilgi üzerine inanç inşa etmek iki farklı süreç içermektedir. Fukuyama dindarlık düzeyini ölçmek üzere hazırladığı ölçekte ilk kez bilgi boyutunu kullanan din bilimcidir. Bu yaklaşım Glock tarafından da benimsenerek geliştirdiği ölçeğe eklenmiştir¹⁵².

1.2.2.2.5. Ekti Boyutu

Bir dine mensup olma ve kutsala dair sahip olunan inancın bireylerin tutum ve davranışlarına etkide bulunması gerektiği veya nasıl bir etkide bulunduğu sorgulandığı dindarlığın bu boyutunda, dindar bir bireyden beklenen tutum ve davranışlar ile bireyin hayatında ortaya çıkan fiili durum araştırılmaktadır¹⁵³.

Diğer dört boyuttan farklı olarak bu kategoride dindar bireyin sahip olduğu dini inanç, bu inanca dair bilgi ve tecrübesinin dünyevi (seküler) neticeleri incelenmiştir. Dindar bireyin sahip olması gereken zihniyet ve buna bağlı olarak yapması gerekenleri ihtiva eden dini metinlerin tümü bu boyutta ortaya çıkar dolayısıyla bu kategoride insan davranışının teolojik anlamının da bir yeri vardır. Etkileme boyutunun insan-Tanrı ilişkisine göre daha çok insan-insan ilişkisinde söz konusu olduğu söylenebilir.¹⁵⁴ Mehmedoğlu’nun ifadesiyle “dini etki boyutu, insanın kendi dini bağlılığının sonucu ve etkisi olarak ne yapması gerektiğine ilişkin beklentileri, belli davranış tarzlarından kaçınmayı ve diğer davranış tarzlarına aktif olarak katılmayı kapsar¹⁵⁵.

¹⁵⁰ Köktaş, s.54

¹⁵¹ Yıldız, s.98

¹⁵² Köktaş, s.54

¹⁵³ Mehmedoğlu, s.29

¹⁵⁴ Köktaş, s.54

¹⁵⁵ Mehmedoğlu, s.29

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve DEĞERLENDİRME

Araştırmanın ikinci bölümünde öncelikle anket uygulaması yapılan örneklem (suç işlemiş bireyler / hükümlüler) ve kontrol (suç işlememiş bireyler) gruplarının doğum yeri, yaş, eğitim, medeni durum, meslek ve gelir durumlarını içeren demografik özellikleri ortaya konmuştur. Akabinde her iki grubun dindarlık düzeylerini ölçümlemek amacıyla uygulanan dini hayat ölçeğinin her bir maddesinin örneklem grubuna ait yanıtlar üzerinden analizi yapılacak, hesaplanan sonuçlar kontrol grubundan elde edilen verilerle mukayese edilerek yorumlanmaya çalışılacaktır. Her iki grubun ölçekten aldıkları toplam puanların korelasyonu çerçevesinde dindarlık düzeylerindeki farklar ortaya konarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır. Son olarak, örneklem grubu ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat bulguları değerlendirilecektir.

Dindarlık ve suç olgusu arasında ilişki olup olmadığını, var ise ne türden bir etkileşim yaşandığını ortaya koymak amacıyla yaptığımız bu çalışmada, anket ve mülakat bulguları anlaşılmalı ve yorumlanmalı çalışılırken farklı cezaevlerinde yirmi yıla yakın bir süredir sürdürdüğüm cezaevi vaizliği görevim esnasında yaptığım gözlemlerden sıklıkla istifade edilmiştir.

2.1. ÖRNEKLEM VE KONTROL GRUPLARININ DEMOGRAFİK BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmanın gerçekleştirildiği Ordu E Tipi Cezaevinde yeteri sayıda kadın hükümlü bulunmadığı için örneklem grubunun tamamı erkeklerden oluşmaktadır. Buna bağlı olarak kontrol grubunu oluşturan bireyler de yine erkekler arasından seçilmişlerdir.

Örneklem ve Kontrol gruplarına ait doğum yerleri, yaş, medeni durum, eğitim, meslek ve gelir durumu aralıklarına ilişkin tablolar ve açıklamaları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Örneklem Grubunun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri	Frekans	Yüzde
Ordu	52	52
Akkuş	1	1
Aybastı	2	2
Fatsa	4	4
Gölköy	11	11
Gülyalı	1	1
Gürgentepe	2	2
Kabadüz	1	1
Korgan	3	3
Kumru	1	1
Mesudiye	2	2
Perşembe	2	2
Ulubey	14	14
Ünye	4	4
Toplam	100	100

Görüleceği üzere örneklem grubumuzu oluşturan hükümlülerin tamamı Ordu il merkezi ve ilçelerinde doğmuşlardır. İlk sırada %52'lik bir oranla, ilin büyükşehir statüsü kazanmasını müteakip Altınordu ismiyle merkez ilçe yapılan Ordu il merkezi yer almaktadır. İkinci sırada %14'lük oranla Ulubey, üçüncü sırada %11'lik Gölköy ilçeleri gelmektedir. Ünye ve Fatsa ilçelerinin örneklem grubunda temsil oranı %4'tür. Korgan ilçesinde dünyaya gelen hükümlü oranı %3, Mesudiye, Perşembe, Aybastı ilçelerinde doğanların oranları ise %2'dir. Son olarak örneklem grubumuzda birer kişiyle Akkuş, Gülyalı, Kabadüz ve Kumru doğumlu bireyler yer almaktadır.

Örneklem grubumuzda bulunan hükümlülerin doğum yerlerine göre dağıtıldığı tablo incelendiğinde, seçilen bireylerin gerek ceza infaz kurumu evrenini ve gerekse Ordu ilini yeterince temsil ettiği rahatlıkla söylenebilmektedir.

Tablo 2: Kontrol Grubunun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri	Frekans	Yüzde
Ordu	48	48
Akkuş	1	1
Aybastı	1	1
Fatsa	5	5
Gölköy	9	9
Gülyalı	3	3
Gürgentepe	3	3
Kabadüz	1	1
Korgan	2	2
Kumru	1	1
Mesudiye	1	1
Perşembe	4	4
Ulubey	16	16
Ünye	5	5
Toplam	100	100

Kontrol grubumuzu oluşturan bireylerin %48'i Ordu il merkezinde doğmuştur. Ulubey İlçesinde doğanların oranı %16, Gölköy ilçesinde doğanların oranı ise %9'dur. Ünye ve Fatsa ilçelerinde doğanlar %5, Perşembe %4, Gölköy ve Gürgentepe doğumlular ise %3'lük bir yer kaplamaktadır. Kontrol grubumuzda Korgan ilçesi %2, Akkuş, Aybastı, Kabadüz, Kumru ve Mesudiye İlçeleri%1'lik oranlarla temsil edilmektedir.

Her iki grubu oluşturan bireylerin doğum yerleri karşılıklı incelendiğinde, içerisinde doğup büyüdükları, kimlik kazanarak sosyalleştikleri kültürel havzaların oldukça benzeştiği, dolayısıyla karşılık mukayeseye uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Örneklem Grubunun Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Frekans	Yüzde
18-25	13	13
26-35	34	34
36-45	28	28
46-55	15	15
56 +	10	10
Toplam	100	100

Örneklem grubumuzu oluşturan hükümlülerin en genci 2001 doğumlu olup 18 yaşında, en yaşlısı ise 1942 doğumlu olup 77 yaşındadır. Yaş grupları belirli aralıklarla sınıflandırıldığında ilk sırada %34 ile 26-35 yaş aralığı bulunmaktadır. İkinci sırada 36-45 (%28) yaş grubu yer alırken, üçüncü sırada 46-55 (%15), dördüncü sırada ise 18-25 (%13) yaş arası genç grup vardır. Son sırada yer alan 55 ve üzeri yaş grubundan olan mahkûmların oranı %10'dur. Buna göre, hükümlülerin yoğunluk olarak %62 orarıyla 26-45 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Kontrol Gruplarının Yaş Aralıklarına Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Frekans	Yüzde
18-25	15	15
26-35	36	36
36-45	30	30
46-55	13	13
56 +	6	6
Toplam	100	100

Kontrol grubumuzun en genç üyesi 2000, en yaşlı üyesi 1947 doğumludur. Yaş grupları belirli aralıklarla sınıflandırıldığında ilk sırada %36 ile 26-35 yaş aralığı bulunmaktadır. İkinci sırada 36-45 (%30) yaş grubu yer alırken, üçüncü sırada 46-55

(%13), dördüncü sırada ise 18-25 (%15) yaş arası genç grup vardır. Son sırada yer alan 55 ve üzeri yaş aralığı kontrol grubumuzun %6'lık dilimine denk gelmektedir. Kontrol grubumuzun yaş aralıkları tespit edilirken örneklem grubunun yaş aralıkları baz alınmış, anket yapılacak bireyler buna göre seçilmiştir. Kontrol grubumuz yoğunluk olarak örneklem grubumuzda olduğu gibi %66 oranıyla 26-45 yaş aralığında oluşmuştur.

Tablo 5: Örneklem Grubunun Medeni Hallerine Göre Dağılımı

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Bekar	25	25
Evli	60	60
Dul (Boşanmış-Eşi Ölmüş)	15	15
Toplam	100	100

Örneklem grubumuzun yarıdan fazlası %60'lık bir oranla evlidir. Hiç evlenmemiş olanların oranı %25, evli iken eşinin ölümü yahut boşanma sebebiyle dul kalanların oranı %15 olarak tespit edilmiştir.

Ceza sürelerinin uzunluğuna rağmen boşanma oranlarındaki azlık dikkat çekmektedir.

Tablo 6: Kontrol Grubunun Medeni Hallerine Göre Dağılımı

Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Bekar	21	21
Evli	70	70
Dul (Boşanmış-Eşi Ölmüş)	9	9
Toplam	100	100

Kontrol grubumuz %70 evli, %21 bekar, %9 boşanmış yahut eşi ölmüş bireylerden oluşmakta ve örneklem grubumuzla benzeşmektedir.

Tablo 7: Örneklem Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Eğitimsiz	9	9
İlkokul	53	53
Ortaokul	20	20
Lise	13	13
Üniversite	5	5
Toplam	100	100

Örneklem grubu eğitim durumları itibariyle incelendiğinde %9 luk bir kısmın okula gitmediği, %53 lük bir oranın ise ilkokuldan sonra eğitim hayatına devam etmediği anlaşılmaktadır. Ortaokul mezunlarının oranı %13, Lise mezunlarının oranı %13'tür. Önlisans ve lisans eğitimi alanların oranı %5 gibi oldukça düşüktür.

Tablo 8: Kontrol Grubunun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Eğitimsiz	3	3
İlkokul	24	24
Ortaokul	27	27
Lise	32	32
Üniversite	14	14
Toplam	100	100

Kontrol grubu ağırlıklı olarak %32 oranla lise eğitimi görmüş bireylerden oluşmaktadır. Grubun diğer üyeleri %27'lik oranla ortaokul, %24'lük oranla ilkokul, %14'lük oranla üniversite eğitimi almışlardır. Eğitimsiz olanların oranı sadece %3'tür.

Tablo 9: Örneklem Grubunun Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslekler	Frekans	Yüzde
Serbest Meslek	38	38
İşçi	25	25
Çiftçi	12	12
Esnaf	7	7
Ticaret	9	9
Memur	3	3
Emekli	6	6
Toplam	100	100

Araştırmamıza katılan hükümlülerin %38 i herhangi bir mesleği olmadığını belirtmiş, %25'i nitelik gerektirmeyen işlerde vasıfsız işçi olarak çalıştığını beyan etmiştir. Çiftçi oranların oranı %12, Ticaret ile uğraşanlar %9 ve esnaflık yapanları oranı ise %7 dr. Az sayıda %3 lü bir oranın memur, %6 lık oranın emekli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Kontrol Grubunun Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslekler	Frekans	Yüzde
Serbest Meslek	20	20
İşçi	17	17
Çiftçi	6	6
Esnaf	19	19
Ticaret	11	11
Memur	15	15
Emekli	9	9
Öğrenci	3	3
Toplam	100	100

Kontrol grubunun ilk sırasında %20'lik bir oranla serbest meslek mensupları,

ikinci sırada %19'luk bir oranla esnaflar yer almaktadır. Grubun diğer üyeleri sırasıyla %17 ile işçiler, %15 ile memurlar, %11 ile ticaret ile uğraşanlar, %9 ile emekliler bulunmaktadır. Grubun %3'ü öğrenci, %6'sı çiftçidir.

Tablo 11: Örneklem Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

Gelir Durumu	Frekans	Yüzde
Düşük	66	66
Orta	27	27
Yüksek	7	7
Toplam	100	100

Örneklem grubumuzu oluşturan hükümlülerin %66'sı düşük gelirlidir. Gelir seviyesini orta olarak işaretleyenlerin oranları %27 iken yüksek gelire sahip olduğunu söyleyenler %7'lik bir dilimi oluşturmaktadır.

Tablo 12: Kontrol Grubunun Gelir Durumlarına Göre Dağılımı

Gelir Durumu	Frekans	Yüzde
Düşük	48	48
Orta	38	38
Yüksek	14	18
Toplam	100	100

Kontrol grubumuzu oluşturan bireylerin %48'i kendilerini düşük gelirli olarak tanımlamışlardır. Grubun %38'lik dilim orta, %14'lük dilim ise kendilerini üst gelir grubuna dahil etmişlerdir.

Tablo 13: Örneklem Grubunun Suç Türlerine Göre Dağılımı

Suç Türü	Frekans	Yüzde
Hırsızlık	24	24
Cinayet	22	22
Yaralama	16	16
Cinsel Suçlar	18	18

Uyuşturucu	14	14
Dolandırıcılık	6	6
Toplam	100	100

Suç türleri analiz edildiğinde ilk sırayı %24 ile hırsızlık almaktayken en alt sırada oran %6 ile dolandırıcılık ve sahtecilik suçları bulunmaktadır. İkinci sırada %22 lik oranla cinayet suçları gelmektedir. Cinsel suçlardaki %18’lik oran oldukça dikkat çekicidir. Uyuşturucu madde ile bağlantılı suçların oranı %14 iken, şahsa karşı müessir fiil içeren yaralama suçları %16 oranındadır. Hırsızlık suçları ise

Cinayet, yaralama ve cinsel suçların oluşturduğu kişiye karşı işlenen suçların oranı %56 ile toplam suçların yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Yukarıdaki tablo farklı suçlardan hüküm giymiş bireylerin uzun süreli ceza aldıkları suç türlerine göre oluşturulmuştur.

Tablo 14: Örneklem Grubunun Suç Çeşitliliğine ve Mükerrerliğine Göre Dağılımı

Çeşit/Tekrar	Frekans	Yüzde
Tek Bir Suç	26	26
Birden Fazla Suç	74	74
Toplam	100	100

Örneklem grubumuzu oluşturan hükümlülerin %74 gibi üçte ikilik bir kısmının farklı suçlardan ceza aldıkları görülmektedir. Bu durum, örneklem grubumuzu oluşturan hükümlülerin aynı suçtan ikinci kez ceza aldıkları anlamına gelebileceği gibi, farklı suç türlerinden de ceza almış olabilecekleri anlamına gelir. Çalışmamızda suç tasnifi yapılırken en uzun süreli ceza hangi suçtan alındı ise, kategoriler ona göre oluşturulmuştur.

2.2. “DİNİ HAYAT ÖLÇEĞİ” BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

2.2.1. İnanç Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmamızda kullanılan ölçek dindarlığın inanç boyutunu dört temel yargı ile ölçmeyi hedeflemektedir. Yargıların her birine ilişkin hükümlüler tarafından

verilen cevaplar ile örneklem grubunun inanç boyutundan almış olduğu toplam puan ile kontrol grubu puanlarının değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 15: 1- “Allah vardır”

	Frekans	Yüzde	Puan	X
İnanıyorum	98	98	2	1,96
İnanmıyorum	1	1	0	0
Kararsızım	1	1	1	0,01
Toplam	100	100	2	1,97

İnanç boyutunun ilk önermesi olan Allah’ın varlığına inanıp inanmamayı içeren soruya katılımcıların %98’i inanıyorum şeklinde cevap vermiştir. X ile işaret edilen husus örneklem grubunun soru maddesinden almış olduğu puanın aritmetik ortalamasını göstermektedir. Ölçek tam puan değeri 2 olan bu soruya verilen cevapların aritmetik ortalaması 1,96’dır. Allah inancı olmadığını söyleyen 1 katılımcı olmuştur, ölçek puan değeri 0’dır. Sadece bir kişi kararsız olduğunu söylemiştir, ölçek puan değeri 0,01 dir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,97 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 16: 2- “Hz.Muhammed Allah’ın Peygamberidir”

	Frekans	Yüzde	Puan	X
İnanıyorum	98	98	2	1,96
İnanmıyorum	1	1	0	0
Kararsızım	1	1	1	0,01
Toplam	100	100	2	1,97

Hiz. Muhammed’in peygamber olarak kabul edilip edilmediğine ilişkin soruya verilen cevap incelendiğinde örneklem grubunun %97’si inandığını söylemiştir. Ölçek puanı aritmetik ortalaması 1,94’tür. İnanmayan bir kişinin oranı %1, puanı 0, kararsız olduğunu söyleyenler ise %2 oranında olup puan ortalamaları 0,02’dir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,97 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 17: 3- “Öldükten Sonra Ahiret Denen Sonsuz Bir Hayat Olacaktır”

	Frekans	Yüzde	Puan	X
İnanıyorum	99	99	2	1,98
İnanmıyorum	-	-	0	0
Kararsızım	1	1	1	0,01
Toplam	100	100	2	1,99

Ahiretin varlığına inancın sorgulandığı bu soruya katılımcıların %99’u olumlu cevap vermiştir, ölçek puan aritmetik ortalaması 1,98’dir. Kararsız olduğunu söyleyen 1 kişi %1’lik ortalama ile 0,01 puan ortalamasını temsil etmektedir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,99 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 18: 4- “Kur’an Allah’ın Gönderdiği Kutsal Kitaptır”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
İnanıyorum	98	98	2	1,96
İnanmıyorum	-	-	0	0
Kararsızım	2	2	1	0,02
Toplam	100	100	2	1,98

Kur’an’ı Kerim’in Allah tarafından gönderilmiş kutsal kitap olduğuna dair inancın sorgulandığı bu soru maddesine katılımcıların %98’i inanıyorum şeklinde cevap vermiş, 1,96 puan ortalaması oluşmuştur. İnanmıyorum diyen kimse olmamış, %2 ortalama sahip 2 hükümlü kararsız olduğunu beyan ederek 0,02 puan ortalaması oluşturmuşlardır.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,98 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 19: Örneklem Grubu İnanç Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması

	Tam Puan	Örneklem Grubu X	Kontrol Grubu X
1- “Allah Vardır”	2	1,97	1,98
2- “Hz.Muhammed Allah’ın Peygamberidir”	2	1,97	1,98
3- “Öldükten Sonra Ahiret Denen Sonsuz Bir Hayat Olacaktır”	2	1,99	1,99
4- “Kur’an Allah’ın gönderdiği kutsal kitaptır”	2	1,98	1,98
Toplam	8	7,91	7,93

Kullandığımız dindarlık ölçeğinin dinin inanç boyutuna dair verileri elde etmek amacıyla hazırlanan bölümünden maksimum 8 puan alınabilmektedir. Örneklem grubumuzun almış olduğu inanç boyutu ortalama puanı 7,91 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Örneklem grubumuzdan 1 kişi Allah’ın varlığına inanmadığını, diğer bir katılımcı da kararsız olduğunu belirtmiştir. Kontrol grubunun anket verileri değerlendirildiğinde %99 oranında Allah’ın varlığına inandıklarını sadece 1 kişinin inanmadığını görmekteyiz. Dindarlık ölçeklerinin sonuçları değerlendirilirken tek bir boyutla, özellikle inanç boyutu verileri ile dindarlık düzeyi tespit edilemeyeceğine ilişkin uyarıların anlamı bu olsa gerektir. Zira suç işledikleri, dolayısıyla bir anlamda sapkın davranışlar sergiledikleri mahkemelerce hükme bağlanmış bireyler, ölçeğimizin inanç boyutundan neredeyse tam puan almışlardır, bu durum dindarlık düzeylerinin maksimum seviyede olmasını gerektirir, fakat fiili durumun böyle olmadığı açıktır. Ölçeğin diğer boyutlarına verilen cevaplar bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Kontrol grubu inanç boyutu dindarlık düzeyi toplam puanı 7,93 olarak gerçekleşmiştir. Allah’ın varlığına inanmadığını belirten kontrol grubu üyesi işaretmiş olduğu anket formunda ahretin varlığına ilişkin kararsız olduğunu ifade etmiştir.

Hükümlülerden oluşan örneklem grubunun aldığı 7,91 puan ortalaması ile kontrol grubundan elde edilen 7,93 puan ortalaması arasında anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, suç işlememiş bireylerin inanç boyutu dindarlık düzeyi

toplam puanı hükümlülerin almış oldukları puandan fazladır.

2.2.2. Duygu Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmamızda kullanılan ölçek dindarlığın duygu boyutunu bireylerin yedi farklı ifadeye verdiği cevaplar üzerinden ölçmeyi hedeflemektedir. Örneklem grubunu oluşturan hükümlülerin ölçek için geliştirilen ifadelere ne oranda katıldıklarına ilişkin madde analizleri ve örneklem grubunun duygu boyutundan almış olduğu puanlar toplamı ile kontrol grubu puanlarının değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 20: 1-“İbadet ederken Allah’ın huzurunda bulunduğumu düşünerek duygulanırım”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Pek Çok	52	52	3	1,56
Çok	30	30	2	0,6
Biraz	17	17	1	0,17
Hiç	1	1	0	0
Toplam	100	100	3	2,33

Örneklem grubu üyelerince ibadet esnasında sahip oldukları Allah bilinci ve buna bağlı olarak yaşanması beklenen duygusal tecrübeye verilen cevaplarda %52’lik oranda pek çok kez bu tecrübenin yaşandığı belirtilmiştir, alınan aritmetik puan ortalaması 1,56 dır. Çok kez yaşadıklarını söyleyenlerin oranı %30, puan ortalaması 0,6 iken, biraz yaşadığını söyleyenlerin oranı ise %17, puan ortalaması 0,17 dir. Örneklem grubumuzdan 1 kişi böyle bir tecrübe yaşamadığını belirtmiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,33 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 21: 2- “Dua ettiğimde, Allah’ın duamı kabul edeceğini ümit ederek ferahlık duyarım”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Pek Çok	65	65	3	1,95
Çok	25	30	2	0,5
Biraz	9	9	1	0,09
Hiç	1	1	0	0
Toplam	100	100	3	2,54

Hükümlülere dua ettiklerinde Allah’ın yaptıkları duayı kabul edeceklerine

dair ümidin kendilerine yaşatmaları beklenen ferahlık hissini tecrübe edip etmedikleri sorulmuş, verilen cevaplarda %65’lik oranda pek çok kez bu tecrübenin yaşandığı belirtilmiştir, alınan aritmetik puan ortalaması 1,95 dir. Çok kez yaşadıklarını söyleyenlerin oranı %25, puan ortalaması 0,5 iken, biraz yaşadığını söyleyenlerin oranı ise %9, puan ortalaması 0,17 dir. Örneklem grubumuzdan 1 kişi böyle bir tecrübe yaşamadığını belirtmiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,54 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 22: 3- “Büyük bir camiye girdiğimde her zaman yaşamadığım bir biçimde duygulanırım”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Pek Çok	83	83	3	2,49
Çok	13	13	2	0,26
Biraz	4	4	1	0,04
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,79

Örneklem grubuna büyük bir camiye girdiklerinde sıklıkla yaşamadıkları türden bir duyguyu tecrübe edip edilmediğinin sorulduğu bu maddeye verilen cevaplarda %83’lük oranda pek çok kez bu tecrübenin yaşandığı belirtilmiştir, alınan aritmetik puan ortalaması 2,49 dur. Çok kez yaşadıklarını söyleyenlerin oranı %13, puan ortalaması 0,26 iken, biraz yaşadığını söyleyenlerin oranı ise %4, puan ortalaması 0,04 tür. Örneklem grubumuzun tüm bireyleri farklı boyutlarda da olsa böyle bir duyguyu tecrübe ettiklerini belirtmişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,79 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 23: 4- “Bir kimseye yardım ettiğimde, içimde bir sevinç ve huzur duyarım”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Pek Çok	84	84	3	2,52
Çok	12	12	2	0,24
Biraz	4	4	1	0,04
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,8

Örneklem grubuna insanlara yaptıkları yardımlar neticesinde sevinç ve huzur duyup duymadıkları sorulmuş, verilen cevaplarda %84’lük oranda pek çok kez bu tecrübenin yaşandığı belirtilmiştir, alınan aritmetik puan ortalaması 2,52 dur. Çok

kez yaşadıklarını söyleyenlerin oranı %12, puan ortalaması 0,24'tür. Örneklem grubumuzun tüm bireyleri farklı boyutlarda da olsa böyle bir duyguyu tecrübe ettiklerini belirtmişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,8 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 24: 5- “Günah işlediğimi düşündüğümde pişmanlık ve huzursuzluk duyarım”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Pek Çok	57	57	3	1,71
Çok	30	30	2	0,6
Biraz	12	12	1	0,12
Hiç	1	1	0	0
Toplam	100	100	3	2,43

Örneklem grubuna günah karşısında pişmanlık ve huzursuzluk hissi yaşayıp yaşamadıklarının sorulduğu bu maddeye verilen cevaplarda %57'lik oranda pek çok kez bu tecrübenin yaşandığı belirtilmiştir, alınan aritmetik puan ortalaması 1,71 dir. Çok kez yaşadıklarını söyleyenlerin oranı %30, puan ortalaması 0,26 iken, biraz yaşadığını söyleyenlerin oranı ise %12, puan ortalaması 0,12 dir. Örneklem grubumuzun %1 lik kısmını temsil eden 1 kişi haricinde tümü farklı boyutlarda da olsa böyle bir duyguyu tecrübe ettiklerini belirtmişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,43 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 25: 6- “Ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Pek Çok	60	60	3	1,8
Çok	17	17	2	0,34
Biraz	23	7	7	0,23
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,37

Örneklem grubuna ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek ürperti ve heyecan türünde bir duyguyu tecrübe edip etmediklerinin sorulduğu bu maddeye verilen cevaplarda %60'lık oranda pek çok kez bu tecrübenin yaşandığı belirtilmiştir, alınan aritmetik puan ortalaması 1,8 dir. Çok kez yaşadıklarını söyleyenlerin oranı %17, puan ortalaması 0,34 iken, biraz yaşadığını söyleyenlerin oranı ise %23 puan ortalaması 0,23 tür. Örneklem grubumuzun tüm bireyleri farklı boyutlarda da olsa böyle bir duyguyu

tecrübe ettiklerini belirtmişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,37 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 26: 7- “Tabiattaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah’ın gücüne hayranlık duyarım”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Pek Çok	90	90	3	2,7
Çok	9	9	2	0,18
Biraz	-	-	1	0
Hiç	1	1	0	0
Toplam	100	100	3	2,88

Örneklem grubuna tabiattaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah’ın gücüne hayranlık hissine yol açan bir duyguyu tecrübe edip etmediklerinin sorulduğu bu maddeye verilen cevaplarda %90’lık oranda pek çok kez bu tecrübenin yaşandığı belirtilmiştir, alınan aritmetik puan ortalaması 2,7 dir. Çok kez yaşadıklarını söyleyenlerin oranı %9, puan ortalaması 0,0,18 dir. iken, biraz yaşadığını söyleyenlerin oranı ise %23 puan ortalaması 0,23 tür. Örneklem grubumuzun %1 lik kısmını temsil eden 1 kişi haricinde tümü farklı boyutlarda da olsa böyle bir duyguyu tecrübe ettiklerini belirtmişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,88 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 27: Örneklem Grubu Duygu Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması

	Tam Puan	Örneklem Grubu X	Kontrol Grubu X
1- “İbadet ederken Allah’ın huzurunda bulunduğumu düşünerek duygulanırım”	3	2,33	2,74
2- “Dua ettiğimde, Allah’ın duamı kabul edeceğini ümit ederek ferahlık duyarım”	3	2,54	2,83
3- “Büyük bir camiye girdiğimde her zaman yaşamadığım bir biçimde duygulanırım”	3	2,79	2,58
4- “Bir kimseye yardım ettiğimde, içimde bir sevinç ve huzur duyarım”	3	2,8	2,99
5- “Günah işlediğimi düşündüğümde pişmanlık ve huzursuzluk duyarım”	3	2,43	2,87
6- “Ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım”	3	2,37	2,7
7- “Tabiattaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah’ın gücüne hayranlık duyarım”	3	2,88	2,88
Toplam	21	18,14	19,59

Kullandığımız dindarlık ölçeğinin dinin duygu boyutuna dair verileri elde etmek amacıyla hazırlanan bölümünde 7 soru yer almaktadır ve maksimum 21 puan alınabilmektedir. Örneklem grubumuzun almış olduğu duygu boyutu ortalama puanı 18,14’tür.

“Büyük bir camiye girdiğimde her zaman yaşamadığım bir biçimde duygulanırım” ifadesi ile ilgili örneklem grubunun almış olduğu puan kontrol grubundan fazla çıkmıştır. Bunun sebebinin, hükümlü bireylerin hayli bir kısmının cezaevi öncesi gündelik hayatlarında cami ile ilgili fazla tecrübelerinin olmaması, dolayısıyla nadiren ziyaret ettikleri camilerin kendilerini fazla etkiliyor olduğu değerlendirilmektedir.

Kontrol grubunun duygu boyutu dindarlık düzeyi toplam puanı 19,59 olarak gerçekleşmiştir. Örneklem grubunun almış olduğu 18,14’lük puan ile karşılaştırıldığında aradaki fark fazla görülmemekle birlikte, elde edilen bulgular suç işlememiş bireylerin duygu boyutu dindarlık düzeyi toplam puanının hükümlülerin

almış oldukları puandan fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.3. Davranış Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Dindarlığın davranış boyutuna ilişkin dindarlık seviyesinin tespiti, ankete katılan bireylerin ifade edilen on davranışı gerçekleştirmedeki sıklık derecelerine göre ölçümlenmektedir. Örneklem grubunu oluşturan hükümlülerin ölçeğin dindarlık boyutunda zikredilen davranışları ne sıklıkta yaptıklarına ilişkin madde analizleri ve örneklem grubunun davranış boyutundan almış olduğu puanlar toplamı ile kontrol grubu puanlarının değerlendirilmeleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 28: 1- “İnancım gereği olan ibadetleri yerine getiriyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	21	21	3	0,63
Çoğu Zaman	23	23	2	0,46
Bazen	27	27	1	0,27
Hiç	29	29	0	0
Toplam	100	100	3	1,36

Örneklem grubuna ibadetlerini yerine getirip getirmediği sorulduğunda %21’lik kısmın ibadetlerini her zaman yerine getirdikleri cevabı alınmıştır. Çoğu zaman ibadetlerini yerine getirdiklerini söyleyenler %23, bazen yaptıklarını ifade edenler ise %27’lik dilimi oluşturmaktadırlar. Hiç ibadet etmediğini söyleyenlerin oranı %29’dur. Bu sıralamaya göre puanlar her zaman diyenler için 0,63, çoğu zaman diyenler için 0,46, bazen diyenler için 0,27 şeklinde oluşmuştur. Hiç ibadet etmiyorum diyen 29 kişi için bu maddeye puan verilememiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,36 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 29: 2- “Dinde yasak edildiği için içki içmemeye özen gösteriyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	24	24	3	0,72
Çoğu Zaman	22	22	2	0,44
Bazen	26	26	1	0,26
Hiç	28	28	0	0
Toplam	100	100	3	1,42

Örneklem grubuna yöneltilen “dinde yasak edildiği için içki içmemeye özen

gösteriyorum” önermesi karşısındaki durumlarına ilişkin soruya her zaman cevabını verenlerin oranı %24, puan ortalaması 0,72, çoğu zaman cevabını verenlerin oranı %22 puan ortalaması 0,44, bazen diyenlerin oranı %26 puan ortalaması 0,26 şeklinde olmuştur. Araştırma grubunun %28’lik dilimini oluşturan hükümlüler bu önermeye hiç cevabı vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,42 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 30: 3- “Kumar oynamak günah olduğu için kumar oynamaktan kaçınıyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	26	26	3	0,78
Çoğu Zaman	25	25	2	0,50
Bazen	30	30	1	0,30
Hiç	19	19	0	0
Toplam	100	100	3	1,58

Örneklem grubuna yöneltilen “Kumar oynamak günah olduğu için kumar oynamaktan kaçınıyorum” önermesi karşısındaki durumlarına ilişkin soruya her zaman cevabını verenlerin oranı %26, puan ortalaması 0,72, çoğu zaman cevabını verenlerin oranı %25 puan ortalaması 0,50, bazen diyenlerin oranı %30 puan ortalaması 0,30 şeklinde oluşmuştur. Araştırma grubunun %19’lık dilimini oluşturan hükümlüler bu önermeye hiç cevabı vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,58 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 31: 4- “Evlilik dışı cinsel ilişki (zina) dinde yasaklandığı için bu tür ilişkilerden kaçınıyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	48	48	3	1,44
Çoğu Zaman	21	21	2	0,42
Bazen	7	7	1	0,07
Hiç	24	24	0	0
Toplam	100	100	3	1,93

Örneklem grubuna dinde yasaklanması sebebiyle zinadan kaçınıp kaçınmadıkları sorulmuş, her zaman cevabını verenlerin oranı %48, puan ortalaması 1,44, çoğu zaman cevabını verenlerin oranı %21 puan ortalaması 0,42, bazen diyenlerin oranı %7 puan ortalaması 0,0 şeklinde oluşmuştur. Araştırma grubunun

%24'lük dilimini oluşturan hükümlüler bu önermeye hiç cevabı vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,93 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 32: 5- “Rüşvet alıp vermek günah olduğu için rüşvet alıp vermekten kaçınıyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	18	18	3	0,54
Çoğu Zaman	41	41	2	0,82
Bazen	23	23	1	0,23
Hiç	19	19	0	0
Toplam	100	100	3	1,59

Örneklem grubuna rüşvet karşısındaki tutumları sorulmuş, din yasakladığı için her zaman kaçınıyorum cevabını verenlerin oranı %18, puan ortalaması 0,54, çoğu zaman cevabını verenlerin oranı %41 puan ortalaması 0,82, bazen diyenlerin oranı %23 puan ortalaması 0,23 şeklinde olmuştur. Araştırma grubunun %19'luk dilimini oluşturan hükümlüler bu önermeye hiç cevabı vermişler ve ölçümleme tekniği gereği puan alamamışlardır.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 1,59 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 33: 6- “İnsanları aldatmak dini inancıma aykırı olduğu için kimseyi aldatmamaya özen gösteriyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	52	52	3	1,56
Çoğu Zaman	35	35	2	0,7
Bazen	13	13	1	0,13
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,39

Örneklem grubunun “İnsanları aldatmak dini inancıma aykırı olduğu için kimseyi aldatmamaya özen gösteriyorum” önermesi karşısında verdiği cevaplar her zaman %52, puan ortalaması 1,56, çoğu zaman %35 puan ortalaması 0,7, bazen %13 puan ortalaması 0,13 şeklinde olmuştur. Araştırma grubunun tüm bireyleri bu soru maddesine farklı düzeylerde de olsa olumlu cevaplar vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,39 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 34: 7- “Dini inancıma göre doğru sözlü olmak gerektiğinden, doğru söylemeye gayret ediyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	47	47	3	1,41
Çoğu Zaman	38	38	2	0,76
Bazen	15	15	1	0,15
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,32

Örneklem grubunun “Dini inancıma göre doğru sözlü olmak gerektiğinden, doğru söylemeye gayret ediyorum “ önermesi karşısında verdiği cevaplar her zaman %47, puan ortalaması 1,41, çoğu zaman %38 puan ortalaması 0,76, bazen %15 puan ortalaması 0,15 şeklinde olmuştur. Araştırma grubunun tüm bireyleri bu soru maddesine farklı düzeylerde de olsa olumlu cevaplar vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,32 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 35: 8- “Ana-babaya iyi davranmayı Allah emrettiği için anne-babama iyi davranıyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	57	43	3	1,71
Çoğu Zaman	36	36	2	0,72
Bazen	7	7	1	0,07
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,5

Örneklem grubunu oluşturan hükümlüler “dini inancıma göre doğru sözlü olmak gerektiğinden, doğru söylemeye gayret ediyorum “ önermesi karşısında %57 oranı ve 1,71 puan ortalaması ile her zaman, %36 oranı ve 0,72 puan ortalaması ile çoğu zaman, %7 oranı 0,07 puan ortalaması ile bazen cevabını vermişlerdir. Araştırma grubunun tüm bireyleri bu soru maddesine farklı düzeylerde de olsa olumlu cevaplar vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,5 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 36: 9- “Söz verildiği zaman sözünde durmak dini bir kural olduğundan, verdiğim sözü tutuyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	56	56	3	1,68
Çoğu Zaman	34	34	2	0,68
Bazen	10	10	1	0,1
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,46

Örneklem grubunu oluşturan hükümlüler “Söz verildiği zaman sözünde durmak dini bir kural olduğundan, verdiğim sözü tutuyorum “ önermesi karşısında %56 oranı ve 1,68 puan ortalaması ile her zaman, %34 oranı ve 0,68 puan ortalaması ile çoğu zaman, %10 oranı 0,1 puan ortalaması ile bazen cevabını vermişlerdir. Araştırma grubunun tüm bireyleri bu soru maddesine farklı düzeylerde de olsa olumlu cevaplar vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,46 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 37: 10- “Komşulara iyi davranmak dini bir kural olduğundan komşularıma iyi davranıyorum”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Her Zaman	54	54	3	1,62
Çoğu Zaman	35	35	2	0,70
Bazen	11	11	1	0,11
Hiç	-	-	0	0
Toplam	100	100	3	2,3

Örneklem grubunu oluşturan hükümlüler “Komşulara iyi davranmak dini bir kural olduğundan komşularıma iyi davranıyorum “ önermesi karşısında %54 oranı ve 1,62 puan ortalaması ile her zaman, %35 oranı ve 0,70 puan ortalaması ile çoğu zaman, %11 oranı 0,11 puan ortalaması ile bazen cevabını vermişlerdir. Araştırma grubunun tüm bireyleri bu soru maddesine farklı düzeylerde de olsa olumlu cevaplar vermişlerdir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 2,3 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 38: Örneklem Grubu Davranış Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması

	Tam Puan	Örneklem Grubu X	Kontrol Grubu X
1- “İnancım gereği olan ibadetleri yerine getiriyorum”	3	1,36	2,19
2- “Dinde yasak edildiği için içki içmemeye özen gösteriyorum”	3	1,42	2,23
3- “Kumar oynamak günah olduğu için kumar oynamaktan kaçınıyorum”	3	1,58	2,33
4- “Evlilik dışı cinsel ilişki (zina) dinde yasaklandığı için bu tür ilişkilerden kaçınıyorum”	3	1,93	2,6
5- “Rüşvet alıp vermek günah olduğu için rüşvet alıp vermekten kaçınıyorum”	3	1,59	2,21
6- “İnsanları aldatmak dini inancıma aykırı olduğu için kimseyi aldatmamaya özen gösteriyorum”	3	2,39	2,58
7- “Dini inancıma göre doğru sözlü olmak gerektiğinden, doğru söylemeye gayret ediyorum”	3	2,32	2,59
8- “Ana-babaya iyi davranmayı Allah emrettiği için anne-babama iyi davranıyorum”	3	2,5	2,6
9- “Söz verildiği zaman sözünde durmak dini bir kural olduğundan, verdiğim sözü tutuyorum”	3	2,46	2,58
10- “Komşulara iyi davranmak dini bir kural olduğundan komşularıma iyi davranıyorum”	3	2,43	2,53
Toplam	30	19,98	24,44

Ölçeğin, bireylerin dindarlığın davranış boyutunu ölçümlemek için hazırlanan bu bölümünde toplam on soru bulunmaktadır. Her bir sorunun üst puanı 3 tür ve bu haliyle ölçekten en fazla 30 puan alınabilmektedir. Cezaevinde kalmakta olan adli hükümlülerden oluşan örneklem grubumuzu oluşturan bireylerin vermiş olduğu yanıtların davranış boyutu dindarlık düzeyi puan ortalaması 19,98 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu puan, hiç suç işlememiş bireylerden oluşan kontrol grubunda 24,44 olarak tezahür etmiştir. Yapılan karşılaştırmada kontrol grubu lehine tespit edilen 4,46 puanlık fark oldukça anlamlıdır.

Din olgusunun bireyin tavır, tutum, davranış ve karar alma süreçlerindeki etkisinin, sahip olduğu dinin ona ne yaptırıp ne yaptırmadığını ve ne sıklıkla yaptırdığının sorgulandığı tablo incelendiğinde hükümlü bireylerin ibadetleri yerine

getirme, içki içmeme, kumar oynamama, rüşvet alıp vermeme, evlilik dışı cinsel ilişkide bulunmama şeklinde ölçekte formüle edilen davranış türlerinde ortanın altında puan aldıkları görülmektedir. Bu durum, örneklem grubunun inanç boyutundan almış olduğu 8 üzerinden 7,93'lük puan ile birlikte değerlendirildiğinde, dinin emir ve yasakları karşısında hassasiyet gösterilmemesi, inancın davranışa dönüştürülememesi durumunda sadece inanıyor olmanın suçu engellemede beklenen etkiyi göstermediği gerçeğini ortaya koymaktadır.

İnsanları aldatmamak, doğru sözlü olmak, sözünde durmak, ana-babaya ve komşulara iyi davranmak şeklinde maddeleştirilen tutumlar karşısında alınan görece yüksek puanlar, puan sahiplerinin hüküm giymiş oldukları suç türleri dikkate alındığında olandan ziyade arzulananı temsil eder görünmektedir.

2.2.4. Bilgi Boyutu İle İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 39: 1- “Cuma namazını tek başına kılmak mümkündür”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	37	37	0	0
Yanlış	63	63	1	0,63
Toplam	100	100	1	0,63

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Cuma namazını tek başına kılmak mümkündür” ifadesine yanlış diyerek doğru cevap verenlerin oranı %63, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,63 ‘tür. Örneklem grubunun %37’si doğru şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,63 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 40: 2- “Oruçlu kimse yalan söylerse orucu bozuktur”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	36	36	0	0
Yanlış	64	64	1	0,64
Toplam	100	100	1	0,64

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Oruçlu kimse yalan söylerse orucu bozuktur” ifadesine yanlış diyerek doğru cevap verenlerin oranı %64, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,64’tür. Örneklem grubunun %36’sı doğru şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,64 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 41: 3- “Kâbe, Hz. Muhammed’in kabrinin olduğu yerdir”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	57	57	0	0
Yanlış	43	43	1	0,43
Toplam	100	100	1	0,43

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Kâbe, Hz. Muhammed’in kabrinin olduğu yerdir” ifadesine yanlış diyerek doğru cevap verenlerin oranı %43’tür, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,43’tür. Örneklem grubunun %57’si doğru şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,43 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 42: 4- “Kur’an 114 sûreden meydana gelmiştir”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	45	45	1	0,45
Yanlış	55	55	0	0
Toplam	100	100	1	0,45

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Kur’an 114 sûreden meydana gelmiştir” ifadesine doğru diyerek doğru cevap verenlerin oranı %45’tir, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,45’tir. Örneklem grubunun %55’i yanlış şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,45 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 43: 5- “Hz.Ali, Hz.Muhammed’in Hz.Hatice’den doğan oğludur”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	58	58	0	0
Yanlış	42	42	1	0,42
Toplam	100	100	1	0,42

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Hz.Ali, Hz.Muhammed’in Hz.Hatice’den doğan oğludur” ifadesine yanlış diyerek doğru cevap verenlerin oranı %42’dir, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,42’dir. Örneklem grubunun %58’i doğru şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,42 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 44: 6- “Akşam namazının farzı üç rekattır”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	69	69	1	0,69
Yanlış	31	31	0	0
Toplam	100	100	1	0,69

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Akşam namazının farzı üç rekattır” ifadesine doğru diyerek doğru cevap verenlerin oranı %69, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,69’dur. Örneklem grubunun %31’i yanlış şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,69 olarak hesaplanmıştır

Tablo 45: 7- “Kur’ân’ı arapça metninden okumak her Müslüman için farzdır”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	57	57	0	0
Yanlış	43	43	1	0,43
Toplam	100	100	1	0,43

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Kur’ân’ı arapça metninden okumak her Müslüman için farzdır” ifadesine yanlış diyerek doğru cevap verenlerin oranı %43, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,43’tür. Örneklem grubunun %57’si doğru şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,43 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 46: 8- “Cinlerin varlığı Kur’ân’da belirtilmiştir”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	41	41	1	0,41
Yanlış	59	59	0	0
Toplam	100	100	1	0,41

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Cinlerin varlığı Kur’ân’da belirtilmiştir” ifadesine doğru diyerek doğru cevap verenlerin oranı %41, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,41’dir. Örneklem grubunun %59’u yanlış şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,41 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 47: 9- “Dini bilgiler diğer bilgilerden daha değerlidir”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	76	76	0	0
Yanlış	24	24	1	0,24
Toplam	100	100	1	0,24

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Dini bilgiler diğer bilgilerden daha değerlidir” ifadesine yanlış diyerek doğru cevap verenlerin oranı %24, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,24’tür. Örneklem grubunun %76’sı doğru şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,24 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 48: 10- “Zengin olsun fakir olsun her Müslümanın ömründe bir defa hacca gitmesi farzdır”

	Yüzde	Frekans	Puan	X
Doğru	52	52	0	0
Yanlış	48	48	1	0,48
Toplam	100	100	1	0,48

Dindarlığın bilgi boyutuna ilişkin “Zengin olsun fakir olsun her Müslümanın ömründe bir defa hacca gitmesi farzdır” ifadesine yanlış diyerek doğru cevap verenlerin oranı %48, aldıkları puanın aritmetik ortalaması 0,48’dir. Örneklem grubunun %52’si doğru şıkkını işaretleyerek bu soruya yanlış cevap vermiştir.

Soru maddesinin aritmetik puan ortalaması toplamı 0,48 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 49: Örneklem Grubu Bilgi Boyutu Dindarlık Düzeyi Puan Ortalaması ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması

	Tam Puan	Örneklem Grubu X	Kontrol Grubu X
1-“ Cuma namazını tek başına kılmak mümkündür”	1	0,63	0,80
2- “Oruçlu kimse yalan söylerse orucu bozulur”	1	0,64	0,82
3-“ Kâbe, Hz. Muhammed’in kabrinin olduğu yerdir”	1	0,43	0,81
4- “Kur’an 114 sûreden meydana gelmiştir”	1	0,45	0,60
5- “Hz.Ali, Hz.Muhammed’in Hz.Hatice’den doğan oğludur”	1	0,42	0,65
6- “Akşam namazının farzı üç rekattır”	1	0,69	0,81
7- “Kur’ân’ı arapça metninden okumak her Müslüman için farzdır”	1	0,43	0,68
8- “Cinlerin varlığı Kur’ân’da belirtilmiştir”	1	0,41	0,80
9- “Dini bilgiler diğer bilgilerden daha değerlidir”	1	0,24	0,48
10- “Zengin olsun fakir olsun her Müslümanın ömründe bir defa hacca gitmesi farzdır”	1	0,48	0,81
Toplam	10	4,82	7,26

Ölçeğin, bireylerin dindarlığın bilgi boyutunu ölçümlemek için hazırlanan bu bölümünde toplam on soru bulunmaktadır ve her doğru cevaba 1 puan takdir edilmiştir, dolayısıyla ölçekten en fazla 10 puan alınabilmektedir. Cezaevinde kalmakta olan adli hükümlülerden oluşan örneklem grubumuzu oluşturan bireylerin vermiş olduğu yanıtların ölçek puan değeri 4,82’dir ve ölçek tam puanına oranla ortanın altındadır. Söz konusu puan, hiç suç işlememiş bireylerden oluşan kontrol grubunda 7,26 olarak oluşmuştur. Karşılaştırma yapıldığında 10 puanlık ölçekteki 2,44 puanlık kontrol grubu lehine tespit edilen fark oldukça anlamlı bulunmuştur.

Ölçekte kullanılan sorular değerlendirildiğinde namaz, oruç, hac gibi ibadetlere ilişkin ilmi hal düzeyinde yöneltile sorulara hükümlülerin vermiş olduğu

doğru yanıtların ortalaması ölçek maddelerinin orta değeri olan 0,50 puanın az da olsa üzerinde olduğu görülmektedir.

Kâbe'nin nerede olduğu, Hz. Ali'nin babasının yahut Peygamberimizin çocuklarının kimliği ile kutsal kitap ve içeriği hakkında yöneltilen sorulara verilen yanıtlar orta değer olan 0,50 puanın altında kalmıştır. Bu durumun hükümlülerin almış oldukları din eğitiminin yetersizliğinin yanı sıra dine karşı ilgisizliklerinin bir neticesi olduğu değerlendirilmektedir.

2.2.5. Örneklem Grubu ile Kontrol Grubunun Karşılaştırılması

Tablo 50: Örneklem Grubunun “Dini Hayat Ölçeği” Puan Ortalaması ve Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması

Dindarlığın Boyutları	Tam Puan	Örneklem Grubu Hükümlüler	Kontrol Grubu Suç İşlememiş Bireyler	Farklar
Dini İnanç Boyutu	8	7,91	7,93	+ 0,02
Dini Duygu Boyutu	21	18,14	19,59	+1,45
Dini Davranış Boyutu	30	19,98	24,44	+4,46
Dini Bilgi Boyutu	10	4,82	7,26	+2,44
Toplam	69	50,85	59,22	8,37

Tablo incelendiğinde örneklem grubunun kullanılan ölçeğin inanç boyutundan aldığı 7,91 ortalama puanın kontrol grubundan elde edilen 7,93'lük puandan 0,02 puan düşük olduğu görülmektedir. İnanç boyutu itibarıyla her iki grubun aldığı puanlar benzeşmektedir. Örneklem grubu duygu boyutundan ortalama 18,54 puan almıştır ve 19,59 puan alan kontrol grubunun 1,45 puan gerisinde kalmıştır. Her iki grup arasında asıl ayrışmalar dinin davranış ve bilgi boyunda gerçekleşmiştir. Dinin davranış boyutundan örneklem grubu 19,98, kontrol grubu ise 24,44 ortalama puan almıştır. Aradaki kontrol grubu lehine gelişen 4,46 puanlık fark suç işlemiş bireylerle herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerin günlük hayatlarında dinin etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Yine, dinin bilgi

boyutundan 4,82 puan alan örneklem grubu, 7,26 puan alan kontrol grubunun 2,44 puan gibi anlamlı bir farkla gerisinde kalmıştır.

Suç işlediği mahkemelerce sabit görülmüş bireylerle herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerin dindarlık düzeylerini belirlemek amacıyla kullandığımız “Dini Hayat Ölçeği”nin tam puanı 69’dur. Dindarlık referans aralıkları ise 0-25 düşük, 30-50 orta, 55-69 yüksek olarak belirlenmiştir. Her üç düzeydeki farklılaşmanın belirginleşmesi adına aralarına 5’er puanlık boşluk uygun görülmüştür.

Bu açıklamalar ışığında tablo analiz edildiğinde örneklem grubumuzu oluşturan hükümlülerin ölçekten aldıkları toplum puan ortalaması 50,85 olarak hesaplanmıştır. Bu haliyle örneklem grubumuzun dindarlık düzeyi ortanın üstü olarak belirlenmiştir. Kontrol grubumuzun ölçekten aldığı toplam puan ortalaması ise 59,22’dir. Dindarlık düzeyi ise yüksek olarak tespit edilmiştir. Her iki grubun puanları karşılaştırıldığında ortaya çıkan 8,37 (%12,1) puanlık fark araştırmanın birincil hipotezini doğrular niteliktedir. Suç işlemiş bireylerin dindarlık düzeyi, kendileriyle görece benzer özellikler taşıyan herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerden %12 oranında daha düşüktür. Bir başka ifadeyle suça karışmamış bireylerin dindarlık düzeyleri yüksek, suç işlemiş bireylerinki ise orta seviyededir.

Elbette suç gibi oldukça karmaşık bir yapıya, birçok bağımsız değişkene sahip sosyal bir olgunun sebebini tek bir hususa irca etmek mümkün ve doğru değildir. Fakat anket uygulamaları ile elde edilen sonuçlar dindarlık düzeyinin suçun oluşumuna etki eden önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. MÜLAKAT BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mülakatlar anket uygulamamıza katılan gönüllü elli hükümlü ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara önceden hazırladığımız beş soru yöneltilmiş, konuşmanın seyri ile kendiliğinden ortaya çıkan ve önemli görülen hususlar ayrıca kaydedilmiştir. Görüşmeler kimi zaman ceza infaz kurumundaki çalışma odamızda, kimi zaman hükümlülerin koşullarında gerçekleştirilmiş, her bir görüşme ortalama yarım saat ile bir saat aralığında sürmüştür.

Tablo 51: Mülakat Grubunun Örneklem Grubunun Sayı ve Suç Türlerine Oranı

	Örneklem Grubu	Mülakat Grubu	Temsil Oranı Yüzde
Hırsızlık	24	13	54,16
Cinayet	22	12	54,54
Yaralama	16	8	50
Cinsel Suçlar	18	7	38,8
Uyuşturucu	14	7	50
Dolandırıcılık	6	3	50
Toplam	100	50	

Mülakat grubunu oluşturan bireylerin örneklem grubu bireylerin suç türlerine oranı tablo üzerinden değerlendirildiğinde, mülakat grubunun araştırmanın evrenini temsil kabiliyetinin hayli yüksek olduğu görülmektedir. Cinsel suçlardan hüküm giymiş bireyler örneklem grubundaki suç türünü %38,8 oranıyla yarıya yakın bir şekilde temsil etmektedirler. Temsil oranı hırsızlık ve cinayet suç türlerinde %54,16 ve %54,54 şeklinde oluşmuştur. Geriye kalan yaralama, uyuşturucu ve dolandırıcılık suçlarında temsil oranı %50'dir.

Çalışmamızın bu bölümünde görüşmeler esnasında katılımcılara yöneltilen soruların her biri altı çizili olarak belirtilecek ve verilen cevaplar yorumlanacaktır.

Çocukluğunuzda yeterli ve sağlıklı din eğitimi aldığınızı düşünüyor musunuz, şayet almadı iseniz, yeterli dini bilginiz olsa hüküm giydiğiniz suçu yine de işleyip işlemeyeceğiniz hakkındaki kanaatiniz nedir?

Görüşmeye katılan hükümlülere yöneltilen, çocukluk yıllarında yeterli ve sağlıklı din eğitimi alıp almadıklarına ilişkin soruya verilen cevap olumsuzdur. 18 hükümlü hiçbir şekilde din eğitimi almadıklarını, kalan 32 hükümlü ise çocukluk döneminde aldıkları din eğitimin yetersiz ve niteliksiz olduğunu söylemişlerdir. İfadeler, hükümlülerin çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinde yeterli ve sağlıklı din eğitiminden yoksun kaldıkları varsayımımızı destekler niteliktedir. Yetersiz ve niteliksiz de olsa din eğitimi aldığını söyleyenlerin kastettikleri eğitim, ya camilerde

verilen yaz kursuna birkaç haftalık katılım, yahut yakın ve uzak aile fertlerinden görülenlerden ibarettir. Sadece bir hükümlü ilkokulu bitirdikten sonra yatılı kur'an kursuna gönderildiğini, orada da gördüğü şiddet ve ayrımcılık dolayısıyla henüz üçüncü ayında kaçıp geldiğini ifade etmiştir.

Uyuşturucu kullanmak ve satmak suçundan hükümlü M1(42)'nin anlattıkları benzer durumdaki birçok hükümlünün çocukluk yıllarına ait hatıralarını özetler niteliktedir:

“Babam çalışmak için sürekli başka şehirlere giderdi, annem namaz kılardır evde, heves ettim ben de eğilip kalkmaya başladım. annem komşunun benden biraz büyük oğluyla beni camiye gönderdi, namaz kılınırken güldüm, eğildim sağa sola baktım, yaramazlık yaptım, çok küçüktüm çocukluk işte. İmam efendi selam verince yanımdaki amca kulağımdan tuttu, burası cami gürültü yapılmaz dedi, çekti. Canım çok yandı, ağladım. Camiden çıktım ve bir daha ne camiye ne cumaya uğramadım. Aldığım din eğitimi de bundan ibaret oldu: camide gürültü yapılmaz..”

Silahlı soygun suçundan hüküm giymiş M2 (38) meselenin bir diğer yönüne işaret etmiştir:

“Hocam benim ailem sofı derecesinde dindardı. Annem namaz üstüne namaz kılar babam hu çekmeye giderdi. Daha sokağa çıkıp oyun oynamadan namaz kılmaya başladım ben, tabii ki zorla. Bir şey okumadan öyle sadece eğilip kalkıyordum. Çok sert adamdı babam, sebepli sebepsiz döverdi. Annemin de babamdan aşağı kalır yanı yoktu, pek dövmezdi ama çok asabiydi. Namaz dedim, iyi bir şey olsa, bu kadar çok namaz kılan insanlar neden bana bu kadar kötü davranırsınlar. Bana sürekli bir şeyler öğretmeye çalışıyorlardı ama bir kulağımdan giriyor ötekenden çıkıyordu. Büyüdükçe soğudum, ne namaz kılmak istiyordum ne de dine dair başka bir şey duymak. Zaten çok sürmedi, 12 yaşında evden kaçtım, o gün bu gün sokaklardayım”

Dolandırıcılıktan mahkum edilmiş M3 (46) sorumuza şöyle cevap vermiştir:

“Annem din hususunda enteresan takıntıları olan bir kadındı. Saçının telini göstermezdi kimseye, evde bile açmazdı başını. İlkokul çağındaydım, elime bir namaz hocası verdi ve beni köyün camisine gönderdi. Bir sürü çocuk, kimin ne yaptığı belli değil. Cüze kadar geldim. Annem elimde cüzü görünce abdestin var mı diye sordu, yok dedim, çarpılırsın oğlum dedi. Çarpılmak ne dedim, Allah dedi, çarpar, ağzın

yüzün yamulur. Dedim kendi kendime, abdest nedir ki, küçücük çocuğum daha ben, abdestim yok diye Allah neden çarpsın beni. Başlarda anlamadığım bu duygu sonraları meraka döndü, annem kontrol ettiği için saçımı kollarımı ayağımı ısıyor abdest alıyormuş gibi yapıyor, Allah'ın ağzımı yüzümü yamultmasını bekliyordum. Anlayacağın hocam, ben kandırmaya annemle başladım. Baktım ağzımda yüzümde bir şey yok, önüme kim çıkarsa kandırdım. Şimdi buradayım, belki de Allah böyle çarpmıştır beni.”

Görüşmeye katılan hemen herkesin din eğitime ilişkin çocukluk yıllarına ait hatıralar olumsuz niteliktedir. Dağılmış ve ilgisiz aileler, köy hayatı, akran grupları, maddi yetersizlikler gibi sayılabilecek sebeplerden dolayı bir kısım hükümlü çocukluk döneminde hiçbir din eğitimi almadığını belirtmiştir.

Uyuşturucu bulundurmak ve satmak suçundan hüküm giymiş M5 (27) bu konuda şunları söylemiştir:

“Hocam ana yok, baba yok, bırak dini, eğitim bile görmedim ben. Kardeşlerim de görmedi. Kimimiz amca kimimiz dede evinde büyüdü. Annem babamı terk etti, babamın aldığı kadın bizi istemedi. İşte büyüklerden ne gördüysek o, yoksa ne işimiz var burada.”

Yeteri derecede din eğitimi almış olmaları halinde suç işleyip işlemeyeceklerine ilişkin tutumlar çoğunlukla olumlu yöndedir. Şartlar ne olursa olsun aynı şeyi yapacaklarını ifade eden az sayıdaki hükümlünün cinayet suçundan ceza aldıkları gözlemlenmiştir.

Cinsel saldırı suçundan hüküm giymiş M6 (26) konu ile ilgili şunları söylemiştir:

“Helal haram bilmeden büyüdüm ben. Babam cezaevindeydi ben çocukken. Mahalleden arkadaşlarla küçük çaplı hırsızlıklar yapardık. Canımız ne istediye yapmaya çalışırdık, bizi amacımıza ulaştıran her yöntemi kullandık. Cezaevine girdikten sonra oturup düşünmeye fırsatım oldu bütün bunları. Keşke daha çocukken öğretselerdi. Haramı, günahı bilseydik belki de şimdi burada olmazdım.”

Henüz 21 yaşında olmasına rağmen sabıkasında hırsızlıktan, yaralamaya ve uyuşturucu bulundurup satmaya uzanan geniş bir yelpaze bulunan M7 (21)'nin söyledikleri araştırmamız için olduğu kadar bizim için de anlamlıdır:

“Hocam görüyorsun halimizi, bütün bunların sebebi sarhoş babam. Keşke

senin gibi bir babam olsaydı, dinimi öğrenir adam olurdum, şimdi bu hallere düşmezdim.”

Her ne kadar M6 “*haram helal bilseydik burada olmazdık*” demiş olsa da, gerek mülakat yapılan hükümlüler ve gerekse mesleğin icrası esnasında bir arada bulunan mahkumlar arasında özellikle günah ve haram bilgisinde ciddi bir eksiklik olmadığı gözlemlenmiştir. İçkinin, kumarın, zinanın, adam öldürmenin, ırza tasaddinin haram ve günah olduğu bilgisine sahip olmayan mahkum yok gibidir. Fakat bu bilgi onları bu fiillerden uzaklaştırmaya yetmemiştir. Nadiren de olsa, yetiştiği çevre ve etrafındaki kişilerin neredeyse tamamının hırsızlık yaptığı sayılı birkaç kişinin hırsızlığın günah olduğunu bilmediklerine şahit olunmuştur. Zira bu kişiler için özellikle zengin muhitlerde yapılan hırsızlık mesleki bir format kazanmıştır.

Özetle, hükümlü bireylerin çocukluk ve ilk gençlik yıllarında ciddi anlamda din eğitimi eksikliği yaşadıkları söylenebilir. Bunun farkında olan hükümlüler söz konusu açığı cezaevinde geçirdikleri süre içerisinde telafi cihetine gitmektedir. Her durumda hükümlülerin hayli bir kısmı için din eğitimi önemsenmektedir.

Gerek benim ve gerekse meslektaşlarımın tecrübesiyle sabittir ki, abdest almasını dahi bilmeyen hatırı sayılır miktarda tutuklu ve hükümlü mevcuttur. Cezaevlerinde, dua etme tecrübesi olmayan ve nasıl dua edeceklerini soran hükümlülerle karşılaşmak günlük mesainin olağan bir parçası haline gelmiştir. Buna rağmen gözlemlenen durum, suç niteliği taşıyan fiillerin “iyi” ve “kötü” bilgisinin eksikliğinden ziyade, fiile yüklenen anlamın farklılaşması ve günah-sevap farkındalığının gelişmemiş olduğudur. Yeterli ve sağlıklı din eğitinden kastedilen de dini bilgi aktarımı ile birlikte duyarlılık ve sorumluluk duygusu geliştirme, Allah bilinci oluşturma faaliyetlerinin tümüdür.

Görüşme yapılan hükümlülerin ortak kanaatleri, nitelikli din eğitimi eksikliğinin suçun oluşumunda, özellikle süreç ve formasyon gerektiren suçların işlenmesinde hatırı sayılır bir faktör olduğu şeklinde tezahür etmiştir. Bu sebeple olsa gerek, çocuğunuzun sağlıklı ve yeterli bir dini eğitimden geçmesini ister misiniz sorusuna %90 oranında olumlu cevap verilmiştir. Gözlemlerimiz de bu yönde olmuştur.

Dindar bir Müslüman dendiğinde aklınıza nasıl bir insan gelmektedir?

Hükümlülerin dindarlığa yükledikleri anlamın sorgulandığı bu soruya verilen cevap verenler hayli çeşitlilik arz etmektedir. Aynı zamanda hükümlülerin din olgusuna bakış açılarını göstermeleri açısından da önemlidir.

Görüşmeye katılan hükümlülerin yarıya yakını dindarlık konusunda dinin inanç, ibadet ve ahlak boyutlarının tümünü içeren yaklaşımlar göstermişlerdir.

Cinayet hükümlüsü M8 (48) konu ile ilgili şunları söylemiştir:

“Allah’a inanan, beş vakit namazını kılan, haram helal bilen adam dindar müslümandır.”

M8’in vermiş olduğu cevap aşağı yukarı geleneksel anlayışla örtüşmektedir. İman-amel bütünlüğünü esas alan bu yaklaşım kimi zaman suçu meşrulaştırma aracı olarak da kullanılabilmektedir. Dolandırıcılık suçundan ceza almış M9 (52) konu hakkında şunları söylemiştir:

“Bir kere Allah’tan korkacak. Bir gün hesabı sorulur diyecek, kötülük yapmayacak. Öyle bayramdan bayrama, cumadan cumaya değil, ezan okununca kalkıp namazını kılacak, bir vakit kılmadın mı bitti. Kimsenin malına, ırzına yan gözle bakmayacak. Nerede hocam kaldı mı öyle adam, şimdi herkes olmuş üçkağıtçı. Ben neden buradayım, işte hep bu yüzden.”

M9’un anlattıkları, dindarlığa yüklenen aşırı anlamın ulaşılmazlığına ve neticesinde din dışı yaşamın nasıl meşrulaştırıldığına dair ipuçları vermektedir. İdealize edilen dindarlık seviyesine ulaşamadığında, geriye kalanın din dışı olmasında bir beis görülmemesi şeklinde özetlenebilecek bu durum sadece M9 için değil birçok hükümlü için “nasıl olsa” anlayışıyla geçerli bir mazerete yol açmaktadır.

Dindarlığın boyutlarına ilişkin yapılan tartışmalarda öne çıkarılan hususların neredeyse tümü hükümlülerin dindar birey tanımlarında da görülmektedir:

İnanç boyutuna vurgu: M10 (28): *“Allah’a inanan adam geliyor aklıma. Allah’a inanacak, ahrete inanacak.”*

Davranış boyutuna vurgu: M11 (46) *“Namazında niyazında insandır dindar Müslüman”*

Bilgi boyutuna vurgu: M12 (35) *“Dindar Müslüman Kur’anı bilir”*

Duygu boyutuna vurgu: M13 (57) “Bir kimsenin dindar Müslüman olabilmesi için Allah denince yüreğinin titremesi lazım”

Örneklem grubundan mülakata katılan hükümlüler din ve dindarlık algılarında sayılanlardan başka kalbin temiz tutulması, cami gibi kutsal mekan yahut eşyalara saygı duyulması, mübarek gün ve gecelerde ibadet edilmesi, özel zamanlarda mevlit okutma, aşure pişirme, lokma dağıtma gibi coğrafyamızın her yerinde görülebilecek türden hususların yer aldığı tespit edilmiştir.

Hüküm giydiğiniz suçu işlemeden önce veya işlediğiniz süreçte, din, dine bağlılık, dindarlık söz konusu olduğunda kendinizi nasıl tanımlarsınız?

Hükümlülerin cezaevi öncesi yaşamlarında sahip oldukları dindarlık düzeyinin tespiti sadedinde sorulan bu soruya verilen cevaplar araştırmamızın varsayımlarını destekler niteliktedir.

Tablo 52: Dindarlık Tanımlamaları İle Suç Türleri Arasındaki Dağılım

Cezaevine Girmeden Önce Ne Kadar Dindardınız						
	Oldukça Dindar	Dindar	Orta	Dindar Değil	Hiç Dindar Değil	Toplam
Hırsızlık	-	2	4	4	3	13
Cinayet	3	3	3	2	1	12
Yaralama	-	1	3	2	2	8
Cinsel Suçlar	-	-	2	2	3	7
Uyuşturucu	-	-	2	3	2	7
Dolandırıcılık	-	-	1	1	1	3
Toplam	3 %6	6 %12	15 %30	14 %28	12 %24	50 %100

Tabloda mülakat grubunu oluşturan hükümlü bireylerin cezaevi öncesi dindarlık düzeylerine ilişkin beyanları ile oluşturulan oranlar ile işledikleri suçların listesi yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde, hükümlülerin %30'unun cezaevi öncesi dindarlık düzeylerini ‘ne dindar ne değil’ şeklinde formüle edilebilecek şekilde “orta” seviyede gördükleri, %28’in kendilerini dindar olarak görmedikleri, %24’ünün ise hiç dindar olmadıklarını söyledikleri görülmektedir. Hükümlülerin %12’si kendilerini “dindar” olarak tanımlarken, yalnızca %6’sı oldukça dindar olduğunu söylemiştir.

Cezaevine geline süreçte dindarlık düzeyleri ile ilgili hükümlülerin %18'i olumlu, %52'si olumsuz kanaat beyan etmişlerdir. Dindarlık düzeylerini orta olarak tanımlayan %30'luk kısım da eklendiğinde, cezaevine girmeden önce, yani suç işlediği esnada veya kendisini suça götüren süreç içerisinde dindarlıkları hakkında ne dindardım ne değildim, dindar değildim, hiç dindar değildim tanımı yapan %82 oranında hükümlünün olduğu sonucuna ulaşılmaktadır Bu sonuç araştırmamız için oldukça anlamlıdır.

Uyuşturucu kullanmak ve ticaretini yapmak suçlarından hükümlü M14 (33) vermiş olduğu cevapta meseleyi özetler gibidir:

“Din benim için hiçbir zaman gündem maddesi olmadı. Allah’a inanırım, hep inandım, sıkıştığımda dua da ederim, fakat hepsi bu kadar. Şu kadarını söyleyeyim Hocam, millet camiye namaz kılmaya giderdi, ben tuvaletinde esrar çekmek için giderdim, zira bu iş için en güvenli yer orasıydı.”

Yapılan görüşmeler sonucunda özellikle uyuşturucu, hırsızlık, dolandırıcılık ve benzeri süreç ve kısmen uzmanlık gerektiren suçlardan hüküm giymiş bireylerin günlük hayatlarında dinin neredeyse belirleyici hiçbir vasfının olmadığı tespit edilmiştir.

Evrakta sahtecilik ve nitelikli dolandırıcılık suçlarından mahkum olmuş M15 (45) konu işle ilgili şunları söylemiştir:

“Hocam benim çocukluğum hırsızların arasında geçti. Ben ilçesinin mahallesinde doğdum büyüdüm. Etrafımda ne namaz kılan vardır ne oruç tutan. Herkes bir yol tutmuş gidiyordu, gayri meşru çoğunlukta idi. Ezanlar okunurdu ama camiye giden yoktu. Ben sandım ki din böyle bir şey, inandım diyorsun sonra kafana göre takılıyorsun.”

Hırsızlık suçundan cezaevinde bulunan M16 (24) ifadesiyle dindarlığa farklı bir anlam kazandırmıştır:

“Hocam din önemli, önemli olmaz mı! Mesela ben, hırsızlık yaparak hayatımı kazanıyorum, evlere giriyorum, arabalara giriyorum. Şimdi misal, evi kestirdim gözüme ya cam, yahut kapı açık, girecem ama yüksek. Ama çare yok girecem. Hocam çekiyordum besmeleyi, başlıyordum tırmanmaya. Kuş gibi süzülüyordum balkondan, pencereden. Ne zaman unutsam başıma bir iş geliyordu, ya düşüyordum, ya kazak pantolon bir yere takılıyordu. Araba var, girilecek, kapıyı açamıyorum, çekiyordum

besmeleyi açıyordu. Yani işte böyle, din önemli olmaz mı Hocam!”

M16 bunları anlattıktan sonra senin besmelende bir keramet olmalı diyerek kendisinden nasıl besmele çektiğini göstermesini istediğinde “euzü besmele” olarak formüle edilen ifadelerin biricisini bilmediğini, ikincisinde ise yanlışlar olduğunu müşahade edilmiştir.

Cinsel suçtan ceza almış M17 (36), suç işleme sürecine ilişkin değerlendirmesinde şunları söylemiştir:

“Aslında yaptığın şeyin kötü olduğunu biliyorsun. Fakat bir şekilde hakim olamıyorsun kendine. Aslına bakarsan Hocam o an Allah falan da gelmiyor insanın aklına. Din, dindarlık hepsi uçup gidiyor, gözün bir şey görmüyor.”

Mükerrer suçtan (yaralama) ceza yatan M18 (28) bir nevi suçun ikincil sapma olarak nitelendirilecek boyutu ile dindarlık arasındaki ilişkiyi şöyle özetlemiştir:

“Hocam ben cumadan cumaya da olsa namazlarımı kılardım. Gençlik malum, bir olaya karıştım, kavgada birini yaraladım. Kısa bir süre ceza yattım, cezaevinde ara sıra vakit namazlarımı kıldım. çıktım. Yine en azından cumalara gitmeye devam ettim. Fakat artık cezaevi görmüş bir gençtim. Yine bir kavgaya karıştım, bu kez karakoldan geri döndüm. Kavgalar her geçen gün arttı, haliyle nezaretler ve kısa süreli cezalar da öyle. Derken bir de baktım ne dışarıda cumaya gider olmuşum ne de içerde vakit namazı kılıyorum. Kavga gürültü beni namazdan kopardı. Halbuki düşünüyorum da camiden cumadan kopmasaydım belki de kavga ortamından uzaklaşacaktım.”

Hükümlülerin hayli bir kısmının bakış açısını özetleyebilecek nitelikte benzer bir yaklaşım M (27) nin sözlerinde karşılığını bulmaktadır:

“Hocam bir kere ayağın kaymasın, olmuyor sonra, toparlanmıyor. Sen toparlamaya çalışsan çevren izin vermiyor. Mahkum damgası yemişsin bir kere. Namaz da kılsan, oruçta tutsan seni kabul etmiyorlar, çünkü suçlusun.”

Cezaevi öncesi hayatlarında kendilerini dindar olarak tanımlayan bireylerin, dindar olmalarına rağmen nasıl suç işlediklerine ilişkin yöneltilen soruya verdikleri cevaplar, hükümlülerin işledikleri suçları gerek kendi içlerinde ve gerekse çevrelerinde bulunan öteki insanlara karşı nasıl meşrulaştırdıklarına dair örnekler içermektedir.

Kendisini oldukça dindar olarak tanımlayan M19 (25) işlediği cinayette

mağdurun rolünü ön plana çıkartarak, onun bu suçu hak ettiğini söylemektedir. Mağdurun rolünü ön plana çıkartarak eylemi haklılaştırma biçimi, cinayet suçlarını işleyen hükümlülerin büyük bir kısmında:

“Hocam yeni evlenmiştim, çocuğum olacaktı. Ben namazında niyazında bir adamım, ömrümde karakol yüzü görmedim. Pazarcılıkla geçimimi sağlıyordum. Yine bir sabah kalktım, namazımı kıldım, tezgahımı kurmak için pazar yerine gittim. Benim her zaman tezgah açtığım yerde başka birileri vardı. Şaşkınlıkla yanlarına gittim, neler olduğunu öğrenmeye çalıştım. Beni dinlemediler bile. Burası bana ait dediğimde ise, kendine başka yer bul artık bizim dediler. Ekmeğimle oynuyorlardı zira pazarda müsait başka yer yoktu iş yapacak. İş uzadı, kavga çıktı, yan komşunun tezgahındaki bıçağı aldım elime, işte böyle. Ölen ölümü fazlasıyla hak etmişti, asıl mağdur biz olduk. Karım ben cezaevindeyken doğum yaptı, çocuğumu doyasıya öpüp koklayamadım.”

Hırsızlık suçu ile ceza alan ve kendisini dindar olarak tanımlayan M20 (30) işlediği suçların sorumluluğunu reddetmekte, başta babası olmak üzere içerisinde yaşadığı çevreye bağlamaktadır:

“Hocam kader diye bir şey var. Babam hırsızdı benim. Beni de çok küçük yaşlarda alıştırdı. Arkadaş çevrem tümü en hafifinden hırsızlık yapıyordu. Başlarda çok fark etmedim iyiliğini kötülüğünü, öğretildi yapıyordum. Sonra büyüdüm, bir keresinde Cuma günüydü, ezan okunuyordu, hislendim, çok bilmesem de ne yapacağımı, nasıl yapacağımı camiye gittim. Hoca çok güzel şeyler anlatıyordu, camide olmak huzur verdi. Sonra daha sık camiye gitmeye başladım. sonra tövbe ettim. Bir kız seviyordum, onunla evlenecektim. Helal kazanıp helal yiyecektik. Babam gibi olmayacaktım. İş bulamadım hocam, ne kızı verdiler ne iş bulabildim, tabi herkes tanıyor, beni, babamı, arkadaş ortamım belli. Kaçırdım kızı, ...’a gittik. Bir süre biriktirdiğim parayı yedik, bu esnada iş aradım durdum, ne iş olsa yapıyordum. Ama olmadı hocam. Kimse adam gibi iş vermedi. El mahkum, hırsızlığa geri döndüm.”

Yine hırsızlık suçundan hüküm giyen ve kendisini dindar olarak tanıtan M21 (44) yaptığı şeyin kanunlara aykırı olmakla birlikte kimsenin bundan zarar görmediğini söyleyerek suçu meşrulaştırma yoluna gitmektedir:

“Ben geçimimi hurdacılık yaparak sağlıyorum. Bir keresinde her zaman

geçtiğimiz yolun kenarında boş arazide hurda demirler vardı. Durdurdum arabayı attım içine, ne kimsenin evine girdim, ne cebine elimi soktum. Meğer sahibi varmış, şikayet etmiş, kamera görüntüleri var. Üç kuruşluk demir parçası, zarara uğratmışım adamı, üç beş parça demirin zararı mı olur. Geldik yatıyoruz.”

İşlediği suçu değerlerine bağlılıkla açıklayan M22 (26) verdiği cevapta şunları söylemiştir:

“Kız kardeşime asılmış, taciz etmiş. İnsan ne içir yaşar hocam, namusu için şerefi için.biz büyüklerimizden böyle gördü, böyle inanırız.”

Cinayet hükümlüsü M27 (47) didarlık anlayışı bağlamında işlemiş olduğu suçla ilgili bilgi verirken meseleyi suçtan ziyade kendisini suçlu ilan edenler üzerinden izah ederek suçlayanları suçlayıcı bir tavır sergilemiştir:

“Komşumla problemlerimiz vardı, kaç kez karakolluk olduk. Mahkemelik dahi olduk. Ne polis ne hakimler sorunu çözmediler, bir türlü derdi anlatamadım. Komşum da azgınlaştıkça azgınlaştı. Ben aslında beni buraya atan hakimlerin mağduruyum.”

Sayılanların yanı sıra, işledikleri suçları başkalarının işledikleri suçlarla karşılaştırarak kendince kıyas yaparak mazeret üretenler olmuştur. “Benim yaptığım ne ki” anlayışıyla özetlenebilecek olan bu tutum, bireylere bir meşruiyet ve haklılık alanı oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Ceza infaz kurumlarında, işledikleri suçun sorumluluğu ve sonuçlarını kabullenip meşrulaştırma yoluna gitmeden tövbe ile yeni bir başlangıç yaparak kimliğini sil baştan inşa etmeye gayret eden hükümlülerde bulunmaktadır.

Cezaevi hayatı mahkumların dine karşı tutum ve davranışlarına, dindarlık düzeylerine nasıl etki etmektedir?

Cezaevi dindarlığının sorgulandığı bu maddeye verilen cevaplar, kişilerin cezaevi öncesi dindarlık düzeyleri, işledikleri suç ve aldıkları ceza süresinin uzunluğuyla ilgili görünmektedir. Mülakat gurubunun bu konuda yaklaşık yarı yarıya bir oranla cezaevi hayatı dindarlığa olumlu katkı yapar (%51) ve dindarlığa etkisi yoktur, herhangi bir değişmeye sebep olmaz (%43) şeklinde iki farklı görüşü dillendirmişlerdir. Sadece 3 kişi (%6) olumsuz sonuçları olacağını ifade etmiştir. Görüş sahiplerinin kendileri hakkında verdikleri bilgiler ve gözlemlerimiz neticesinde ulaşılan kanaat, cezaevi öncesinde dinle hukuku olmayan bireyler için

cezaevleri dini bilgi sahibi olma, namaz ve oruç gibi pratikleri gerçekleştirme, kuran öğrenme ve benzeri hususlarda dindarlık açısından olumlu bir zemin oluşturabilmektedir. Hac ve kurban gibi ibadetleri dışarıda bıraktığımız takdirde cezaevi koşulları bireylerin dini pratiklerini yerine getirebilmesine fazlasıyla olanak sağlamaktadır.

Konu ile ilgili M23 (55)şunları söylemiştir:

“Kişi yedisinde neyse yetmişinde de odur hocam, dışarıda Allah kitap bilmeyen adam cezaevinde mi öğrenecek bunları, burada ancak suç öğrenilir.”

M24 (47) ise cezaevinin dindarlığa etkisi hakkında şunları söylemektedir:

“Mahpusa düşmüşsen Allah’tan başka çalınacak kapı, sığınılacak güç yoktur”

M25 (20) cezaevi hayatının kendisi için olumlu yönleri ve cezaevinin ibadet koşulları hakkında şunları söylemiştir:

“Abdest almayı öğrendim burada, bilmiyordum. Meğer pis pis dolaşıyormuşum. Daha da öğrenmeye devam ediyorum. Yeter ki kişi istesin, burada namaz da kılar, oruçta tutar, tesbih var, takke var, seccade var, daha ne olsun.”

M26 (41) ise cezaevi hayatının dindarlık üzerindeki olumsuz etkisini şöyle açıklamaktadır:

“Tamam namaz falan pek kılmıyordum ama, iyi kötü bir imanım vardı, buraya düştükten sonra onu da kaybettim.”

Bir şekilde yolu cezaevine düşmüş birey için din, dilediği takdirde cezaevindeki yaşamını kolaylaştırıcı bir işlev görebilmektedir. Suç işlemek ve cezaevine konulmak, normal şartlar altında her bir birey için travmatik bir durum olmalıdır. Bu travmanın atlatılabilmesi, bozulan dengenin yeniden kurulabilmesinde dinin onarıcı gücünü kullanan mahkumların sayısı oldukça fazladır. Yine işlenen suçun ağırlı altında ezilen, gerek kendi aile fertleri, gerekse mağdur ettiği kişileri düşündüğünde ihtiyaç duyduğu başa çıkma gücünü dinden alma eğiliminde olan hükümlüler için cezaevi hayatının dindarlığı arttırıcı bir fonksiyonu olduğunu söylemek mümkündür. Mahkeme süreçlerinde duanın gücüne sığınma eğilimi artmaktadır. Buna mukabil namaz kılma oranları da yükselmektedir. Cezaevi insanların toplu yaşadıkları yerler olmakla birlikte bireyin her an biraz daha yalnızlaşabildiği bir ortamdır. Böylesi yalnız hissetme durumlarında ortaya çıkan

sığınma ihtiyacı da mahkumların cezaevi sürecinde dindarlaşmalarına sebep teşkil etmektedir. Kimi toplum tarafından hor görülen suçlardan hüküm giymiş bireyler, cezaevinde din üzerinden saygınlık kazanma eğiliminde bulunabilmektedirler.

Kendileri hakkında yaptıkları dindarlık tasnifi ve işlenilen suç türü itibarıyla genel bir değerlendirme yapıldığında, ana hatlarıyla iki tür hükümlüyle karşılaşılacaktır. İlk grubu suçu kısmen veya tamamen bir yaşam tarzı haline getirmiş, dinle ilgisi oldukça sınırlı bulunan bireyler, ikinci grubu ise işledikleri suçla ilgili önceden tasavvur ve kasıt sahibi olmayan dindarlık düzeyi düşük, orta ve yüksek olabilen bireyler oluşturmaktadır. Hangi grupta bulunursa bulunsun her bir hükümlü için tövbe, sabır, şükür, tevekkül ve benzeri kavramlarıyla din, istifade etmek isteyen bireyler için nefes alınacak ortamlar oluşturmakta ve görece huzurlu yaşam alanları sunmaktadır.

Ceza İnfaz Kurumlarında verilen din eğitimi, din hizmeti, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri hakkındaki kanaatiniz nedir?

Ceza infaz kurumlarında verilen din eğitimi ve din hizmetleri ile, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasının amacı, hükümlü ve tutukluların cezaevi şartlarına uyumlarına, iyileştirilmelerine ve tahliye sonrası topluma katılım sürecinde yaşayacakları sorunların giderilmesine katkıda bulunmaktır.

Soruya verilen cevaplarda, görüşme yaptığımız hükümlülerin tamamına yakını (%90) olumlu görüş beyan ederek cezaevlerinde din eğitimi verilmesi gerektiğini, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Nitekim kurumlarda açılan Kur'an kurslarına ve din derslerine katılım oranı oldukça yüksektir. Benzer yüksek katılım yapılan seminer çalışmalarında da kendini göstermektedir. Görüşmeye katılan hükümlülerin %27'si cezaevinde Kur'an okumayı öğrendiklerini, %7'si abdest almayı, %32'si namaz surelerini cezaevinde öğrendiklerini söyleyerek, din merkezinde verilecek hizmetleri önemsediklerini belirtmişlerdir. Şerh konulan kısım, hizmet veren personelin yeterlilik düzeyinin her zaman istenilen boyutta olmadığı ve arzu edilen hizmetin alınamadığı hususunda olmuştur.

Hükümlülerin ifade ettikleri bu önem kurumda verilen hizmet esnasında da fazlasıyla gözlemlenebilmektedir. Koğuş sohbetlerine katılım oranı oldukça

yüksektir ve zaman azlığından uğranılamayan koğuş olduğuunda bu durum Őikayete dahi konu olabilmektedir. Zira h        ve tutuklular bir vaizin koğuşlarında kendilerini ziyarete gelip çay içmesinden memnuniyet duymaktadırlar. Benzeri bir yaklaşım bireysel görüşmeler için de geçerlidir. Bireysel görüşme talebiyle yazılan dilekçelerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Uyuşturucu kullanmak ve satmak, hırsızlık, yaralama gibi birçok suçtan sabıkası bulunan ve halen cezası infaz edilmeye devam edilen M42 (32)'nin söyledikleri konuya   ık tutmaktadır:

“Hocam ben hiçbir Şey bilmeden yaşadım, doğrusu buna yaşamak denilir mi ondan da emin değilim. Sefil bir hayatım vardı. Fakat Şimdi   yle mi, iyi ki cezaevine düşmüşüm diyorum bazen,        burada sizleri tanıdım, dinimi ve daha bilmediğim pek çok Şeyi   ğreniyorum. Kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyorum.”

SONUÇ

Ordu ili örneğinde dindarlık ve suç ilişkisinin konu edildiği bu çalışma kuramsal ve uygulamalı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde sosyolojik bir bakış açısıyla suç ve din olgularının tanımlamaları yapılmaya çalışılmış, her iki sosyal gerçeklik etrafında oluşan kavramlar, kuramlar ve yaşanan tartışmalar hakkında araştırmamızın sınırlarını aşmayacak şekilde bilgi verilmiştir.

Sosyolojik yaklaşımda din olgusu, bireyin sosyalleşmesine katkı sağlayan, toplumsal alanda sergileyeceği tavır, tutum ve davranışları kontrol altında tutan, aynı zamanda toplumsal birlik ve düzenin sağlanması ve sürdürülebilir kılınmasında etkili olan bir sosyal kontrol aracı olarak görülmektedir. Dolayısıyla, bireyin gerek yakın çevresiyle ve gerekse içerisinde yaşadığı toplumla uyumlu yaşamını sekteye uğratan, toplumsal yapıda travmalara yol açan suç olgusu hakkında yapılan birçok çalışmada, din ve dindarlık olgularının sapma davranışı olarak görülen suçu anlama ve çözümlemede önemli bir faktör olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Weber, Durkheim ve Marx gibi sosyal bilimcilerin görüş ve değerlendirmeleri, din ve dinin sosyal fonksiyonlarının ele alındığı anılan türden çalışmalara kaynaklık etmesi ve bir literatürün oluşmasına katkı sağlaması bakımından oldukça değerlidir.

Din ve suç olguları, bir diğer ifadeyle dindarlık ve suçluluk fenomenleri arasındaki ilişkinin açıklanabilmesi amacıyla sosyal bilimcilerin genellikle sosyal süreç teorileri olarak bilinen öğrenme, kontrol ve etiketleme teorilerini, sosyal yapı teorileri olarak bilinen fonksiyonalist yaklaşım ile alt kültür kuramını, ayrıca sosyal ekoloji ve sosyal çatışma kuramlarını geliştirip kullandıkları görülmektedir.

Kuramsal çerçevenin özetlendiği birinci bölümün ikinci kısmında din ve dindarlık kavramları ele alınmış, din olgusunun sosyal fonksiyonlarına değinilmiş, yapılan araştırmalarda dindarlık kavramının çok boyutlu bir olgu olarak ele alındığı tespit edilmiş ve her bir boyutu hakkında özlü bilgiler verilmiştir.

Araştırmamızın ikinci bölümü, dindarlık ve suç olguları arasındaki ilişkiyi ve yönünü tespit etmek amacıyla yapılan uygulamaları ve elde edilen bulgulara ilişkin değerlendirmeleri içermektedir.

Araştırmamızın saha çalışması iki farklı gruba yapılmıştır. Birinci gruba örneklem grubu adı verilmiştir ve evrenini Ordu E Tipi Cezaevinde bulunan suç

işlediği kesinleşmiş ve mahkemelerce cezaya çarptırılmış hükümlü bireyler oluşturmaktadır. Yargılama süreci devam eden tutuklu ve hüküm özlü mahkumlar ile araştırmamızın kapsam ve sınırlılıklarını aşacağı düşünülen sağ-sol terör örgütü mensupları dışarıda bırakılarak evreni temsil kabiliyeti oldukça yüksek bir örneklem grubu oluşturmuştur. İkinci grup örneklem grubundan elde edilen anket uygulaması verilerinin karşılaştırılabilmesi amacıyla oluşturulmuş ve kontrol grubu olarak adlandırılmıştır. Kontrol grubu, örneklem grubu ile aynı sayıda ve benzer demografik özelliklere sahip herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerden teşekkül ettirilmiştir.

Örneklem grubu üyelerinin tamamı Ordu ili ve ilçelerinde doğmuştur. Grup, yoğunluklu olarak 26-45 yaş aralığında, evli, ilkokul mezunu, serbest meslek mensubu düşük gelirli bireylerden oluşmaktadır. Karşılaştırma için oluşturulan kontrol grubu üyeleri ise yine Ordu il ve ilçeleri doğumlu, yoğunluk olarak 26-45 yaş aralığında, evli, lise mezunu, serbest meslek mensubu, orta gelirli bireylerdir.

Örneklem grubu üyelerinin işledikleri suçlar orantısal olarak büyükten küçüğe olmak üzere hırsızlık, cinayet, yaralama, cinsel suçlar, uyuşturucu ve dolandırıcılık olarak sıralanmaktadır.

Saha araştırması bulguları, örneklem ve kontrol grubu üyelerine uygulanan anket formları ile örneklem grubu üyelerinin yarısı ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakat sonuçlarından elde edilmiştir.

Her iki grubu oluşturan bireylerin dindarlık düzeylerinin belirlenebilmesi için “Dini Hayat Ölçeği” isimli ölçme aracı kullanılmıştır.

Uygulanan anketten elde edilen veriler analiz edildiğinde hükümlülerden oluşan örneklem grubunun kullanılan ölçeğin inanç boyutundan 8 tam puan üzerinden aldığı 7,91 ortalama puanın herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerden oluşan kontrol grubundan elde edilen 7,93’lük puandan 0,02 puan düşük olduğu görülmektedir. İnanç boyutu itibarıyla her iki grubun aldığı puanlar benzeşmekle birlikte, suç işlememiş bireylerin dindarlık düzeyi fazla görünmektedir.

Ölçeğin dinin duygu boyutunu ölçen sorularından örneklem grubumuz ortalama 18,54 puan almıştır ve 19,59 puan alan kontrol grubunun 1,45 puan gerisinde kalmıştır.

Her iki grup arasında asıl ayrışmalar dinin davranış ve bilgi boyunda gerçekleşmiştir. Dinin davranış boyutundan örneklem grubu 19,98, kontrol grubu ise

24,44 ortalama puan almıştır. Aradaki kontrol grubu lehine gelişen 4,46 puanlık fark, suç işlemiş bireylerle herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerin günlük hayatlarında dinin etkisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Yine, dinin bilgi boyutundan 4,82 puan alan örneklem grubu, 7,26 puan alan kontrol grubunun 2,44 puan gibi anlamlı bir farkla gerisinde kalmıştır.

Suç işlediği mahkemelerce sabit görülmüş bireylerle herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerin dindarlık düzeylerini belirlemek amacıyla kullandığımız “Dini Hayat Ölçeği”nin tam puanı 69’dur. Dindarlık referans aralıkları ise 0-25 düşük, 30-50 orta, 55-69 yüksek olarak belirlenmiştir. Her üç düzeydeki farklılaşmanın belirginleşmesi adına aralarına 5’er puanlık boşluk uygun görülmüştür.

Bu açıklamalar ışığında veriler karşılaştırmalı olarak analiz edildiğinde örneklem grubumuzu oluşturan hükümlülerin ölçekten aldıkları toplam puan ortalaması 50,85 olarak hesaplanmış, örneklem grubumuzun dindarlık düzeyi ortanın üstü olarak belirlenmiştir. Kontrol grubumuzun ölçekten aldığı toplam puan ortalaması ise 59,22’dir. Dindarlık düzeyi ise yüksek olarak tespit edilmiştir. Her iki grubun dindarlık düzeyi puanları karşılaştırıldığında kontrol grubu lehine ortaya çıkan 8,37 (%12,1) puanlık fark araştırmanın birincil hipotezini doğrular niteliktedir.

Suç işlemiş bireylerin dindarlık düzeyi, kendileriyle görece benzer özellikler taşıyan ve herhangi bir suçtan ceza almamış bireylerden %12 oranında daha düşüktür. Bir başka ifadeyle suça karışmamış bireylerin dindarlık düzeyleri yüksek, suç işlemiş bireylerinki ise orta seviyededir.

Elbette suç gibi oldukça karmaşık bir yapıya, birçok bağımsız değişkene sahip sosyal bir olgunun sebebini tek bir hususa irca etmek mümkün ve doğru değildir. Fakat anket uygulamaları ile elde edilen verilerin karşılıklı analizi, dindarlık düzeyinin suçun oluşumuna etki eden önemli bir faktör olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Mülakatlar örneklem grubumuza mensup hükümlülerle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcılara önceden hazırladığımız beş soru yöneltilmiş, konuşmanın seyri ile kendiliğinden ortaya çıkan ve önemli görülen hususlar ayrıca kaydedilerek yorumlanmıştır.

Görüşmeye katılan hükümlülere yöneltilen, çocukluk yıllarında yeterli ve sağlıklı din eğitimi alıp almadıklarına ilişkin soruya verilen cevap olumsuzdur.

İfadeler, hükümlülerin çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinde yeterli ve sağlıklı din eğitiminden yoksun kaldıkları varsayımımızı doğrulamıştır.

Bu durumun başlıca sebepleri olarak parçalanmış yahut ilgisiz aileler, akran grupları, maddi yetersizlikler, ebeveyn ve çevredeki yetişkinlerin yanlış eğitim yöntemleri, kaba, sert ve kırıncı tutumlar, içerisinde yaşanılan ve yetişilen sosyal çevre olarak gösterilebilir.

Yeteri derecede din eğitimi almış olmaları halinde suç işleyip işlemeyeceklerine sorusuna verilen cevaplar çoğunlukla olumlu yöndedir. Görüşme yapılan hükümlülerin ortak kanaatleri, nitelikli din eğitimi eksikliğinin suçun oluşumunda, özellikle süreç ve formasyon gerektiren suçların işlenmesinde önemli bir faktör olduğu şeklindedir. Hükümlülerin bu kanaatlerindeki samimiyetleri, çocuğunuzun sağlıklı ve yeterli bir dini eğitimden geçmesini ister misiniz sorusuna verdikleri %90 oranında olumlu cevap ile doğrulanmıştır.

Cezaevi vaizi olarak gözlemlerimiz de hükümlülerin dini bilgilerinin gerçekten düşük seviyede olduğu yönündedir. Buna mukabil özellikle günah ve haram bilgisinde ciddi bir eksiklik olmadığı yine sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. İçkinin, kumarın, zinanın, hırsızlığın, adam öldürmenin, ırza tasaddinin haram ve günah olduğu bilmeyen mahkum yok gibidir. Fakat bu bilgi onları bu fiillerden uzaklaştırmaya yetmemiştir. Kanaatimizce sorun, suç niteliği taşıyan fiillerin “iyi” ve “kötü” bilgisinin eksikliğinden ziyade, fiile yüklenen anlamın farklılaşması ve günah-sevap farkındalığının gelişmemiş olmasıdır. Yeterli ve sağlıklı din eğitiminden kastedilen de dini bilgi aktarımı ile birlikte duyarlılık ve sorumluluk duygusu geliştirme, Allah bilinci oluşturma faaliyetlerinin tümüdür.

Din ve dindarlık kavramlarına yüklenen anlamın sorgulandığı dindar Müslüman nasıl biridir şeklindeki soruya verilen cevaplar hükümlülerin din ve dindarlık olgularına bakış açılarını göstermeleri açısından önemlidir.

Görüşmeye katılan hükümlülerin yarıya yakını, dindarlık konusunda dinin inanç, ibadet ve ahlak boyutlarının tümünü içeren geleneksel yaklaşımlarla cevaplar vermişlerdir. İman-amel uyumluluğu şeklinde özetlenebilecek bu yaklaşımın bazı durumlarda dindarlığa aşırı anlam yüklenmesine sebep olduğu gözlenmiştir. Aşırı anlam, dinin yaşanılmaz, dindarlığın ulaşılamazlığına ve neticesinde din dışı hayatın meşrulaştırılmasına sebep olmaktadır. İdealize edilen dindarlık seviyesine ulaşılmak

mümkün görünmediğinde, geriye kalanın din dışı olmasında bir beis görülmemesi şeklinde özetlenebilecek bu durum hükümlü birey için “nasıl olsa” anlayışıyla geçerli bir mazerete yol açmaktadır.

Hükümlülerin bir kısmı dindarlıkla ilgili dinin inanç (Allah’a inanan kişi), duygu (Allah denilince kalbi titreyen kişi), uygulama (namaz kılıp oruç tutan kişi) ve bilgi (Kur’an okumayı bilen kişi) boyutlarından her hangi birini ön plana çıkaran, tek boyutlu tanımlar yapmışlardır.

Mülakata katılan hükümlülerin din ve dindarlık tanımlarında ayrıca kalbin temiz tutulması, cami gibi kutsal mekan yahut eşyalara saygı duyulması, mübarek gün ve gecelerde ibadet edilmesi, özel zamanlarda mevlit okutma, aşure pişirme, lokma dağıtma gibi coğrafyamızın her yerinde görülebilecek türden geleneksel yaklaşımların yer aldığı tespit edilmiştir.

Hükümlülerin cezaevi öncesi yaşamlarında sahip oldukları dindarlık düzeyinin tespiti sadedinde sorulan soruya verilen cevaplar yine araştırmamızın varsayımlarını destekler niteliktedir.

Hükümlülerin verdiği cevaplar analiz edildiğinde, %30’unun cezaevi öncesi dindarlık düzeylerini ‘ne dindar ne değil’ şeklinde formüle edilebilecek şekilde “orta” seviyede gördükleri, %28’in kendilerini dindar olarak görmedikleri, %24’ünün ise hiç dindar olmadıklarını söyledikleri görülmektedir. Hükümlülerin %12’si kendilerini “dindar” olarak tanımlarken, yalnızca %6’sı oldukça dindar olduğunu söylemiştir.

Cezaevine gelinen süreçte dindarlık düzeyleri ile ilgili hükümlülerin %18’i olumlu, %52’si olumsuz kanaat beyan etmişlerdir. Dindarlık düzeylerini orta olarak tanımlayan %30’luk kısım da eklendiğinde, cezaevine girmeden önce, yani suç işlediği esnada veya kendisini suça götüren süreç içerisinde dindarlıkları hakkında ne dindardım ne değildim, dindar değildim, hiç dindar değildim tanımı yapan %82 oranında hükümlünün olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Mükerrer suçluluk oranı %74 olan örneklem grubumuzu oluşturan bireylerin, cezaevine girmeden önce, yani suç işledikleri dönemde kendi dindarlıkları hakkında %82 oranında olumsuz yanıt vermeleri araştırmamızın her iki varsayımını da doğrulamaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucunda özellikle uyuşturucu, hırsızlık, dolandırıcılık

ve benzeri süreç ve kısmen uzmanlık gerektiren suçlardan hüküm giymiş bireylerin günlük hayatlarında dinin neredeyse belirleyici hiçbir vasfının olmadığı tespit edilmiştir.

Cezaevi öncesi hayatlarında kendilerini dindar olarak tanımlayan bireylerin, dindar olmalarına rağmen nasıl suç işlediklerine ilişkin yöneltilen soruya verdikleri cevaplar, hükümlülerin işledikleri suçları gerek kendi içlerinde ve gerekse çevrelerinde bulunan öteki insanlara karşı nasıl meşrulaştırdıklarına dair örnekler içermektedir.

Verilen cevaplardan, hükümlülerin işlemiş oldukları suçları kendilerince meşrulaştırma/haklılaştırma süreçlerinde mağdurun rolünü ön plana çıkarma, suçun sorumluluğunu reddetme, suçun zararını reddetme, değerlere bağlılık, suçlayanları suçlama, karşılaştırma ve kıyas yapma gibi yöntemlere başvurdukları tespit edilmiştir.

Kimi hükümlüler hiçbir meşrulaştırma yöntemine başvurmaksızın işledikleri suçun sorumluluğu ve sonuçlarını kabullenip, tövbe ile yeni bir başlangıç yaparak kimliğini sil baştan inşa etmeye gayreti içerisinde olduklarını beyan etmişlerdir.

Cezaevlerinin dindarlığa etkisinin sorulduğu soruya hükümlülerin %51'i olumlu katkı yapar şeklinde cevap vermiştir. Hükümlülerin %43'ü olumlu olumsuz herhangi bir etkisi yoktur derken %6'sı olumsuz şekilde etkileyeceği yönünde beyanda bulunmuştur. Verilen cevapları belirleyen etmenler hükümlü bireylerin cezaevi öncesi dindarlık düzeyleri, işledikleri suç ve aldıkları ceza süresinin uzunluğu olarak tespit edilmiştir.

Görüş sahiplerinin kendileri hakkında verdikleri bilgiler ve gözlemlerimiz neticesinde ulaşılan kanaat, cezaevi öncesinde dinle hukuku olmayan bireyler için cezaevleri dini bilgi sahibi olma, namaz ve oruç gibi pratikleri gerçekleştirme, kuran öğrenme ve benzeri hususlarda dindarlık düzeyini artırıcı bir zemin oluşturabilmektedir. Medrese-i Yusufiye tabiri bu türden bir anlayışı tasvir etmektedir.

Mülakat verilerinden ve gözlemlerimiz neticesinde ulaşılan sonuç, din olgusunun hükümlünün cezaevindeki yaşamını kolaylaştırıcı bir işlev gördüğü yönündedir. Suç işlemiş ve cezaevine hapsedilmiş olmak şeklinde tanımlanabilecek travmanın atlatılabilmesi ve bozulan dengenin yeniden kurulabilmesinde dinin

onarıcı gücünü kullanan mahkumların sayısı oldukça fazladır. Yine işlenen suçun ağırlı altında ezilen, gerek kendi aile fertleri, gerekse mağdur ettiği kişileri düşündüğünde ihtiyaç duyduğu başa çıkma gücünü dinden alma eğiliminde olan hükümlüler için cezaevi hayatının dindarlığı artırıcı bir fonksiyonu olduğunu söylemek mümkündür. Mahkeme süreçlerinde duanın gücüne sığınma eğilimi artmaktadır. Buna mukabil namaz kılma oranları da yükselmektedir. Cezaevi insanların toplu yaşadıkları yerler olmakla birlikte bireyin her an biraz daha yalnızlaşabildiği bir ortamdır. Böylesi yalnız hissetme durumlarında ortaya çıkan sığınma ihtiyacı da mahkumların cezaevi sürecinde dindarlaşmalarına sebep teşkil etmektedir. Kimi toplum tarafından hor görülen suçlardan hüküm giymiş bireyler, cezaevinde din üzerinden saygınlık kazanma eğiliminde bulunabilmektedirler.

Netice olarak, tövbe, sabır, şükür, tevekkül ve benzeri kavramlarıyla din, istifade etmek isteyen bireyler için nefes alınacak ortamlar oluşturmakta ve görece huzurlu yaşam alanları sunmaktadır.

Örneklem grubu ile gerçekleştirilen mülakatlarda hükümlülere son olarak ceza infaz kurumlarında verilen din eğitimi, din hizmeti, manevi danışmalık ve rehberlik hizmetleri hakkındaki kanaatiniz sorulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı personeline verilen anılan hizmetin amacı, cezaevine girmiş bireylerin kurum şartlarına uyumları, infaz sürecinde iyileştirilmeleri ve tahliye sonrasında topluma yeniden katılımlarında yaşanabilecek sorunların çözümüne katkı sağlamaktır.

Soruya verilen cevaplarda, görüşme yaptığımız hükümlülerin tamamına yakını (%90) olumlu görüş beyan ederek cezaevlerinde din eğitimi verilmesi gerektiğini, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Nitekim kurumlarda açılan Kur'an kurslarına ve din derslerine katılım oranı oldukça yüksektir. Görüşmeye katılan hükümlülerin %27'si cezaevinde Kur'an okumayı öğrendiklerini, %7'si abdest almayı, %32'si namaz surelerini cezaevinde öğrendiklerini söyleyerek, din merkezinde verilecek hizmetleri önemsediklerini belirtmişlerdir. Şerh konulan kısım, hizmet veren personelin yeterlilik düzeyinin her zaman istenilen boyutta olmadığı ve arzu edilen hizmetin alınamadığı hususunda olmuştur.

Hükümlülerin ifade ettikleri bu önem kurumda verilen hizmet esnasında da fazlasıyla gözlemlenebilmektedir. Koğuş sohbetlerine katılım oranı oldukça

yüksektir ve zaman azlığından uğranılamayan koğuş olduğuunda bu durum Őikayete dahi konu olabilmektedir. Zira h        ve tutuklular bir vaizin koğuşlarında kendilerini ziyarete gelip çay içmesinden memnuniyet duymaktadırlar. Benzeri bir yaklaşım bireysel görüşmeler için de geçerlidir. Bireysel görüşme talebiyle yazılan dilekçelerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Uyuşturucu kullanmak ve satmak, hırsızlık, yaralama gibi birçok suçtan sabıkası bulunan ve halen cezası infaz edilmeye devam edilen M42 (32)'nin söyledikleri Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin cezaevlerinde gerçekleştirmiş olduğu hizmet ve faaliyetlerin ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir:

“Hocam ben hiçbir şey bilmeden yaşadım, doğrusu buna yaşamak denilir mi ondan da emin değilim. Sefil bir hayatım vardı. Fakat şimdi   yle mi, iyi ki cezaevine düşmüşüm diyorum bazen, çünkü burada sizleri tanıdım, dinimi ve daha bilmediğim pek çok şeyi   ğreniyorum. Kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyorum.”

KAYNAKÇA

Abuzar, Celil. Dinin Toplumsal Yaşam Üzerine Etkisi, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 26, 2011, ss. 143-153

Adam, Baki. “İnsan Zihninin Ortak Doğası ve Din”, **Din Bilimleri-2**, Ankara, 2009

Akseki, Ahmet H. **İslam Dini**, Nur Yayınları, İstanbul, 1996

Akyüz, Niyazi. İhsan. Çapçioğlu, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2011

Allport, Gordon W. **Birey ve Dini**, çev. Bilal Sambur, Elis Yayınları, Ankara, 2004

Armaner, Neda. **Din Psikolojisine Giriş**, Ankara, 1980, Cilt:1, s. 25

Bahar, H. İbrahim. **Sosyoloji**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2005

Akıncı, R. Füsun Sokullu. **Kriminoloji**, 5. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2007

Bal, Hüseyin. **Çocuk Suçluluğu**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2004

Balamir, Rahşan. **Suç Teorileri İçinde Chicago Okulunun Yeri ve Önemi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999

Berger, Peter L. **Kutsal Semsie Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları**, çev. Ali Coskun, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2000

Berger, Peter L. “Dini ve Toplumsal Kurumların Değişimi”, çev. Adil Çiftçi, **Din ve Modernlik: Toplumbilim Yazıları I**, (ed.Adil Çiftçi), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002

Bilgiseven, Amirhan Kurtkan. **Din Sosyolojisi**, İst., 1985

Cilacı, Osman. **Günümüz Dünya Dinleri**, Ankara, 1995

Çelik, Celaleddin. “Değişkenler Ve Boyutlar Bağlamında Türk Toplumunda Dini Hayatın İncelenmesi”, **Bilimname**, Sayı:1, 2003, ss. 153-174

Dönmezer, Sulhi. **Kriminoloji**, 8. basım, Beta Yayınları, İstanbul,1994

Eliade, Mircae. **Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu**, çev. Mehmet Aydın, Konya, 1995

Gazali **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, çev Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1975, Cilt1

Giddens, Anthony. **Sosyoloji**, çev. : Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, İstanbul, 2005

Glock, Charles Y. “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, çev. M. Emin Köktaş, **Din Sosyoloji**, (ed. Yasin Aktay-M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, İstanbul, 1998

Gölbaşı, Serkan. **Kentleşme ve Suç**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2008

Güçlü, Sevinç. **Kurumlara Sosyolojik Bir Bakış**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2005

Güllü, İsmail. “Suç Olgusuna Teorik ve Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Kahramanmaraş**

Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I)
Kahramanmaraş, 2014, ss.104-107

Günay, Ünver. “Modern Sanayi Toplumunda Din I”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi III**, Kayseri, 1986, ss.41-88

Günay, Ünver. **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006

Günay, Ünver. “Dindarlığın Sosyolojisi”, **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, (ed. Ünver Günay-Celaeddin Çelik), Karahan Kitabevi, Adana, 2006

Gürler, Adem. **Din ve Suç**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2010

İçli, Tülin G. **Kadın Suçluluğu**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013, ss.106-107.

İçli, Tülin. **Kriminoloji**, Ankara, 1998, s.1

İçli, Tülin. **Türkiye’de Suçlular, Sosyal Kültürel ve Ekonomik Özellikleri**, 3. Basım, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1993

İçli, Tülin. “Toplumdan Kopuş: Suç ve Şiddet”, **Sosyolojiye Giriş**, (Ed. İhsan Sezal), Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2002

Kahraman, Ahmet. **Dinler Tarihi**, İstanbul, 1984

Karşahin, Hakkı. “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:XLVIII, Sayı: I, 2008, ss.191-200

Kayıklık, Hasan. Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi, **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 3, 2006, ss. 491-499

Kenevir, Fatma. **Kadın Mahkumlarda Din ve Suç Anlayışı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü, Ankara, 2015

Kongar, Emre. **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1995

Kösemihal, Nurettin Şazi. **Durkheim Sosyolojisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971

Kurt, Abdurrahman. “Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Cilt: 17, Sayı: 2, 2008, ss. 73-93

Kurt, Abdurrahman. “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, 2009 , ss. 1-26.

Kızılçelik. Sezgin, (1996), **Sosyoloji Teorileri-3**, Saray Kitapevleri, İzmir, 1996

Kızmaz, Zahir. “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 29, 2005, ss.149-174

Kızmaz, Zahir. **Cezaevi Müdavimleri - İnatçı Suçlular**, Orion Yayınları, Ankara, 2006

Kirman, M. Ali. **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004

Koştas, Münir. “Auguste Comte’un Din Sosyolojisi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 34, Sayı 1, Ankara 1995, ss.67-73

Köktaş, Mehmet Emin. **Türkiye’de Dini Hayat İzmir Örneği**, İşaret Yayınları, İstanbul 1993

Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, çev.Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul

Mardin, Şerif. **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007Timur Demirbaş,

Marshall, Gordon. **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999

Mödl, Ludwig. “Din”, **İslamiyet-Hristiyanlık Kavramları Sözlüğü**, (ed. Mualla Selçuk, Halis Albayrak, Richard Heinzmann, Peter Antess, Martin Thurner, Cilt:1, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 2013

Mehmedoğlu, Ali Ulvi. **Kişilik ve Din**, Dem Yayınları, İstanbul 2004

Okumuş, Ejder. **Gösterişçi Dindarlık**, Ark Kitapları, İstanbul, 2005

Onay, Ahmet. **Dindarlık, Etkileşim ve Değişim**. Dem Yayınları, İstanbul, 2004

Onay, Ahmet. “Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları”, **İslami Araştırmalar Dergisi** Cilt: 14, Sayı: 3-4, 2001, ss. 439-449

Özbaydar, Belma. **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, Baha Matbaası, İstanbul, 1970

Özlem, Doğan. **Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001

Öztürk, İsa. **Gordon Allport’un Din Anlayışı** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniv. S.B.E. İstanbul 2015

Peker, Hüseyin. “Suçlularda Dini Davranışlar,” **O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, 1990, ss. 93-123

Peker, Hüseyin. **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011

Salsman,, J. M & Carlson, C. R “Dini Yönelim, Olgun İman Ve Psikolojik Rahatsızlıklar”, (çev. Ali Ayten)”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:1, 2004, s. 119-131.

Subaşı, Necdet. “Türk(İye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, **İslâmiyât V**, Sayı 4, Ankara, 2002, ss. 17-40

Tarde, Gabriel D. **Karşılaştırmalı Kriminoloji**, çev. Yusuf Vehbi Dalda, EGM/APK, Ankara, 2004

Taş, Kemaleddin. Adem Gürler, “Din ve Suç İlişkisi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma”, **İslami Araştırmalar**, Cilt:22, Sayı:1, s.14, 2011, ss. 12-25

Taş, Kemaleddin. **Üniversite Gençliğinin Dindarlık Kriterleri**, Alter Yayınları, Ankara, 2005

Topuz, İlhan. “Dindarlık Tipolojilerini Belirleme Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması –Gazali’nin Anlayışına Göre-”, **Marife**,Cilt:11, Sayı:3, 2011, ss. 175-189

Üresinler, Ratıp. **Sosyo-Kültürel Yapı Ve Suç Kırıkkale Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2005, s.66.’dan aktaran Muhammet Çevik, **Dindarlık ve suç İlişkisi Adıyaman Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2010

Vergote, Antoine. **Din, İnanç ve İnançsızlık**, çev. Veyel Uysal, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1999

Wach, Joachim. **Din Sosyolojisi**, çev. Ünver Günay, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul ,1995

Yaparel, Recep. **Yirmili ve kırklı yaşlar arası kişilerde dini hayat ile psiko-sosyal uyum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987

Yapıcı, Asım. “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2002, ss. 75- 118

Yavuzer, Haluk **Çocuk ve Suç**, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996

Yıldırım, Aziz. **Kentleşme Ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004

Yıldız, Murat. **Ölüm Kaygısı ve Dindarlık**, 2. Baskı, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, İzmir 2014, s 126,127.

Yücel, Mustafa T. **Kriminoloji**, Afşar Matbaacılık, Ankara, 2008.

EKLER

EK 1: Dini Hayat Ölçeği'nde yer alan sorular ve analizi Murat Yıldız tarafından aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

“İnanç Boyutu

- 1- “Allah vardır”
- 2- “Hz.Muhammed Allah’ın peygamberidir”
- 3- “Öldükten sonra ahiret denilen sonsuz bir hayat olacaktır”
- 4- “Kur’an Allah’ın gönderdiği kutsal kitaptır”

Görüleceği üzere ölçeğin inanç boyutu, katılıyorum (2), kararsızım (1), katılmıyorum (0) şeklinde üç seçenek üzerinden kodlanmış, alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 8 olarak belirlenmiştir.

Duygu Boyutu

- 1- “İbadet ederken Allah’ın huzurunda bulunduğumu düşünerek duygulanırım”
- 2- “Dua ettiğimde, Allah’ın duamı kabul edeceğini ümit ederek ferahlık duyarım”
- 3- “Büyük bir camiye girdiğimde her zaman yaşamadığım bir biçimde duygulanırım”
- 4- “Bir kimseye yardım ettiğimde, içimde bir sevinç ve huzur duyarım”
- 5-“ Günah işlediğimi düşündüğümde pişmanlık ve huzursuzluk duyarım”
- 6- “Ölümü hatırlatan bir durumla karşılaştığımda, ahirette başıma gelebilecek şeyleri düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım”
- 7- “Tabiattaki her şeyin son derece düzenli olması karşısında Allah’ın gücüne hayranlık duyarım”

Ölçeğin duygu boyutu, ifade edilen duygu veya davranışların sonucundaki yaşantıların şiddet derecesine göre, hiç (0), biraz (1), çok (2), pek çok (3) gibi şıklardan birini işaretlemek suretiyle cevaplandırılmaktadır. Bu boyuttan en az 0 en yüksek 21 puan alınabilmektedir.

Davranış Boyutu

- 1- “İnancım gereği olan ibadetleri yerine getiriyorum”
- 2-“ Dinde yasak edildiği için içki içmemeye özen gösteriyorum”
- 3- “Kumar oynamak günah olduğu için kumar oynamaktan kaçınıyorum”

4- “Evlilik dışı cinsel ilişki (zina) dinde yasaklandığı için bu tür ilişkilerden kaçınıyorum”

5- “Rüşvet alıp vermek günah olduğu için rüşvet alıp vermekten kaçınıyorum”

6- “İnsanları aldatmak dini inancıma aykırı olduğu için kimseyi aldatmamaya özen gösteriyorum”

7- “Dini inancıma göre doğru sözlü olmak gerektiğinden, doğru söylemeye gayret ediyorum”

8- “Ana-babaya iyi davranmayı Allah emrettiği için anne-babama iyi davranıyorum”

9- “Söz verildiği zaman sözünde durmak dini bir kural olduğundan, verdiğim sözü tutuyorum”

10- “Komşulara iyi davranmak dini bir kural olduğundan komşularıma iyi davranıyorum”

Davranış boyutunda maddeler, ifade edilen davranışların sıklık derecelerine göre, hiç (0), bazen (1), çoğuzaman (2), her zaman (3) şeklinde işaretlenmekte olup, alınan en az puan 0, en yüksek puan 30 dur.

Bilgi Boyutu

1- “Cuma namazını tek başına kılmak mümkündür”

2- “Oruçlu kimse yalan söylerse orucu bozulur”

3- “Kâbe, Hz. Muhammed’in kabrinin olduğu yerdir”

4- “Kur’an 114 sûreden meydana gelmiştir”

5- “Hz.Ali, Hz.Muhammed’in Hz.Hatice’den doğan oğludur”

6- “Akşam namazının farzı üç rekattır”

7- “Kur’ân’ı arapça metninden okumak her Müslüman için farzdır”

8- “Cinlerin varlığı Kur’ân’da belirtilmiştir”

9- “Dini bilgiler diğer bilgilerden daha değerlidir”

10-“ Zengin olsun fakir olsun her Müslümanın ömründe bir defa hacca gitmesi farzdır”

Son olarak ölçeğin bilgi boyutu, doğru yanlış biçiminde işaretlenmekte ve her doğru cevap için 1 puan verilmektedir. Alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 10 olarak belirlenmiştir. Tüm ölçekten en az 0, en fazla 69 puan alınabilmektedir.

Ölçekten alınan puanlara göre dindarlık düzeyleri 0-25 puan aralığı düşük, 26-55 puan aralığı orta ve 56-69 puan aralığı yüksek olarak belirlenmiştir.”¹⁵⁶.

¹⁵⁶ Murat Yıldız, **Ölüm Kaygısı ve Dindarlık**, 2. Baskı, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı, İzmir 2014, s 126,127.